

REVISTA ISTORICĂ

Anul XII, N-le 4-6.

April-Iunie 1926.

DĂRI DE SAMĂ,
DOCUMENTE ȘI
NOTIȚE

PUBLICATE

DE

N. IORGA

CU CONCURSUL
MAI MULTOR SPECIALIȘTI.

SUMARIUL :

T. G. Bulat : Contribuția românească la opera de cruciat a lui Ion Hunyadi. — Din auto-biografia profesorului Gavril Munteanu. — Din corespondența baronului Samuel von Brukenthal.

V. Motogna : Familia nobilă Cinde în documentele veacului al XIV-XVI-lea.

N. Iorga : Zugravii domnești. — Știri nouă despre Iuga-Vodă.

P. P. Panaitescu : Despre Nichifor Dascălul și legăturile lui cu noi.

Em. Hagi Moscu : Scrisori vechi.

Constantin C. Giurescu : Uciderea vizirului Mohammed Tabani Buiuc, sprijinitorul lui Vasile Lupu (o scrisoare inedită).

Sever Zotta : Pușca Hatmanului Sandu Buhș? — O soră necunoscută a lui Miron Costin. — Un Cantacuzino din secolul al XVII-lea necunoscut Genealogiei Cantacuzinilor.

Documente de *N. Iorga* și *Pr. Ioan Răuțescu*.
Dări de samă și Cronică de *N. Iorga*.

TIPOGRAFIA „DATINA ROMĂNEASCĂ”, VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Prețul 20 Lei.

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIȘTI

Contribuția românească la opera de cruciat a lui Ion Hunyadi.

I.

Figura cea mai strălucită a primii jumătăți a secolului al XV-lea, în Răsăritul Europei, este fără îndoială energicul cavaler Ion Hunyadi, supranumit și Corvin¹, din timpul regalului său fiu Matiaș, care își găsea astfel, ca toți oamenii Renașterii, înaintașii în Roma antică.

Trăind intens în atmosfera ideilor veacului său, în regatul apostolic al Sfântului Ștefan și anume în momente din cele mai critice pentru el, Ion Hunyadi a lucrat pentru salvarea Coroanei ungare de pericolul turcesc și prin această împotriva dușmanului comun al Creștinătății. Alături de propaganda Papalității² firea sa de creștin fervent a făcut din el un cruciat din cei mai vestiți.

În urma ultimei ofensive de la Nicopole, linia dunăreană trebuia păstrată, dacă nu împinsă până la Balcani, răzîmîndu-se în Apus pe brațul vînjos al unui alt cruciat, Gheorghe Castriotul Scanderbeg³. Turcii amenințau energic: ienicerii și achingiții dovedeau din ce în ce că sînt invincibili. Dunărea trebuia apărată totuși cu orice preț, altfel Europa ar fi fost invadată de credincioșii lui Mohammed.

Așezate la gurile ei, Țerile Romîne trebuiau implicit să intre în rîndul lumii creștine, care se apăra. Cele două puncte de

¹ Păreră exprimată în „Genealogia a o sută de case din Țara-Românească și Moldova”, seria I, de Oct. G. Lecca, București, 1911, p. 49, că ar fi înrudit cu Corbenii olteni, — Radu Comisul dela Corbi amintit în 1505 — poate că ar merita să fie discutată.

² Hurmuzaki, II², pp. 56, 61, 72, 73, 76, 95, 100, 104, 105.

³ C. Marinescu, *Alphonse V roi d'Aragon et de Naples et l'Albanie de Scanderbeg*, în „Mélanges de l'École roumaine en France”, Paris, 1923, pp. 21, 34

mare importanță strategică pentru aceasta erau Chilia românească și Belgradul sîrbesc¹.

Drumul înaintării spre centrul Europei, mergînd mai răpede însă prin Belgradul Brancoviceștilor, în părțile acelea hotarul trebuia întărit în chip permanent. Oda'a cucerite Principatele, o linie de rezistență o mai oferia șirul Carpaților, pîndiți mai mult decît păzîți, de Sașii orașelor, dar de la Severin înainte obstacolul acesta nu mai exista. Aci, în părțile bănățene trebuiau grăniceri buni, dirzi, gata la orice jertfe. În vechile castru reîntărite de acolo trebuiau să lupte ei, spre a apăra stăpînirea rătăcitorului rege-împărat, Sigismund de Luxemburg. Locul banderilor îl luau Valahii. Vechile drepturi desființate de Ludovic-cel-Mare sînt restabilite acum de Sigismund. Privilegiile speciale, ca acelea de scutiri de vamă, de cens și altele pe care le reconfirma Vladislav în 1494², veniau să împodobească pe grănicerii valahi, în considerațiunea serviciilor militare ce le prestaseră și trebuiau să le continue împotriva Turcului amenințător. Din rîndul acestor luptători și apăraători de graniță, Romîni, se ridică Ion Hunyadi, al cărui chip idealizat ni arată pe Romînul viu și hotărît. Dintre ei pornit, el, fiul lui Voicu, acest curtean al regelui, aulac mîles³, și prin ei, a ridicat Ion Hunyadi vrednicia neamului la puternica apoteozare a unei figuri de rege, situație pe care numai nevoind-o, n'a avut-o. Figura cea mai reprezentativă a întregului neam românesc, în acel veac, el a fost secundat cu iubire și entuziasm de toți ai săi, printre cari locuitorii din satul Cinciș de lingă Hunedoara erau priviți de regele Matiaș ca „rudenii șie”⁴. Se născuse din tată romîn și din mamă la fel, prin aceea „graeca” neînțelegîndu-se, socotesc, decît religia grecească. „Unii au gîndit că s'a cioplit de Chesarul Sișismund”⁵, împotriva cărui aserțiuni se ridică

¹ Belgrade fut pendant quelque temps, de même que la Chilia roumaine, garnisonnée par des soldats hongrois; N. Iorga, *Histoire des États balkaniques*, Paris, 1925, p. 19.

² Hurmuzaki, II² pp. 362.

³ N. Iorga, *Istoria Romînilor din Ardeal și Ungaria*, I, București 1915, p. 93.

⁴ Șincai, II, p. 2.

⁵ Hurmuzaki, II², p. 151-2; de altfel originea românească n'o contestă nici învățați unguri; vezi I. Bogdan, *Doc. și regeste privitoare la relațiile Țării-Românești cu Brașovul și Ungaria în sec. XV și XVI*, p. 45. D. Veress, în *Cîntece istorice vechi ungurești despre Români*, din „Mem. Acad. rom.”, p. 14, rîspînge afirmația pe baza *itinerariului* regelui Sigismund.

un curtean al lui Mateiaș Corvin în 1463 ¹, cînd scrie unui nobil din Franca, spunînd că aceasta nu este decît o infamie spusă de Germani. El fu, la început, un luptător prin ocupație, un comdotier, mai întăiu în slujba familiei Csaki, apoi supt Francisc de Ceanad, continuînd ocupația în solda episcopului de Agram; în 1433-1435 îl găsim la Visconții Milanului, de unde venia cu averea trebuitoare pentru a-și lega factorii hotărîtori în țară ²; între timp el trecuse și pe la curtea Voevodului „transalpin”. Sosit în Ardeal, cu firea lui îndrăzneată, el sta în apărarea hotarului regatului unguresc, luptînd tot de odată contra Infidelilor, pentru cruce.

În această dublă înfățișare de apărător al regatului apostolic și de cruciat eminent și-a petrecut viața, după cum o mărturisește el însuși ³. În această îndoită ipostasă a sa, am dori să arătăm aici întru cît elementul românesc i-a fost de folos. Lăsînd la o parte scriitorii ca Bonfinius, — un istoric din cei mai bine informați, — Thurocz, Dlugosz, Bizantinul Chalcocondylas, Dukas și alții, numai chiar pe mărturiile de documente se poate afirma că deosebit de important a fost elementul ostășesc ardelean-romin care l-a urmat; ajutorul fu complectat cu acela al Voevozilor celor două Principate: dușmanul memoriei și familiei lui Ioan Hunyadi, regele Ladislau, spunea că acesta, în viață fiind, pe unii din Voevozi îi scoșese din Domnie, iar pe alții îi tăiase ³. Crescut, trăind și guvernînd în Ardeal în diferite situații, el s'a servit mult de elementul romin în opera sa. În politica internă a regatului, avînd un dușman hotărît în familia Cilly, el se simția mai bine în Ardeal, între ai săi.

De și conștiința națională, în acele vremuri, nu era ceva treaz, totuși de admis este că sufletul său în mod instinctiv se înțelegea mai bine cu cei de un singe, chiar admițînd că el se folosia de limba ungurească. Banatul unde fu, mai ales, cercul lui de activitate, era ocupat de masa compactă a celor „șapte districte românești”. Zălogirile ca și daniile, primite pentru banii strinși prin truda sa războinică și vitejie, făcute de regii săi, erau în bună parte în acel colț de țară. Astfel, în 1435 Sigismund îi zălogește lui și fratelui orașul și districtul românesc Comiat,

¹ N. Iorga, *State și dinastii*, București, 1922, p. 54.

² Hurmuzaki, I ², p. 752.

³ Hurmuzaki II ², p. 87.

din Banat¹. Lucrul se repetă după doi ani². În calitate de Bani ai Severinului Ion Hunyadi și fratele său „Ion cel Tânăr”, „ambo filii Olah de Hunyad, Bani de Severino”, primiau moșii, în 1439, de la Albert regele, ginerele lui Sigismund, ținuturi care nu trebuie să fi fost prea departe de castelul lor din Hunedoara. Același stăpînitor da fraților viteji, pentru că se obligau să apere trei luni castrule de la Severin, Gureni, Orșova, Mehadia și Peciu, bani grei, în florini de aur, zălogindu-și, în același timp, districtul „Icus” din comitatul Timișoarei și brașul Marginea³. În 1440 Vladislav Poľonu⁴, alesul lui Ion Hunyadi și al fratelui său, Bani de Severin, dăruiește comunele Șoimuș, Birsău, Nevoiași și Burueni, din comitatul Hunedoarei, precum și domeniul „Bosaru” din Banat, în semn de recompensă pentru eminentele lor virtuți militare⁴.

Faptul repetîndu-se în același an, se amintește că districtul „Bosaru” a fost dat cu satele și cînezatele și se ordonă capitalului din Cenade să-i introducă în posesiunea acestor domenii⁵.

În același semn al recompensei pentru serviciile militare, ce le adusese încă din tinerețe, Ladislau dăruiește Voevodului ardelean Ion Hunyadi orașul Dobra din Transilvania⁶. În urma victoriilor contra Turcilor, în 1444, cînd Gheorghe, despotul Serbiei, fusese reîntronat, acesta îi dăruiește neobositului cruciat castrul Șiria și șapte districte, din comitatul Zarandului și al Aradului, împreună cu Romîni castrensi de acolo⁷. În anul următor capitulul din Alba-Iulia introduce pe Ioan Hunyadi și pe fiii săi, Ladislau și Matiaș, în posesiunea castrilor Șiria și Zarand, precum și a celor șapte districte românești dependente de castrul acesta și care conțineau o sută zece sate⁸. Capitulul din Alba-Iulia introducea în 1447 pe Ion Hunyadi în posesiunea castrului de la Deva, pe care i-l dăruise Ladislau regele⁹. În 1453 Ladislau, regele Ungariei, ordonă capitulului din Arad să introducă pe eroul nostru în stăpînirea districtelor românești Sindia, Jupinu și Feredu din Banat;

¹ Hurmuzaki, I², p. 597.

² *Ibid.*, p. 627.

³ *Ibid.*, p. 657.

⁴ *Ibid.*, p. 664.

⁵ *Ibid.*, p. 666.

⁶ *Ibid.*, p. 677.

⁷ *Ibid.*, p. 696.

⁸ *Ibid.*, p. 717.

⁹ *Ibid.*, p. 736.

el e reconfirmat în aceiași an în posesiunea castrelor Gurghiu și Deva din Transilvania¹. Tot în acest an, Ladislau Postumul dăruiește lui Ioan Hunyadi orașul și districtul Bistrița². În anul următor capitulul din Arad introduce pe Hunyadi în stăpânirea celor „trei districte românești”, Sindia, Jupinu și Feredu din Banat, care nu cuprindeau mai puțin de treizeci și cinci de comune românești³. În 1457, Românii din districtul Comiatului, după ce plătitiseră lui Ioan Hunyadi sumele de bani pentru care fuseseră zălogiți de Sigismund regele, se roagă de Ladislau să fie încorporați din nou la celelalte șapte districte românești din Banat. Regele li admite cererea ca ei, împreună cu nobilii și chinezii romini, după vechea consuetudine militară, să apere granițele și vadurile de acolo⁴. În 1479 Matiaș Corvin zălogește nobilului român Ioan Ungurul, din Nădastia, mai multe moși, care fuseseră ale părintelui său Ion Hunyadi⁵. Din numărul acestor întinse ținuturi, care făceau din Ion Hunyadi cel mai mare stăpînitor de pămînt în Ardeal, făcea el danie capitulului din Alba-Iulia, pentru odihna sufletului răposatului său frate Ion cel tinăr, care era înmormîntat aici, unde fu și îngropat⁶. Din lipsă de dovezi nu putem complecta lista ținuturilor intrate în stăpînirea Voevodului erou, unele atingînd pămînturile Someșului și ale Maramureșului. Ele erau așa de întinse încît, în 1457, Ladislau, regele Ungariei, propunea ca mijloc de împăcare cu văduva străducitului cruciat cedarea tuturor castrelor ocupate, afară de castrele și moșiile familiare, cit și posesiunile primite de la regele Albert⁷.

Poseșiunile lui în moși, după spiritul vremii, adăceau cu ele populația, în rîndurile căreia elementul românesc era preponderant. Bunavoință, scutirile față de acest element, danii făcute vitejilor Romîni de el sînt numeroase. Astfel în 1447 Ioan Hunyadi confirmă vechile libertăți ale Romînilor din districtele Jupinu din Banat și anume să fie scutiți de orice cens sau dare de pă-

¹ *Ibid.*, II², p. 29.

² *Ibid.*, p. 23.

³ *Ibid.*, p. 48.

⁴ *Ibid.*, p. 94.

⁵ *Ibid.*, p. 260.

⁶ *Ibid.*, I², p. 681.

⁷ *Ibid.*, II², p. 89.

mint¹. În 1451 el scutește pe nobilul român Ion Cindea și pe fiii săi să mai plătească dijma de oi de pe moșiile sale Riul de Mori, Unciucu, Sîmpetru și Ria².

După doi ani îl aflăm că scutește pe chinezii români Iacob, Șerban, Ladiislau și Iancu din Măcicașu-de-jos să mai plătească taxe Banilor de Severin din veniturile lor chinezești³.

În același an Ion Hunyadi interzicea percepătorilor să mai încaseze dijma de oi, de la iobagii din Alba-Iulia⁴. În calitate de guvernator al Ungariei, în 1451, el confirma pe nobilii români Mihai de Ciorna, pe fratele său Balș și pe Nicolae de Bizere în posesiunea castrului Drancova din Banat, care fusese dat lor de Albert, regele Ungariei. Alături se mai află amintite și alte nume de căpetenii românești ca: Gheorghe Stăniluț, Mihai Bob, Mihai Cucăvita, Matei de Racovița ș. a.⁵ În ceea ce privește pe locuitorii din Huniedoara, Matiaș Corvinul, în 1480, confirmă privilegiile acordate de Ion Hunyadi, prin care ei erau scutiți de orice taxe și impozite⁶. Pe această mulțime românească pe care o favorizează, și mai ales pe șefii ei mindri, s'a răzimat cu încredere Ion Hunyadi în opera sa de cruciat. Ostașii săi erau ridicați în cea mai mare parte de pe acest teritoriu al Transilvaniei. Mase însemnate de populație au fost strînse de pe întreg ținutul Ardealului și Banatului și în aceste rînduri au fost nenumărați Români. Cu singe și cu impozite ca acelea din 1446⁷ au contribuit Români la scăparea Ungariei și a civilizației europene.

Valahii au înlocuit banderile. Dacă statisticile evului mediu se caracterizează prin exagerarea nemăsurată a numărului luptătorilor, totuși se pot stabili oarecare indicații⁸, după conducători. — vitejii Români — răsplătiți pentru faptele lor de arme.

Poporul român, condus de șefii lui, dacă nu în forma de armată regulată, ca ostași plătiți, sau dintr'un sentiment de ură față de păgânul amenințător, a luat parte la lupte. Aceasta o făcea fie

¹ Hurmuzaki, I², p. 745.

² *Ibid.*, II² p. 8.

³ *Ibid.*, p. 39.

⁴ *Ibid.*, p. 40.

⁵ *Ibid.*, p. 1.

⁶ *Ibid.*, p. 265.

⁷ *Ibid.*, I², p. 728.

⁸ *Ibid.*, II², p. 56. Hunyadi se gândia la o armată de 100.000 de oameni,

de bună voie, fie din iubire de glorie¹, fie prin dispozițiuni regale cum era aceea din 1454 a regelui Ladislau², fie, în sfârșit, de dragul Voevodului „Iencea Sibienca”³. Foarte mulți sînt vitejii romîni, însoțitorii lui Ion, Voevodul Transilvaniei, Ban al Severinului, căpitan al castrului Belgrad din Serbia și vicar al regatului ungurese⁴.

Alături de el, sta în luptele cu Turcii la Belgradul Serbiei, la Porțile de fier ale Ardealului și în Țara-Românească nobilul român Chendriș, din comuna Sălașul-de-sus, în țara Hațegului⁵.

În semn de recompensă pentru virtuțile și serviciile lor militare în diferitele lupte cu Turcii și cu alți inimi ai Ungariei, Ion Hunyadi dăruia, în 1446, chinezatul comunei Cincișu din Transilvania nobilului român Dan și frașilor săi: Voicu, Petru, Ciorba și Ioan⁶. Pe Rominul Ungurul îl confirmă guvernatorul Ungariei în posesiunea moșiei sale Nădăstia-de-sus, drept recompensă pentru serviciile militare ce i le-a prestat⁷. Orașul Sîntămăria, comuna Totești și anumite părți din comunele Cornești, Piclișa, Fizești, Galați și Ponor, din țara Hațegului, sînt date lui Ioan fiul lui Cîndea, lui Ladislau, lui Chenderaș, și lui Nicolae, feciorii lui Ioan Cîndea, în semn de recompensă pentru virtuțile lor militare. Cu acest prilej se face mențiune și de nobilii romîni din țara Hațegului, anume Radul din Cirnești, Vlad din Ciula, Copasu din Vad, Dan și Vlaicu din Ciopea, cari trebuiesc priviți drept tovarăși de luptă ai lui Hunyadi. Pe Deș și pe Ladislau, fiii lui Petru din Temeș⁸, nobili din Banat, îi confirmă în posesiunea mai multor comune din districtul Mehadiiei, în semn de recompensă pentru distinsle lor vitejii, în luptele cu Turcii și cu împăratul Germaniei și cu deosebire în luptele de la Filipopole și Varna⁸. Daniile lui ating și ținuturile de Nord. În 1448 Ion Hunyadi dăruiește nobililor Mihai Tatu și Bogdan din Icuța în Bereg trei mo-

¹ N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XV-e siècle, quatrième série*, București, 1915, p. 42.

² Hurmuzaki, II², p. 46.

³ N. Iorga, *Chestia Dunării*, Vălenii-de-Munte, 1913, p. 167.

⁴ Hurmuzaki, I³, p. 725.

⁵ *Ibid.*, p. 709.

⁶ *Ibid.*, pp. 727 și 731.

⁷ *Ibid.*, p. 735.

⁸ *Ibid.*, p. 741.

⁹ *Ibid.*, p. 742.

șii în comitatul Maramureșului, anume comunele Crăciunești, Boscova și Lunca, drept mulțumită pentru serviciile militare aduse, mai mulți membrii ai acestei familii vărsându-și sîngele și pierzîndu-și viața în diferitele expediții contra Turcilor¹. În amintirea vitejjiilor nobilului român Ioan Ungurul din Băești, în țara Hașegului, care fusese comandant peste mai multe mii de călăreți în care situație învinsese cavaleria turcească lângă Niș, iar în luptele de lângă Morava a căzut ca un erou, el dăruiește fiului acestuia, Nicu'a, chinezatul comunei Băești cu toate veniturile². Fiul Voievodului, Matiaș Corvinul, conținuă cu aceste danii răsplătitoare. Astfel, el dăruiește nobilului român Ion Chenderes, nepotul lui Cindea din Riu'-de-mori, comuna Suptcetate, împreună cu turnul de piatră și cu vama de la tirgul Hașegului, drept recompensă pentru serviciile militare prestate tatălui său, în luptele de la Porțile de fier și în expedițiile din Serbia și Bulgaria³. În 1471, același Matiaș confirmă pe Ștefan, fiul lui Dionisie din Banat, în posesiunea pădurii Lazna din districtul Caransebeș, pentru servicii militare prestate, de asemenea, tatălui său, neînfricatul cruciat, și fiindcă fratele aceuia, numit Ladu, căzuse într'o luptă cu Turcii lângă Mare, evident, la Varna⁴. În 1481, chinezii din districtul Devei adevăresc că Ion Hunyadi dăruise lui Teodor Chinezul moșia Bretelinu din comitatul Huniedoarei, în semn de recompensă pentru că, în lupta de pe cîmpia Mierlei, Ioan căzînd de pe cal, Teodor i-a oferit calul său și astfel acela a putut scăpa din minile dușmanilor⁵. Și ca aceștia vor fi fost mulți... Ei erau devotați eroului și-și închinau puterile luptei celei bune a lui Iancu-Vodă, care era aceia a credincioșilor lui Hristos.

Pe lângă aceștia din țara Ardealului, Iancu-Vodă avea nevoie și de prietenia celor de la Dunărea-de-jos, a celor cari cunoșteau mai de aproape pe Turci și nu se spăimîntau atîta de păgîni: de Romîni deci din Principate. Pentru asigurarea ajutorului din partea acestora, Ion Hunyadi a intervenit cu mîna tare în treburile țerilor de dincolo de Carpați. În Muntenia perioada de timp de la moartea lui Mircea pînă la Vlad Țepeș (1418-1456) a fost,

¹ *Ibid.*, p. 757.

² *Ibid.*, p. 761.

³ *Ibid.*, II², p. 138.

⁴ *Ibid.*, p. 207.

⁵ *Ibid.*, p. 269.

in bună parte, influențată de el. Hunyadi pune și scotea pe Domnii din Țara-Românească, favorisind în special pe urmașii lui Dan, fratele lui Mircea, cu care era și înrudit¹. Tratatului de alianță încheiat la 1395 cu Sigismund Voevozii munteni îi rămăseseră credincioși. În 1431 Vlad Dracul era la Nürnberg. Ajutat de Unguri, el a rămas mai mult pe lângă aceștia, de și politica lui a suferit oarecare schimbări, fie cedind nevoilor, fie urmînd temperamentului său. În 1436, pe cînd fiii săi Radu și Vlad se pare că erau la Turci, armata ardeleană era la Bod², „pentru ajutorul lui Vlad, Domnul muntean”.

Prietenia continuă; cu prilejul bătăliilor din 1442, de la Sint-Imre și Porțile de fer, Turcii urmăriți și în Țara-Românească de Unguri, sint atacați și de Munteni³.

După ce copiii ostatici ai Voevodului muntean fură puși la închisoare, cînd beglerbegul Rumeliei, eunucul Șehabeddin, vine împotriva „vagabondului” Hunyadi, el vine și împotriva trădătorului Vlad⁴. Turcul fu zdrobit pe Ialomița noastră. În anul următor, după știrile date de cardinalul de Sant' Angelo. În expediția pentru întronarea despotului Gheorghe Brancovici, Muntenii participau la lupte⁵. Vlad venise cu 20.000 de oșteni, boieri și țerani liberi⁶. Aceasta era în 1443.

La nenorocita luptă din 1444 de la Varna, Vlad Drăcul luă parte, de și contra voinții sale, „văzînd oastea Craiului și spăimîntîndu-se de micimea ei”. Românii întilnesc armata ungară, ce înainta pe partea dreaptă a Dunării, la Nicopole. Numai neajunsurile campaniei fac pe Hunyadi să se plîngă către Papa Eugeniu al IV-lea de purtarea Voevozi'or români⁸. La 20 Octombrie 1444 Ion Hunyadi confirmă mănăstirii Tismana satul Ceaurul⁹. Anul ce urmează nenorocirii din 1444 este un an de activitate cruciată, începută de corăbiile burgunde, însoțite de

¹ I. Bogdan, *Vlad Țepeș*, București, 1896, p. 7.

² N. Iorga, *Studii și documente*, III, București, 1901 p. XV.

³ N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, I, Gotha, 1905, p. 319. V. traducerea românească.

⁴ N. Iorga, *Studii și doc.*, III, p. XVI.

⁵ *Ibid.*, p. XXI.

⁶ N. Iorga, *Gesch. des rum. Volkes*, I, p. 319.

⁷ Bonfinius, decada 3, cartea 6-a. Cf. Șincai, II, p. 10.

⁸ Hurmuzaki, I³, p. 715.

⁹ Alex. Ștefulescu, *Gorjul istoric și pitoresc*, Tîrgul-Jiului, 1904, p. 261.

oastea lui Vlad Dracul. Cruciații, pornind de la Brăila, atacă Tur-tucaia și Giurgiul, iar la Turnu sînt ajunși de Hunyadi. Campa-nia nu se termină decît din lipsă de provizii și prin apropierea iernei. În 1445 Vlad este tot pe tron; 1446 este un an de liniște. Burgunzii pleacă, Venețienii reînnoiră tratatele cu Sultanul, Iancu Voevodul fu ales regent al Ungariei. Vlad Dracul, la rîndul său, in-cheie pace cu Turcii și predă și pe Bulgarii cari se refugiaseră la dînsul, în număr de 12.000¹. Pentru această exagerată priete-nie, Hunyadi termină cu Voevodul muntean, care fu ucis împreună cu fiul său Mircea la Tîrșor². Aceasta se întîmplă în Ianuar 1447.

Voevodul Ardealului așază pe tron un om al său de încredere, pe Dan³, care se compromitea curînd în lupta de pe cîmpia Mier-lei, din 1448⁴.

La 31 Octombrie 1448 pe tronul Munteniei aflăm pe Vladislav, fiul lui Danciu și nepot lui Dan⁵. La 20 Novembre 1455 se știe la Ragusa că Hunyadi, trecând în părțile Munteniei, a stricat planu-rile Turcilor⁶. Cu această ocazie va fi luat măsuri contra lui Vla-dislav Dan, care își pierdu locul, pe care venia să-l ocupe Vlad Tepeș. Acesta își începe domnia-i cruntă prin omorirea lui Vladis-lav. Sanguinarul Domn crescut de Iancu-Vodă, înrudit apoi cu Ma-tiaș Corvinul, a secundat opera cruciatului, de și a comis și oare-care greșeli.

Într-o scrisoare din 3 Iulie 1456, Ion Hunyadi scria celor șapte Scaune săsești să-i trimită trupe pentru lupta ce avea să se dea la Belgrad, — aceia care aducea cu ea moartea de oboseală a eroului, — căci „a însărcinat pe Vlad Voevod să îngrijească tot-deauna de apărarea lor”⁷. Era acest apărător al Sașilor ace-lași Vladislav (Vlad Tepeș) pe care îl recomanda Iancu-Vodă Brașovenilor în 20 Iulie 1447 să-i îngăduie să se așeze la ei⁸.

¹ Toate amănuntele, utilizînd și pe Wavrin, în Iorga, *Studii și doc.*, III, Prefața, cap. XIV.

² *Ibid.*, pp. XXVII-VIII și *Geschichte des rum. Volkes*, I, p. 321.

³ Păreră d-lui St. Nicolaescu, *Documente slavo-romîne*, București, 1905 p. 4, că Vlad Dracul s'a stîns la Bălteni, n'o afiu primită de istoricii noștri.

⁴ D. Veress, în „Căntece istorice vechi ungurești despre Români”, zice: „Dan, care îi era cumnat după soția sa, sora lui Hunyadi”. De unde ?

⁵ N. Iorga, *Geschichte des rum. Volkes*, I, p. 321.

⁶ N. Iorga, *Studii istorice asupra Chilieii și Cetății-Albe*, București, 1900, p. 107.

⁷ Hurmuzaki-Iorga, XV, p. 44.

⁸ *Ibid.*, p. 34.

Increderea lui Hunyadi era justificată, căci în 7 Septembrie 1456, cînd el nu mai trăia, Tepeş trimitea, din Tirgovişte, Saşilor jurămintul de credinţă către regele Ungariei. Dacă atitudinea acestuia se va schimba mai tîrziu, se va datora poate şi nedibăciei Ungurilor.

III.

Din faptul că Moldova era mai la o parte, activitatea lui Hunyadi se simte mai puţin în această ţară. Totuşi, după primele succese ale sale, se încheiase tratat şi cu ea, prin care se garanta regatului ungar suzeranitatea, iar Moldovei sprijinul militar¹. În expediţia pentru întronarea lui Brancovici, la care Muntenii luau parte, Moldovenii nu veniau, fiind ceartă între cei doi fraţi, Iliaş şi Ştefan. Roman ucisese pe unchiul său Ştefan şi află ajutor la Vlad Dracu', cumnatul său. Politica lui va fi deci influenţată întru cîtva de a acestuia, cîte o dată, prin urmare, contra voinţii lui Hunyadi.

Politica acestuia fu însă hotărîtoare cînd pe tron se urcă Petru, care se căsătorise cu bătrîna soră a Voevodului ardelean. Ion primia, de la cumnatul său,— pe cale munţeană—, cetatea Chilia, în 1448², pentru a i se înlesni astfel planurile sale de cruciat. Cînd se sui pe tron fiul natural al lui Alexandru-cel-Bun Bogdan, el recunoscă că trebuie să jure credinţă lui Iancu-Vodă, la 11 Februar şi 5 Iulie 1440³. În actul de fidelitate, el promitea că va lăsa Chilia în stăpînirea Muntenilor atît cît va crede Hunyadi. Alexăndrel „între în pace veşnică şi la creştinească tocmală cu părinte'e Domniei Sale Ioan Voevod” la 17 Februar 1453⁴. Din întîia Domnie a lui Petru Aron, omoritorul lui Bogdan, de şi acesta făcea mai mult politică polonă, Ungurii căpătără Chilia.

Odată cu dispariţia marelui cruciat, binecuvîntată de crucea de la Belgrad a Sfintului Ioan de Capistrano, lucrurile se vor schimba. Centrul de gravitate şi rezistenţă creştină va fi Moldova lui Ştefan-cel-Mare.

¹ N. Iorga, *Gesch. des rum. Volkes*, I, p. 319.

² Gr. Conduraţu, *Relaţiunile Terii-Româneşti şi Moldovei cu Ungaria, pînă la 1526*, Bucureşti, 1898. p. 362.

³ I. Bogdan, în „An. Ac. Rom.”, XI, pp. 55-8. Cf. Iorga, *Gesch. d. rum. Volkes*, I, p. 322.

⁴ Hurmuzaki, II¹, p. 1.

Din cele expuse aici se poate vedea că Ion Hunyadi, în nenumăratele-i lupte pentru Ungaria și prin aceasta pentru Creștinătate, s'a bizuit pe grănicerii săi bănățeni și ardeleni, precum și pe Voevozii munteni, cu mult mai mult decît pe aceia ai Moldovei. Pe aceștia din urmă îi utiliza mai ales pentru importantul punct strategic al Chiliei. Pe suflet și braț românesc s'a basat acest Român, acest apărător al civilizației europene, împotriva Turcilor amenințatori. Și prin aceasta conștiința românească are drept la recunoștința Europei apusene. Prin ostenele lui, prin singele care era al acestui neam, s'a întărit cu aproape un secol Moaciul atitor nenorociri.

Energia și spiritul lui Ion însă nu se va continua în urmașii săi, nici chiar în regele Matiaș. Mîndria și rosturi'e româneși în funcție de interes general urmau să se întruchipeze, cum am spus, în altă personalitate românească, în alt „atlet al lui Hristos”, în Ștefan-cel-Mare și Sfînt, Voevodul Moldovei.

T. G. Buiaf.

Familia nobilă Cînde în documentele veacului al XIV-XVI.

Cele mai vechi documente care pomenesc pe Romîni din Nordul Dunării adevărate existența, la neamul nostru, a unei clase nobilitare. Diploma lui Bela IV, prin care dăruia, la 1247, Cavalerilor Ioaniți Banatul Severinului și ținuturile învecinate, vorbește despre „maiores terrae”, mai marii țerii, cari, împotriva sentinței de moarte, aveau dreptul de-a face apel la curia regească¹. Cine știe cît de redus este numărul hrisoavelor din veacul al XIII-lea, referitoare la strămoșii noștri, nu se va mira că nu putem spune nimic precis despre nobilii romîni din Ardeal, în această epocă. Scriind genealogia familiei Mailat², am arătat părerea unui cronicar ungar că strămoșul acestei familii ar fi fost Mailat care a trăit pe la 1335 și despre al cărui tată, numit Borș, se știa că înflorit pe la 1250. Dar între aceștia și Iuga de la 1415, strămoșul neîndoielnic, adevărat prin documente, al Mailateștilor, nu se poate reconstrui o legătură genealogică neîntreruptă. Astfel

¹ Zimmermann-Werner, I.

² Familia Mailat, în *Articole și Documente*.

Borș nu poate fi socotit, cu siguranță, întiiul nobil român, din veacul al XIII-lea, cunoscut după nume.

Noi credem a fi aflat o altă familie nobilă românească, al căreia întâiu reprezentant a trăit, cum arată documentele, la sfârșitul veacului al XIII-lea. Aceasta e familia Cinde, ai cărui urmași sînt nobili unguri de Kendeffi, din comitatul Huniedoarei.

Ludovic-cel-Mare, regele Ungariei, dă poruncă în 1359 ca localitățile: Riul de mori, Nucșoara și Șebişel să fie date îndărăt văduvei lui Mihai Cinde, fiul lui Nicolae Cinde (Nicolaus dictus Kende de Malomwyz). Chiar presupunînd că Mihail Cinde a murit tînăr, totuși trebuie să admitem că tatăl său a trăit la finele veacului al XIII-lea și la începutul secolului al XIV-lea. Atributul ce poartă („de Malomwyz”) dovedește că era nobil și proprietar al satului Riul de mori. El este, deci, întiiul nobil român din Ardeal cunoscut, până acum, după nume.

Căci privitor la rominismul acestei familii („Kende”, în ortografia diplomeilor) nu poate fi nicio indoială. Albert, ginerele lui Sigismund, într'un act, datat în 1439, zice: „Cum nos, tum pro fidelitatibus et fidelibus serviciis Iohannis dicti Kende de Malomwyz, ac Ladislay, filii ipsius, necnon Kende, filii Kende de eadem, nobilium, ut dicitur, Volahorum nostrorum, districtus nostri Haczak appellati²⁾”.

Cindeștii au cîștigat, prin vitejia lor, în secolele XIV și XV întinse proprietăți. Istoria lor din această vreme, cînd nu-și pierduseră încă naționalitatea, e plină de interes pentru noi, fiindcă faptele lor glorioase sînt o dovadă strălucită despre virtuțile neamului nostru.

Cei d'întăiu Cindești, Nicolae și Mihai, ni sînt cunoscuți numai după nume. Acest din urmă era mort la 1359, cînd Ludovic restituie văduvei sa cele trei sate care au fost, după toată probabilitatea, și în posesiunea lui Nicolae Cinde.

Din un act de la 1394 apare că Mihail a avut un fiu cu numele Cinde, iar acesta doi fii, pe Ioan și Cinde (II), pe sarma cărora Frank, Voievodul Ardealului, întărește, și din partea sa, dreptul de proprietate asupra satului Nucșoara. În primele decenii ale veacului al XV-lea ne întîlnim cu cei doi frați, Ioan și Cinde,

¹ Szabó Károly, *A Kendeftek a XIV és a XV században*, în *Századok*, 1868, p. 25.

² *Teleki Oklevéltár*, II, p. 4.

cari capătă de la regele ungar, de mai multe ori, întărirea dreptului de proprietate asupra posesiunilor părintești, sporite cu altele noi.

Astfel la 1404 „Iohannes, filius Kende de Malomwyz, et per eum Kende, frater eius”, primește, „titulo novae donationis”, de la regele Sigismund, localitatea Nucșoara, aflătoare în districtul Hațegului.

Actele de la 1359, 1394 și 1404 nu ni-au rămas în original. Un descendent maghiarizat al familiei, Alexiu Kendefi, a făcut, la 1782, scurte extracte din cele mai importante diplome familiare, pe care le-a cuprins într'un manuscris ce purta titlul: „Historia Familiae Kendefi”. Despre acestea face o dare de samă Carol Szabo, în articolul citat.

La 1416 regele Sigismund întărește fraților Ioan și Cinde („Iohanni filio Kende de Malomwyz et per eum Kende, fratri suo carnali”) posesiunea „Patak” (Valea) ¹. Cei doi frați erau oameni bogați, căci la 1430 Ioan și fratele său Cinde, precum și fiii celui d'întăiu: Mihail, Vasile, Chendriș și Nicolae, cumpără satele, dispărute azi: Pala de sus și Pala de jos, pentru prețul de 1000 de galbeni, de la Benedict Posztos ². În „Historia Familiae Kendefi” se spune că încă la 1430 a căpătat Ioan Cinde și urmașii săi podul aflător în trecătoarea Porților de fier, peste care treceau cărările regești încărcate cu sare spre Ungaria, ca să-l țină în bună stare, iar în schimb primiau anual 5.000 de bucăți de sare. Regele Albert, ginerele lui Sigismund, la cererea lui Vasile, fiul lui Ioan Cinde, făcută personal, în numele său, al fraților săi Chendriș și Nicolae, precum și al tatălui său, întărește pe sama tuturor acestora privilegiul primit de la Sigismund, privitor la podul de la Porțile de fier, fiindcă hrisovul original s'a pierdut cu prilejul năvălirii turcești în Ardeal.

În 7 Februar al aceluiași an ³, din aceleași motive, fiindcă, adecă, și-au pierdut documentele originale în urma pustirilor turcești, regele dă Cindeștilor dreptul de proprietate a satelor: Gura Riului de mori, Gura Sebișului, Ostrovel și Ohaba (Szabad-falu). Noua donație regală e motivată cu faptul că sus-numiții

¹ Carol Szabó, art. citat, p. 26.

² Csanki Deső, *Magyarország történelmi földrajza*, V, p. 190.

³ *Teleki Okt.*, II, p. 4. și Hurmuzaki, II ², p. 653.

au adus servicii importante, în deosebite războaie și expedițiuni afit regelui Albert, cit și socrului său, Sigismund.

Năvălirea Turcilor, în care și-au pierdut Cindeștii hrisoavele primite mai înainte, este, de sigur, expediția ardeleană a Sultanului, de la 1439.

Se știe cum Vlad Dracul, la începutul anului 1439, pierzându-și încrederea în ajutorul creștinilor, a plecat la Inalta Poartă, ca să cerșească iertarea și sprijinul prea-puternicului împărat. Sultanul l-a recunoscut Domn al Terii-Românești și numai decit s'a folosit de prilejul bine venit că pe tronul Munteniei se află un Voevod ascultător și supus; a trecut, cu cetele sale prădalnice, în Nordul Dunării. Vlad trebui să se alătore la păgini, cu cari împreună trecu munții. Pentru întâia oară un următor al Profetului călea pe pământul Ardealului nostru. Turcii pustiiră în voie, cu fier și foc, luind un mare număr de prizonieri¹. Atunci pierdură Cindeștii hrisoavele, dar numai o parte, căci cele privitoare la Nucșoara și Valea au fost mînuite.

Actul de la 7 Februar 1439 poartă pe dos însemnarea: „Homo regius Ladislaus de Chulay, capitularis, Lucas diaconus de Vaya, cometanei Banch [de] Sebeshel ac Ladislaus de Capothiba, necnon Bacoch de eadem, coram istis introduximus nobilem virum Iohannem Kende de Malomviz et coram aliis commentaneis kenesiis”.

La 1440 Vladislav, urmașul lui Albert, înoiește donația privitoare la satele Șebişel și Valea lui Vasile, Chendriș și Nicolae, fiilor lui Ioan și fratelui acestuia Cinde.

Epoca cea mai glorioasă a familiei nobile Cinde cade pe la mijlocul veacului al XV-lea. Cindeștii fac parte dintre cei mai credincioși soți de arme ai marelui Ioan Corvin de Huniade. Acest erou romin, pe care virtuțile sale extraordinare, l-au ridicat până la scaunul de guvernator al Ungariei, de la 1442 și până la moartea sa întimplată la 1456, a ținut piept năvălirilor turcești, ba a luat de atâtea ori ofensiva împotriva semilunei, cu gîndul să scoată pe păgini din Europa. Alții au fost pricina că acest plan n'a izbutit.

Toate biruințele strălucite ale lui Ioan Corvinul au fost cîștigate, în cea mai mare parte, cu ajutorul Romînilor. În campaniile din 1442-1444, aflăm alătura de Ioan Corvinul pe vitejii Cindești.

¹ N. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, I, p. 419-20.

Din diploma lui Vladislav, datată în 6 Aprilie 1443 aflăm că: „Iohannes dictus Kende, ac Ladislaus, Kendres et Nicolaus, filii eiusdem, necnon Kende, filius Kende de Malomvyz, familiares fidelis nostri dilecti Magnifici Iohannis de Hunyad”¹, au primit de la rege satele Simpetru și Reia, drept răsplătită pentru vitejia lor dovedită în mai multe lupte. Se amintește în acest act că ei au luat parte la biruințele lui Hunyadi de la Porțile de fer („prope locum Waskapu”) și în Muntenia, apoi pe teritoriul Bulgariei, unde Hunyadi a ars și pustiit Vidinul, cu o parte a Bulgariei de supt stăpânirea Turcilor.

Acest hrisov întregește cunoștințele noastre despre luptele de la 1442, dintre creștini și Turci.

Se știe că în iarna anului 1441-1442 Mezed-beg, cu oaste considerabilă, trecu Dunărea în Oltenia, de unde, tirind cu sine și pe Vlad Dracul, pătrunse în Ardeal. După ce prădă ținutul Sibiiului, străbătu până la Mureș. De aici Turcii se îndreptară spre Porțile de fer, ca să treacă în câmpia bogată a Tisei. Ion Hunyadi, supt ale cărui steaguri se adunaseră trupele episcopului ardelean, cetele nobililor, precum și vitejii români din cele șapte districte, între cari se aflau, după cum văzurăm, și frații Cinde, li ieși în cale și-i sili la o luptă decisivă aproape de Alba-Iulia, lângă satul Sîntimbru. Infringerea Necredincioșilor fu deosebit de grea. Vlad Dracul, trecînd de partea Creștinilor, zdrobi fărîmăturile oștirii turcești, care căutau drumul întoarcerii prin Țara-Românească.

Se știau din izvoarele cunoscute și faptele amintite de diplomă ca petrecute în Muntenia.

Şehabeddin, beglerbegul Rumeliei, grăbi spre Dunăre, ca să răsbune rușinea infringerii lui Mezed-beg. După ce trecu, la Silistra, marele fluviu, înaintă în grabă spre pasul Buzăului, ca să treacă în Ardeal. Dar pe cursul de sus al Ialomiței îl întâmpină Hunyadi cu vitejii săi și, înfrîngîndu-l, îl aruncă peste Dunăre².

Nu se cunoștea însă faptul că, după victoria de lângă Ialomița și înainte de 16 Aprilie 1443 (data diplomei), Hunyadi a trecut în Bulgaria, a cuprins și ars Vidinul și a pustiit o însemnată parte a Bulgariei.

În diplomă, se amintește, mai departe, o victorie a lui Hu-

¹ Századok, 1868, p. 29.

² N. Iorga, *Geschichte des osm. Reiches*, II, pp. 425 și 426.

nyadi cîștigată, asupra Turcilor, în Serbia. Aceasta arată că Hunyadi s'a întors în Ungaria, peste Serbia, avînd mai multe lupte cu Turcii. În aceasă expediție s'au distins frații Cinde, cari primesc de la rege satele amintite mai sus.

În colecția Hurmuzaki (I², p. 741), s'a publicat un ordin al lui Ioan Corvinul, prin care poruncește Capito'ului de Alba-Iulia să introducă pe membrii familiei Cinde în posesiunea satelor: Cîrnești, Picișa, Tizeș, Galați și Ponor (!).

Istoricul Carol Szabó a avut în mîni originalul prin care Ioan Corvinul a dăruit, la 4 August 1447, Cîndeștilor satele înșirate mai sus (împreună cu altele). Nu știm dacă se mai păstrează undeva acest original. Din fericire istoricul maghiar ni dă traducerea completă a aceluia, pe care o reproducem în următoarele:

„Noi, Ioan Hunyadi, în numele și persoana Înălțatului nostru domn Ladislau, rege ales al Ungariei și fiul lui Albert, răposatul rege ungar, ca guvernator al acestei țeri, dăm de știre tuturor celor ce se cuvine că noi, dorînd să răsplătim cu binevoitoare răsplată pe cei vrednici și mai ales pe aceia cari în ducearea înainte a trebilor acestei țeri s'au arătat treji și zeloși, atit cu sfatul, cît și cu fapta, am cumpănit credința dovedită în mai multe rinduri, slujbele credincioase, vredniciile, dragostea față de noi și faptele vitejești ale lui Ioan fiul lui Cinde de Malomvyz, ale lui Cinde fiul lui Cinde, ale lui Vasile, Chendriș și Nicolae, fiii susnumitului Ioan, prin care s'au străduit să slujească sfintei coroane a Ungariei, precum și nouă, în foarte multe locuri și la timpul cuvenit, atit în expedițiile începute de noi, cît și în cele regești.

Și anume: Cînd înălțatul nostru domn Vladislav, regele Ungariei, al Po'loniei, etc., și-a pornit oastea spre părțile sirbești, unde se aflau mari puteri turcești, a intrat acolo și, luînd prăzi bogate, a străbătut până la hotarele cruzilor Turci, adecă până la muntele și trecătoarea Zlatița, pustiînd totul cu fier și foc. Aici susnumitul Ioan și cei pomeniți mai sus au stat nedăspărțiți în apropierea lui și, cu vărsarea propriu'ui lor sînge, au făptuit fapte vitejești mai minunate decît se poate închipui.

Și a doua oară, după ce a serbătorit triumful dat de Dumnezeu în prima expediție, numitul rege, stăpinul nostru, a atacat cu o oaste foarte puternică Bulgaria, adecă posesiunile numiți'or Turci, și a pătruns până la Marea-Neagră, la locul ce se zice Varna,

unde a avut o bătălie foarte crâncenă cu Împăratul Turcilor și cu oastea lui nenumărată. Și cu acest prilej Cindeștii, cu o putere neînvinsă, stînd nedespărțiți pe lângă rege, au cîștigat, asupra aceluia dușman, biruințe foarte mari, și și-au mintuit capul din acelea primejdii. Apoi pe urmă, cînd noi, îmbrăcînd funcția de guvernator al acestei țeri, din porunca tuturor locuitorilor, am pornit o oștire destul de bine înarmată împotriva Maiestății Sale regelui roman Frederic, ca să recîștigăm sfînta coroană și unele cetăți ale țerii, care se aflau în minile lui, am pustiit țara lui întreagă și pămîntul ce lângă Viena. Tot ei, și în această expediție, au cîștigat mare cinste și nume slăvit țerii”.

Avînd aceasta în vedere, guvernatorul li dăruiește: „Tîrgul Sîntămăria, cu tîrgul său anual și cu vama aceluia, satul Totești, mai departe jumătate din satul Cîrnești, asemenea jumătate din satul Picișa, a patra parte din posesia Tîzeș, Galați, și a patra parte din satul Poieni, care a fost al lui Dragoslav din Cîrnești și al lui Radu cel orb...”

„Dat în sărbătoarea Sfîntu'ui Dominic confesorul, în anul Domnului una mie patru sute patruzeci și șapte.”

Pe la 1453 muriseră: Cînde, fratele său Ioan și Nicolae, fiul acestuia, rămînînd în viață numai ceilalți doi fii ai lui Ioan, Vasile și Chendriș. Aceștia primesc, atunci, o nouă donațiune, de la Ladislau al V-lea, asupra posesiunilor strămoșești. În aceia se spune că Chendriș și Vasile fiii lui Ioan Cînde au luptat cu vitejie împotriva Turcilor necredincioși. Iar rudele lui, Cînde și Nicolae, după ce au săvîrșit multe fapte vitejești în luptele purtate pentru așărarea țerii și a credinței creștine, au căzut uciși, unul de Turci, iar celalt de alți dușmani ai Ungariei. Chendriș încă a căutat prin vitejie și cu vărsarea singelui propriu și al oamerilor săi să se facă plăcut înaintea țerii și a regelui. De aceea Ladislau al V-lea întărește lui Chendriș și fratelui său, Vasile, dreptul de proprietate peste satele: Sebișel, Ostrovel, Ohaba, Valea, Gura Șebișului, jumătate din „Unciuc, Reia, Picișa, Cîrnești, a patra parte din Poieni, Galați și Fizeș, precum și partea cnezului **Hitemv** din satul Sîmpetru, care toate se află în județul Hunedoarei, în părțile ardelenesti” („memorato Kendris de prelibata Malomvyz et per eum Ladislao fratri eiusdem carnali”) ¹. „Dată în Praga, în sărbătoarea Virginei și Martirei Sf. Ce-

¹ Századok, 1868, p. 35.

cilia, în anul Domnului una mie patru sute cincizeci și trei, anul al patrusprezecelea de stăpînire în Ungaria și întâiul în Boemia”.

Așa dară, Ioan, cu al cărui nume ne întîlnim în diplome, începînd din 1394, la 1453 era mort, probabil de boală ori bătrînețe.

Cînde și Nicolae, însă, au căzut pe cîmpul de luptă, în împrejurări pe care ni le descoperă o diplomă a lui Matiaș, din 1462, pe care vom face-o cunoscută mai la vale.

La 1459 același Chendriș și Vasile, frațele său, sînt scutiți de plățirea cincizecimii, pe care ei o iartă, la rîndul lor, oamenilor cari locuiau pe moșiile familiare ale Cindeștilor. Iar la 1462 Craiul Matiaș li dă dreptul paloșului, pe care îl aveau numai cele mai alese neamuri de nobili în Ungaria¹. În același an, la 19 Decembre, Matiaș dăruiește celor doi frați localitatea Supt cetate, aflătoare în districtul Hațegului, cu turnul de piatră din hotarul acela și împreună cu vama ce se lua în tîrgul Hațegului.

După introducerea obișnuită regele înșiră luptele la care a luat parte Chendriș, fiul lui Ioan Cinde. Cînd Necredincioșii au pătruns în Ardeal, ca să prade și să ia prizonieri, Ion Hunyadi li-a aștinut calea în locul numit Poarta de fier. Apoi, cînd Sultanul a pornit o oaste teribilă, supt conducerea unui Pașă, locșitorul său de frunte, care, trecînd în Muntenia, s'a îndreptat din nou spre Ardeal, părintele regelui (Ioan Hunyadi) i-a ieșit și acestuia în cale și a cîștigat asupra lui o biruință veșnic memorabilă. Asemenea în războiul pe care l-a purtat Hunyadi cu Turcii pe pămîntul Serbiei și Bulgariei, în numeroase lupte i-a înfrînt pe Necredincioși și, cîștigînd prăzi bogate și numeroși prizonieri, s'a întors acasă cu oastea nevătămată. Mai amintește două lupte: pe una de îngă Mare (Varna), iar cealaltă de pe Cîmpul Mierlei, pe care Hunyadi a avut-o cu însuși Sultanul și cu întreaga puterea lui.

În toate luptele acestea a luat parte și Ioan Chendriș, alături cu răposat părintele Craiului, ca un oștean viteaz. Aici și-a pierdut el muți oameni de-ai săi iubiți, răpiți fiind de peripețiile luptelor și a vărsat din bielșug propriul său sînge.

¹ Csanki, *o. c.*, p. 191.

² Hurmuzaki, II², p. 138 și urm.

Nu trece cu vederea nici faptul că două rude ale lui Chendriș, Cinde și Nicolae, și-au vărsat singele, dându-și viața pentru Sfânta Coroană, prin ce și-au câștigat glorie veșnică.

Anume Cinde, după ce a săvârșit mai multe fapte vitejești, într-o luptă cu niște hoți și tulburători, a căzut supt zidurile cetății Somoș, care era principalul cuib al acelor tilhari. Iar Nicolae a murit de armele dușmanilor, în munții Vułcanului, pe când stătea în calea Turcilor năvălitori. Tot asemenea și Chendriș, „din frageda vîrstă a copilăriei și până în timpul de față”, a fost, neîntrerupt, folositor Sfintei Coroane a regatului unguresc.

A fost, pe rînd, sfetnic înțelept și viteaz, ostaș. Pentru aceste vrednicii îi dăruiește Craiul lui Chendriș și fratelui său Vasile proprietăți amintite. Moartea lui Cinde supt zidurile cetății Somoș (între Cașovia și Eperies) a avut loc la 5 Septembrie 1448¹.

Nu putem stabili mai de aproape, timpul și locul morții lui Nicolae, fiindcă din alte izvoare nu cunoaștem luptele cu Turcii, din pasul Vułcanului.

Pe Chendriș și Vasile îi mai întîlnim și în anul 1464², dar pe la 1479 ei nu mai erau în viață, căci documentele privitoare la proprietățile Cindeștilor pomenesc numai pe Mihai, fiul lui Vasile și pe Petru, fiul lui Chendriș. Așa la 1479, 1482. În 1492 Mihail și vărul său („frater suus patruelis”) Petru primesc de la regele Vladislav al II-lea, pentru credința și serviciile lor, localitatea Sintămăria, în baza donațiunii mai vechi a lui Ioan Hunyadi și Ladislav al V-lea. Tot ei, în același an, poartă proces cu nobilii de Galați, pentru hotarul satelor Galați și Fizeș.

În 18 Ianuar 1493 Vladislav al II-lea dăruiește din nou lui Mihai Cinde ogoarele, livezile și finețele spălate de cele două Jiuri, aflătoare în pertinențele satului Riul de mori, care poartă numele: „Ptere'a, Ma'ee, Rathond de Mwrylouar et Niakmezew”. Supt aceste numiri se ascunde determinarea unui puternic teritoriu, care se întindea de la Rătezat spre Sud-Sud-Est și de la munții Cujirului spre Sud, pe cursul Jiului românesc și secuiesc, până la vechiul hotar al Țerii-Românești, cuprinzînd în sine și cele două grupuri de munți uriași, împreună cu pășunile și pădurile

¹ Teleki, *Hunyadiak Kora*, II, p. 127.

² *Századok*, 1868, p. 41.

³ Csánki, *o. c.*, p. 191.

seculare, aflătoare pe ei. Aici în apropierea vechei Sarmisegetuse aveau ei turnul, numit Suptcetate, pomenit mai sus.

De aici începea un codru uriaș, cunoscut supt numele de codrul Balomirului (Silva Balomer).

Din pricina acestuia s'a iscat un proces mare între Mihai Cinde și rudele sale, de o parte, și, de ceialaltă, Dumitru Pleșuvul și Dionisie de Vad, la 1496¹. Au fost ascuțați numeroși martori. Unele depoziii sînt interesante, fiindcă aruncă lumină asupra felului de viață a Romînilor și a raporturilor de proprietate.

Prin mărturiile ascultate se constată că întreg codrul Balomirul, cu toate utilitățile, aparținea din vechime familiei Cinde, dar și Romîni, locuitori ai sateelor învecinate, se bucurau de dreptul foșinței cu anumite restricțiuni. Anume țeranii din satele mărginașe nu plăteau nimic pentru folosința pădurii cale de-o zi. Lucrul se înțelegea astfel: Dacă păstorul cu oile, caprele ori porcii săi, sau căraușii cu carele lor, plecînd dimineața, se întorceau seara de mas acasă, atunci pentru pășunat și lemnele tăiate nu trebuiau să plătească Cîndeștilor proprietari niciun fel de taxă. Dacă însă în cursul unei zile străbăteau atita teren, încît, neputîndu-se întoarce acasă, dormiau în pădure ori în colibele lor („thabernaculum, wlgō kalyba”), atunci trebuiau să plătească la turnul Cîndeștilor anumit bir.

Iată ce spune un martor:

„Balamer homines potuissent pervenire per unum diem videlicet iter unius diei cum capris, curribus et aliis pecoribus, ita quod sero ad dormiendum, et ibidem pernoctasset in dicta silva, de ipsa silva ipsius Balamer uti, sed non ultra; quia (!) autem non potuissent reverti ad domum cum suis pecoribus et curribus sero ad dormiendum, et ibidem pernoctasset in dicta silva, extunc proventus ipsius silve debuit dare ad turrim Michaelis Kendeffy, et ulterius metas nesciret, ut haberet (!) ipsi homines Balamer, nisi quantum unius diei iter”.

Sentința, ce se aduce, e motivată în chipul următor:

„... praescriptam silvam Balamer vocatam ad dictam turrim..., etc. ad eandem turrim ab antiquis exsolvisse, homines vero et incoe [in] pretaeta silva possessionnum Balamer commorantes, non

¹ Csánki, o. c., p. 52.

ultra, nisi in tanta distantia, eadem uti, in quanto videlicet iidem incole in dicta poss. Balamer commorantes mane cum capris ac cu r'ibus sive pecoribus eorum in eandem silvam intrare ac tandem oneratis curribus et pecoribus ad propria iterum ad sero reverti posse". Un martor spune că, după cât își aduce aminte, acest obicei există de o sută douăzeci de ani. Altul zice că el a stat în turn cînzeci de ani și că totdeauna au p'ătit birul Cindeștilor aceia, cari au petecut noaptea în pădure. Un al treilea mărturisește că el a adunat birul Cindeștilor, pe munții cei mari, de la oameni, o i din care sat ar fi venit ei („semper per magnum Hawas exegit proventus Michaeli Kendeffy ab omnibus hominibus de quibuscumque villis venissent”)¹.

În ce privește numirile schimonosite din actul de donațiune de la 1493, ele pot fi identificate. Pterela e Petril, localitatea din Valea Jiului care se află spre Nord-Est de la Petroșeni, Niakmezew este Cimpul lui Neag de lingă cursul superior al Jiului românesc. *Muriscower* s'a păstrat în numele pirăului Mărișoara, din pasul Vuicanului. Malee e muntele Mălaiu de lingă Petroșeni.

Un alt act din 1493 ni spune că Mihai Cinde răscumpără de la Gheorghe și Petru Vacacin partea a patra, ce li se cuvenia după mama lor „*Cearna*“, fiica lui Ioan Cinde. Cu doi ani mai târziu doamna *Vișa*, soția lui Dan din Sincel, cere parte din proprietățile Cindeștilor, fiindcă mamă-sa *Ana* încă fusese fata lui Ioan Cinde.

De pe la 1490 această străveche familie, apare deschisată în două ramuri: Mihai și urmașii lui vor purta de aici înainte atributul nobilitar unguresc de „Kendeffy”, adică „fiul—urmașul—lui Cinde; iar Petru și succesorii lui se numesc „*Kenderes*” adică Chendrișești. Familiile *Kendeffy* și *Kenderes*, maghiarizate complet, trăiesc până în ziua de azi, cu aceleași nume.

În anul amintit Cindeștii și Chendrișeștii sînt în ceartă unii cu alții.

Mihai Cinde, împreună cu fiii săi, Vasile, Nicolae și Ioan, protestează împotriva faptului ca Petru Chendriș (*Kenderes*) să vîndă lui Birtolon Dragffy de Beltek, Voievodul Ardealului, partea sa din satele Suseni, Găurenii de jos, Ostrovel, Onciuc, Cîrnești, Sîmpetru, Sântămăria, Suptcetate și Șebișel. Dar nu peste mult s'a aplanat acest diferend, căci în locul al aceluiași an ve-

¹ Csánki, o. c., p. 53.

dem pe cei doi veri căpătînd împreună, donațiunea regală, nouă, privitoare la moșiile familiei Cînde. Procesul între Mihai și Petru se mai repetă odată la 1505.

Cu un an mai înainte (1504) Mihai Cînde primește, ca răsplată pentru slujba sa credincioasă, de la Vladislav al II-lea, permisiunea să-și aducă din Țara-Românească douăsprezece sălașe de Țigani („pharaones sive cinganos cum 12 tentoriis seu solitis eorum habitationibus”). Se pare că acești Țigani erau întrebuințați la spălarea aurului din nisipur rîurilor. Un document, a cărui dată e ruptă (dar anterior anului 1501), spune că s’au dat Cîndeștilor: „i la prata sive pascua ac etiam campum secus fluvios Olahsyl et Zekelsyl nuncupatos, necnon *aurilavatorium* ibi situm”¹.

Se știe că Țigani se pricepeau la acest meșteșug. De altcum, în actul privitor la Țigani, se amintește că ei vor fi ținuți pe moșiile lui Mihai Cînde în aceeași situație ca și ceilalți iobagi și stăpînul va culege de la ei veniturile obișnuite.

Mai târziu ceva aflăm că femeia lui Petru Chendriș, Iuliana, cu fii săi, Ioan Andreu și Vasile, dăruiesc o sesiune de iobagi în satul Picîșa și un loc de moară lui Ioan More, fiindcă acesta a slujit cu credință, încă din copilărie, atît lui Ioan, răposatul părinte al lui Petru, cit și ei înseși. Donațiunea se face cu condiția ca More să slujască, și de acum înainte cu credință, donatoarei și urmașilor ei.

De aici încolo, în cele d’întăiu decenii ale veacului al XVI-lea, nu ne întîlnim cu Cîndești și Chendrișești decît în legătură cu diferite procese de proprietate și hotărnicie. De altcum lucrarea citată a lui Csanki, din care luăm datele de la sfîrșitul veacului al XV-lea și începutul celui al XVI-lea, nu merge mai departe de 1520.

Dar nici intenția noastră nu e de a urmări mai încolo istoria neamului Cîndeștilor, fiindcă pe la mijlocul veacului al XVI-lea, după cît se pare, ei și-au părăsit credința strămoșească și prin aceasta au trecut ca nobili maghiari în șirul asupritorilor. Este aceeași istorie tragică ca și a Mailateștilor.

Cîndeștii apar în lumina istoriei la sfîrșitul veacului al XIII-lea — cum văzurăm — ca familie nobilă, care avea proprietăți din timpuri imemorabile.

¹ Dl. 32.534, la Csanki, *o. c.*

Urmașii lui Nicolae Cinde (Nicolaus dictus Kende) prin vitejia lor fără păreche au cîștigat, de la regii ungari, noi și noi proprietăți, sporind moștenirea părintească cu un colț întreg de țară.

Epoca lor de înflorire cade pe la mijlocul veacului al XV-lea, cînd Ioan Corvinul a unit forțele neamului nostru de dincoace și dincoace de munți și le-a înfipt ca un zid de granit în ca'ea semilunei, care amenința creștinătatea întregă.

Diplomele regale din acest timp nu conțin decât preamări faptele glorioase ale fraților Cinde, cari au luat parte la toate victoriile și înfrîngerile lui „Iancu Românul”. „Intr'adevăr puține familii sînt în țara noastră care să poată arăta cu mîndrie mai curată titlul în basa căruia strămoșii și-au cîștigat moșiile, ca familia Kendeffy”, zice istoricul ungar¹.

În urma numeroaselor donațiuni regești Cîndeștii s'au ridicat între cei mai bogați nobili ai Ungariei. De prin veacul al XVI-lea au început să intre în legături de căsătorie cu familii nobile maghiare; astfel s'au rupt de tulpina neamului și și-au părăsit credința strămoșească.

Istoria lor ca și a Mailateștilor este o pildă de chipul cum și-a pierdut neamul nostru clasa sa conducătoare.

Dar epoca cea mai strălucită din trecutul familiei Cinde aparține istoriei noastre naționale, fiindcă membrii ei ca **Romini** au săvîrșit faptele mărețe preamărite de hrisoavele vechi. Care fapte sînt o dovadă grăitoare despre însușirile alese ale poporului românesc.

Istoria familiei Cinde ni îngăduie să tragem și alte concluzii importante pentru trecutul depărtat.

Pe cea mai veche familie nobilă românească, cunoscută după nume — familia Cinde — o aflăm, încă pe la sfîrșitul veacului al XIII-lea, în valea Hațegului, acolo unde odinioară a fost Sarmisgetusa, capitala Daciei.

Creдем că nu părăsim terenul criticii istorice, cînd afirmăm că străvechea familie **Cinde** face parte din elementul autohton românesc, care a stăruit în Dacia, înfruntînd atitea veacuri de urgie.

V. Motogna.

¹ C. Szabó, în articolul citat,

Zugravii domnești

Pe lângă obișnuiții pictori de biserică, tocmiți pentru o lucrare, se pare că la începutul secolului al XVIII-lea existau zugravi permanenți, întrebuințați de o Domnie care lucra încă la zidiri bisericesti. Astfel în Iulie 1730 între marturii unui act de vânzare ieșan găsim pe „Ștefan zugravul cel domnesc” (*Studii și documente*, V, p. 104, no. 116).

Cred că el e acela care a dat cele d'întăiu picturi de la Frumoasa, refăcută apoi supt Mihai Sturza.

Adaug ordinul de zugrăvire dat de Despina Strâmbeanca la 1745: «de va fi loc la ușă paraclisului, să zugrăvească pe dumealul soțul meu Costandin Strâmbean, și pă mine, și să mă zugrăvească cu copilul meu, anume Costantin Cămpineanul, care l-am făcut cu răposatul Manta Cămpineanul” (*ibid.*, p. 323, no. 105).

N. Iorga

Știri nouă despre Iuga-Vodă

D. Mihai Costăchescu a descoperit trei acte de cea mai mare importanță privitoare la Iuga-Vodă, fratele lui Alexandru-cel-Bun, ștearsă personalitate trecătoare, despre care nu se știe nici de ce vechile anale slavone contemporane îl fac „ologul”, nici de ce Ureche îl pune a fi întemeietor de orașe, colonisator de sate, dăruitor de «ocini la voinici ce făcea' vitejii la oști» (poate pentru ultimul cas să fie o confuzie cu Iuga Coriatovici, introducător de practice feudale apusene, iar în cel d'întăiu să fie o explicație a retragerii tinărului Domn, paralizic ca și, mai târziu, în Țara-Românească, Vlad Călugăru).

Întăiu un regist privitor la trei sate, ce se dau lui Șerban Hindău, al cărui nume — cum observă d. Costăchescu — amintește Hindovul, pe care continuu a-l identifica mai bucuros cu Hirlăul, din mențiunea anelelor cu privire la lupta dintre Ștefan-Vodă I-ii și regele unguresc Sigismund¹.

Al doilea, însuși actul slavon din 1399², declarat de fals și

¹ V. I. Bogdan, *Vechile cronicе*, pp. 245-6.

² Temeiu mare pe calculul indicației care ar cere anul 140) nu trebuie să se puie. V. Xenopol, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, II, I, p. 714 și urm.

rupt la 1825, așa încît se păstrează numai în bucăți la Muzeul Municipal din Iași (trebuia dat în fac-simile).

Originalul cuprinde foarte interesanta listă a boierilor, care lipsesc în traducerea publicată întâiu de Xenopol. Aflăm acolo pe frații Alexandru și Bogdan, pe Bratul Neatedul, pe Stanislav Rotîmpan, pe Costea Viteazul —, înaintașul meu prin Năculești, cum a dovedit-o tot d. Costăchescu, — pe Grozea, Dragoș, Drăgoiu¹, Ivaniș (= Ioanăș) Viteazul («vitejii» sînt cavalerii maramurășeni după datina ungurească a lui Ludovic-cel-Mare), pe Roman de Siretiu (pîrcălabul²), pe Badea cel bătrîn, pe Ioan Stravici, pe Vornicul Vlad, pe Mihăilaș, pe Vornicul Duma pe Micu „Horaet“ de aici (mănăstirea Horața din județul Neamț?). Toate nume bine cunoscute, pe care le cercetează pe rînd, foarte răbdător, autorul articolului. Nicio îndoială de autenticitatea documentului. Cei ce l-au rupt serviau anume interese ale momentului.

Al treilea act e copia originalului slavon al celui pe care în traducere românească îl tipărise Kogălniceanu (*Arhiva Românească*, ed. a 2-a, I, pp. 14-15), copie pe care am căutat-o zădarnic ani întregi la moștenitorii doctorului Caruzo (nu «Caruzi») din Botoșani. Iuga face o danie lui Brae pe Strahotin la Jijie.

Aici se începe cu pomenirea fiilor lui Iuga însuși, a lui Ștefan-Vodă și a fiilor lui — alt Ștefan, frate cu Iuga, decît Ștefan cel care se luptase cu Sigismund—, venind numai după aceia Alexandru și Bogdan. Ca boieri, după Neatedul (se dă forma de genitiv românească: „Neatedului“) și Rotîmpan, e Costea și e Stravici, după cari urmează Birlea, pîrcălab de Hîrlău³, Roman, Balica, Brae și fratele Petre cu fiii — formula «toți boierii moldoveni» e strămutată de copie înainte de aceste ultime nume. Lipsa de dată poate fi datorită numai unei scăpări din vedere.

Acest act trebuie să fie anterior celui alt. Și *ordinea care domnește acolo pare a îndritui părerea lui Ureche, întemeiată*

¹ „Mareșalul“ din actul de închinare de la 1387 (Hurmuzaki, I², p. 297).

² Actul din 1404 (aceiași Hurmuzaki, pp. 827-8) arată pîrcălabi la Țețina, Neamț, Hîrlău (Bîrlea).

³ E Burlă de la 1387. Numai starostele „Dzula“ de acolo nu e identificabil. Dar culegerea lui I. Mihalyi dă în Maramurăș o mulțime de Giula și satul Giulești.

pe tradiție, că totuși „ologul“ fără grijă de războaie, continuând opera lui Ștefan I-ii, a avut o parte în orînduirea și întemeierea țerii, că el a fost un mare ocrotitor de „viteji“.

N. Iorga.

Despre Nichifor Dascăluș și legăturile lui cu noi

Iezutul Petre Skarga spune în dieta polonă din 1603:

„Chiril Lukaris, care fusese la soborul din Brest-Litovsc la 1595, la care s'a hotărît unirea Bisericilor, unde l-am cunoscut eu întâi, a rămas tăcut privind la acel Nichifor, care a ridicat în Scaunul Moldovei pe Mihail¹ și care a fost închis în urma dietei din Varșovia.

Acel Nichifor se dădea în mod înșelător drept sol al Patriarhului de Constantinopol, era în înțelegere cu șleahța eretică a Rusiei (polone) și s'a împotrivit cît a putut sfintei Uniri, dar n'a izbutit. Iar Chiril, văzînd că Rusia cade în eresie și urmează pe popii incultți, opunîndu-se Unirii, s'a arătat favorabil Unirii. După acela s'a dus la Constantinopol și a arătat ce a făcut în Rusia și cum a căzut acea țară în eresie“².

P. P. Panaitescu.

Scrisori vechi

Cu prilejul cetirii unor hirtii vechi, printre altele, am dat de următoarele două scrisori privitoare la Unire (acum în posesia Academiei Romîne) pe care cred de folos a le reproduce aici. Sînt datate din Iași, și adresate lui Gheorghe Baltă³ în Botoșani de către fiul său.

I.

27 Ghenar 1859, Eșf.

Sărut mina băbacă,

De bună seamă ați aflat că Domnul nostru s'au ales Domn și în Valahia în unanimitate. Aceia ce nu știți este că în aduna-

¹ Mihai Viteazul.

² V. Osviannicov, *Chiril Lucaris* (rusește). Novo-Cercasc, 1903, p. 115.

³ Baltă Gheorghe, Ban, unionist din Dorohoiu; *Acte și Doc. relative la istoria Renașterii romîne*, V, p. 194.

ria de acolo numai șaisprezece deputați erau naționali, cielanți partizani ai lui Bibescu și Știrbei; cu toate acestea au fost toți nevoiți să aleagă pe Cuza. Am văzut o depeșă telegrafică de la Iancu Ghica din București în care zice că numirea lui Cuza i-au scăpat de măcelari, căci pe piața Adunării se găsea 25.000 de oameni gata la orice, dacă nu s'ar fi numit Domnul nostru. Cîrmuirea Valahiei au și luat-o Domnul; prin depeșă telegrafică au numit pe Filipescu prezident Sfatului, însărcinîndu-l a-i prezenta o listă pentru cielanți miniștri. O depotație de 6 persoane cu un episcop sosește mine în Eși din partea Adunării din Valachia pentru ca să dea Domnului actul Adunării. Peste cîteva zile Domnul se va porni la București, unde îl cer patruzăci de depeșă, care toate arăta duhurile foarte tulburate și venirea acolo a Domnului neapărată pentru ca să prevenărisească o isbucnire. Acu iarăși ne găsim în mare agitație: o mare parte din Cameră este de socotință a decreta de îndată unirea Adunării or la Focșani, alții găsesc că asemenea lucru ar fi primejdios. Nu se știe ce va fi; ne găsim în un moment de crisă, după cari moartie sau o viață îndelungată.

Plecat fiu.

II.

5 Mart 1859, Eși.

Sărut mina babacă,

Novitale politici cari așteptați cu multă nerăbdare nu prò am astădată. De la Paris și din cielelanti Curți nu se știe nimic în cît ne privești pe noi. Alecsandri scrie de la Londra că au fost primit de regina foarte bine; nu spune însă ce nădejdi s'au dat pentru țările noastre. Conferințiile nu se știe pe cînd se vor aduna, nu este ficsat niciun termin pentru aceasta: din afară nu este altă știre; dinlăuntru nimic altă decît ministrul din Lăuntru au dat demisie supt cuvînt că sarcina ar fi mai presus de puterile sale; Vistiernicul și ministru Dreptăței iarăși dau astăzi demisiile lor. Ministrul din Lăuntru se pune pe prințul de Samos, Iancu Ghica, din Valachia, un om cu multă capacitate și învățatură, însă de simțiri și idei cam răsturnătoare!... Mă tem să nu ne facă vre-o basaconie . . . ; de Vistiernic

se vorbește că vor pune pe Balaiș¹. Aceasta ar fi o alegere care s'ar aproba de toată lumea. La Adunare numai două sesii am avut până acum, în care s'au făcut puțină ispravă, 11 din deputații noi v'au primit, vr'o 6, între cari și Bastachi, cu Mălinescu, au rămas a se cerceta în seanța viitoare.

Dvr. plecat fiu
(*Semnătură nediscifrabilă.*)

Ambele adresate:

Onor. Dl. Banului Ghiorgi Baltă,

Botoșeni.

Em. Hagi Moscu.

Din auto-biografia profesorului Gavril Munteanu

de T. G. Bulat.

În Arhivele Episcopiei de Rîmnîc am aflat o coală volantă, privitoare la fostul profesor al Seminarului acelei eparhii, Ardeleanul Gavril Munteanu.

În 1851, Ianuar 12, Departamentul Trebilor Bisericești cerea conducătorului Episcopiei știri asupra celor reclamate. Se trimitea tot odată jaiba, în copie, prin care profesorul se jăluise Domnului de nedreptatea ce i se făcuse. Aceasta constituie o mărturie a împrejurărilor din 1848 și este, tot odată, o pagină interesantă din viața acestui meritos dascăl ardelean, trăit multă vreme în Țara-Românească.

Prea înălțate Doamne,

Istoricul este cu mult mai aproape de evenimentele anului 1848 din Țara-Românească ca să și poată da ultima sa judecată. Ce se poate zice acum este că acelea au avut funeste urmări pentru mulți și că partea triumfătoare și-a descărcat toată minia asupra profesorilor și cu deosebire asupra celor de origine transilvană, ca și când aceștia ar fi provocat, ar fi urzit revoluția din Țara-Românească.

Nu, Prea înălțate Doamne! Puținii profesori de origine transilvăneană nici au provocat, nici au urzit revoluția, ci ei, puși între două alternative, amîndouă rele, au primit revoluția ca răul cel mai bun.

¹ Balaiș Constantin, „caissier, puis directeur aux Finances de Moldavie”, 1857; *ibid.*, X, indicele.

Între acești Transilvăneni izbiți de mîna răzbunătoare sînt și eu, Prea Înălțate Doamne. Prin hîrtia Prea Sfinției Sale Părintelui Nifon, pe atunci locuitor de Episcop al Rîmnîcului, dată în Octomvrie 1848, No. 695, către părintele arhimandrit Nichifor, nu numai că sînt depărtat din post, ci mi s'a casează și leafa pe trei luni îndărăt, Iulie, August și Septemvrie, fără ca să se fi dovedit, sau să se poată vre-odată dovedi, în contră mi vre-o vină politică.

Prea Înălțate Doamne, înfațișîndu-mă cu aceasta la picioarele tronului Mării Tale, nu cuget ca să număr slujbele mele din țară, împlinite în curs de 14 ani cu zel și conștiință, fără altă răsplată decît leafa, fără altă perspectivă decît mulțămirea conștiinței mele, ca să mă plîng de nedreptatea ce mi s'a făcut fiind scos din post fără cea mai mică vină, ci doresc: 1) a trage iubirea de dreptate a Măriei Tale asupra împrejurării ce să atînge de oprirea lefii care după contract mi s'a cuvînește pe timpul cît am fost în post, pînă la 11 Octomvrie 1848, ziua în care am fost avizați că sîntem scoși, că am fost depărtat din post fără vină. O, înțeleg, era destul, să fie cineva profesor, și încă Transilvănean, ca să fie pedepsit necercetat cu o vorbă: împrejurările politice și mai cu seamă spiritul de răzbunare în contra profesorilor era motiv de ajuns, dar eu nu pociu pricepe ce a silit pe Prea Sfinția Sa părintele Nifon ca să-mi oprească leafa. Fapta aceasta mi se pare arbitrară, căci motivul, dacă ar fi motiv cel adus în hîrtia sa de scoaterea noastră din post, nu poate sta: Zice, adică, Prea Sfinția Sa, în hîrtia ce o sloboade la 11 Octomvrie 1848 spre a ni se face cunoscut că sîntem scoși: «Iar eșirea dumnealor din post să va socoti de la 26 ale trecutului Iunie, de cînd ne-au înștiințat că a încetat cursul învățăturilor, dînd drumul seminaristilor pe la casele lor și plecînd și numiții de la Seminar». Căci, dacă s'au slobozit seminaristii pe la casele lor, aceasta s'a făcut pentru că erupsese colera în Craiova, unde, cum de obște este cunoscut, domnea cu furie însuși în Bucovăț în seminarium, între seminaristi. S'au întîmplat mai multe de trei casuri, care, numai pentru că s'au întîmplat din vreme cu frecături, n'au devenit mortale. Cade pe această lună Iulie și August vacanță; apoi la toate școlile lunile de vacanță sînt ale profesorilor.

Prin urmare [aș] ruga pe Măria Ta ca să vă milostiviți a porunci unde să cuvînește spre a mi se slobozi leafa pe lunile Iulie, August și Septemvrie, pentru care se contestează, încă pe aște trei luni, pe April, Maiu și Iunie 1848, care iarăși sînt neplătite și pentru care leafa nu se vede a fi contestată, cea ce face pe șase luni, socotindu-se pe fiecare, după cuprinsul contractului, cite 500 lei, suma de 3.000 lei. Plătirea acestei lefi se poate efectua cu atît mai ușor, dușă cum mi-aduc aminte, în urma regularisării veniturilor caselor episcopoești de la 1848.

Din 80.000 lei, contingentul stipulat pentru 80 de seminaristi ai Episcopiei Rîmnicului, în April 1848, se sloboziseră 40.000 lei pe semestrul I-ju al anului 1848 pentru seminarul Rîmnicului, care, nefiind numărul de 80 seminaristi complet, fiind în stare efectivă numai 30 de seminaristi, anevoe se vor fi cheltuit toți.

Plini de speranță că Înălțimea Voastră nu veți îngădui ca supt luminata Domnie a Mării Voastre cea mult iubitoare și lucrătoare de dreptate să mi se facă nedreptatea de a fi lipsit și de leafa pentru care am slujit, după ce pierdai și postul și cu dînsul slujbile de 14 ani,

Sănt al Mării Voastre prea-plecat serv,

G. Munteanu.

Din corespondența baronului Samuel von Brukenthal

de T. G. Bulat.

Presintăm în cele ce urmează scrisori, — trimise de Romîni, sau de străini, cu privire la noi însă, — ce se află în bogata colecție a futeiului fruntaș al concelășenilor noștri sași, baronul de Brukenthal.

Adăogăm că, în cele rămase de la el, în Museul ce-i poartă numele, la Sibiu, se află manuscrite interesante, mai ales din timpul ocupației austriece în Oltenia. Descrieri de călătorii, statistici și alte însemnări, ca acea spre exemplu a unui important proces al Brîncovenilor, apoi interesanta colecție Filtisch: sînt aștepta lucruri ce sperăm să le dăm cîndva la lumina tiparului! În ceia ce privește scrisorile, ele au fost publicate cu ocazia împlinirii centenariului morții sale, la 9 April 1903. Ele sînt cuprinse în volumul, împărțit în trei caiete, ce poartă numărul 31, din „Archiv des Vereines für siebenbürgische Landes-kunde, neue Folge“. Volumul nu are mai puțin de 1029 pagini, în care sînt cuprinse 952 de scrisori. Din acest respectabil număr, am desprins pe cele ce urmează:

I¹.

Excellentissime domine, domine nobis colendissime! Cum praedilectus noster dominus G. de Saul, primarius serdar huius principatus Moldaviae, de praeclaris ac praestantissimis Excellentiae Vestrae virtutibus ac praerogativis saepissime nobiscum sermonem habuit et de sua promotione cum dignitate gubernatoris principatus Transylvaniae nos certiores fecerat, nunc autem discedat ab ista aula et Transylvaniam petat, noluimus intermit-

¹ P. 244, no. 212.

tere cum hac opportunissima occasione iuxta illibatam amicitiam et harmoniam, quae inter augustissimos nostros monarchas viget atque subsistit, Excellentiae Vestrae nostras congratulationes de hac sua dignitate facere, eidem offerentes vicinalem nostram amicitiam et omnia illa officia quae in emolumentum populorum utriusque principatus valeant, Excellentiae Vestrae affirmantes nihil nobis magis curae et cordi esse quam ut reciprocae vicinalis amicitiae officia sedulo ac exactissime observentur. Supranominatus roster primarius serdar petiit a nobis veniam ut se ad instaurandam suam valetudinem ad aliquas exterarum oras transferat et praecipue ad aquas aliquas minerales Germaniae vel Italiae; nos autem pro singulari nostro in ipso affectu et pro egregiis eius meritis non tantum libenter conensimus ut de sua salute prospiciat, hisce nostris etiam litteris commendatitiis comitari volumus, Excellentiam Vestram officiosissime requirentes ut ipsum cum sua amicitia et benevolentia coonestare dignetur quamdiu in Transylvania manebit, ut autem tute et commode suum iter Viennam versus peragere queat, dignetur ipsum quoque cum suis litteris commendatitiis munire. Quem singularem favorem et promptitudinem in hac re Excellentiae Vestrae conabimur etiam nos in omnibus desideriis suis paria paribus referre in similibus occasionibus et in omnibus aliis. Interim omni cum observantia et venerationis cultu permanemus Excellentiae Vestrae obligatissimus servus et vicinus Constantinus Murosi¹, m. p. lassius, die 26 iulii s. v. 1778.

II².

Votre Excellence! Je n'ai pas eu l'honneur d'écrire à Votre Excellence immédiatement après mon arrivée ici, crainte de troubler en quelque façon ses occupations continuelles. Mais à présent, que nous sommes entrés dans la nouvelle année, je n'ai pu me dispenser de profiter de cette favorable occasion et de renouveler à Votre Excellence les assurances les plus respectueuses de mon dévouement pour elle. Je souhaite ainsi à Votre Excellence, comme aussi à Son Excellence madame son épouse (que je la supplie de faire agréer mes respects), toutes sortes de prospérités dans cette nouvelle année et dans celles qui la suivront, accompagnées d'une parfaite santé et de tous les heureux succès au gouvernement que Votre Excellence honore et distinctement par mille illustres preuves de ses mérites et des services signalés pour ses augustes souverains. J'ose assurer Votre Excellence que rien ne sera plus flatteur pour moi que la continuation de sa bienveillance et de ses bonnes grâ-

¹ Constantin Moruzi, Domn al Moldovei, 1777-1782.

² P. 306, no. 263.

ces à mon égard et de me voir honoré de ses commandements pendant mon séjour ici, lesquels j'exécuterai avec tout l'empressement possible. J'ai fait jusqu'ici grâce à Dieu un très heureux voyage. Après avoir présenté mes respects à Son Altesse monseigneur le prince de Kaunitz et à plusieurs autres seigneurs de cette ville impériale, je suis occupé à contempler les superbes et somptueux édifices et monumens qui se sont élevés depuis mon absence si longue de cette capitale. Tous ces agréables objets donc et les autres agrémens de cette brillante ville contribuent assez à l'amélioration de ma santé et j'espère d'être rétabli tout à fait le printemps prochain. J'ai été aussi chez Son Excellence Monsieur le baron de Reischach, chancelier de Transylvanie, qui m'a reçu avec beaucoup de bonté et m'a fait l'honneur de me rendre la visite. J'ai pris la liberté de lui dire que j'ai l'honneur de connaître Votre Excellence depuis longtemps et de jouir de son amitié et de sa bienveillance. Nous avons parlé entre les autres discours et sur les rapports du commerce et de la communication entre la principauté de Transylvanie et celles de Moldavie et de Valachie, et Son Excellence en a parlé en homme d'État et avec une précision et exactitude très solides. Je suis bien charmé d'avoir eu le bonheur de le connaître. J'ai l'honneur d'être avec une profonde vénération de Votre Excellence le très humble et très obéissant serviteur ; de Saul¹
m. p. Vienne, ce premier du janvier 1779.

III².

Votre Excellence ! Ayant déterminé avec le gracieux agrément de l'auguste Cour impériale et royale de fixer mon séjour pour quelque temps en Transylvanie, j'étois parti de Vienne plein d'espoir de trouver ici Votre Excellence, jouir immédiatement de sa protection et profiter de son ancienne bienveillance à mon égard, mais j'ai eu le malheur de ne pas l'y rencontrer, dont j'ai été très mortifié et à son absence j'ai remis la lettre de recommandation de Son Altesse le prince de Kaunitz à Son Excellence monsieur le comte de Betelem, comme j'ai été conseillé. Mais jusqu'à ce que Hermanstadt soit derechef heureux par le retour de Votre Excellence je ne puis me dispenser d'exécuter au moins par écrit ce que je n'ai pu faire personnellement, c'est-à-dire de lui donner de nouveaux témoignages de mes très humbles respects et lui faire part en même temps des motifs de la résolution que j'ai prise de m'arrêter en cette principauté : mes infirmités et le désir que j'avois depuis longtemps de mener enfin une vie privée et tranquille, éloigné des épineux

¹ G. Saul, Serdar supt Constantin Moruzi. Oare nu este același căruia îi închina Șincai Cronica ?

² P. 367, no. 327.

ses affaires publiques, dont j'ai été occupé sans relâche pendant l'espace de 23 années sont... *sic*. Entre tous les vastes et très heureux États de Sa Majesté impériale et Royale j'ai choisi par préférence à mon égard ce séjour de la Transilvanie, dont le climat et une grande partie de mœurs ont quelque ressemblance avec ceux de notre Valachie et Moldavie. J'ose aussi plus encore que tout cela assurer Votre Excellence que l'ambition et le désir d'être sous les auspices de son gouvernement dans ce pays et honoré, comme je me flatte, de sa bienveillance ont entièrement déterminé mon choix ; je prends donc la liberté de m'y recomander et, en la suppliant de faire agréer mes très humbles respects à Son Excellence, Madame la baronne, j'ai l'honneur d'être, avec la plus respectueuse vénération, de Votre Excellence le très humble et très obéissant serviteur: de Saul m. p. Hermanstadt, le 27-me de novembre 1779.

IV¹.

Excellentissime domine, domine nobis colendissime! Cum dominus dominus Chenot semel atque iterum hanc in urbem jam libenter venit, carissimae meae filiae² morbum curaturus et cum perexiguum temporis spatium ipsi non licuit suum opus feliciter inceptum perficere, ideo exoptarem ut Vestra Excellentia illi concederet facultatem huc redeundi et per tres circiter menses commorandi, quippe mea filia fere semper in eodem infirmitatis statu remanet et eosdem patitur dolores. Cum autem tempestas praesens est magis idonea, forte remedia feliciorum habebunt exitum. Hanc expostulationem ab Excellentia Vestra me obtenturum confido. Cum summa et singulari existimatione permaneo Excellentiae Vestrae amicus et vicinus: Constantinus Murusi m. p. Jassii, s. v. 3 aprilis 1780.

V³.

Euer Exzellenz, hochgeborner Freiherr, hoch und gnädigst gebietender Herr, Herr! Auf wiederholtes Ansuchen des Fürs'ens aus der Moldau bin ich mit Urlaub des hohen Landesgubernii den 9. Hornung dahin abgereiset und den 24. Märzen wieder all'her eingetroffen. Seine älteste Tochter traff ich in ziemlichen guten Zustande, und die Hochzeit ging für sich den 27. Hornung⁴; doch ist sie sehr den sogenannten Vapeurs oder histe-

¹ Pag. 377, no. 332.

² Sultana Moruzi.

³ P. 379, no. 334.

⁴ Sultana Moruzi se căsătorii cu Scariat Sturza. A se vedea și N. Iorga, *Viața femeilor în trecutul românesc*, Vălenii-de-Munte, 1910, p. 40.

rischen Zuständen sehr unterworfen, und ich vermute mit guten Grunde dass sie nunmehr aus der Hofstaat und unter den neuen Anverwandten weit mehrere Ursachen dazu bekomme als zuvor geschehen ist. Der Fürst hat Alles gethan, mich zu bereden, drei bis vier Monat in Jass zu bleiben. Meine Pflicht und das Wort, so ich allhier gegeben. bis Oster wieder anzutreffen, liessen mir es nicht zu, andere mir eigene Ursachen zu geschweigen; ich erhielt 400 Dukaten, und man bot mir jährlich 6.000 fl., daferne ich mich entschliessen wollte, wenigstens 2 oder 3 Jahr in Jass zu verbleiben. Ich schlug es ab auf die höflichste Art, des festen Entschlusses, nicht mehr nach Jass zu kommen. Ohnmöglich konnte ich mich entschliessen die Verpflichtung gegen meine höchste Beherrscherin und die Vorteile die ich aus meiner langwierigen Dienstleistung zu erwarten hab zu vergessen und zu verscherzen. Doch ich versprach einen andern Arzten dahin zu lenken dass er auf etwelche Monat dahin ging, daferne es etwa nötig wäre, und ich warf schon damals mein Augenmerk auf den Doktor Wolf¹; dann er spricht, leset und schreibt walachisch und ist schon sonst ein tauglicher und erfahrener Mann. Dieser willigte nach meinerzurückkunft auch ein, und ich schrieb dessentwegen an Fürsten den 7-ten dieses; gestern erhielt ich ein Schreiben vom Fürsten, voraus ich entnimm dass er mein Schreiben noch nicht erhalten hatte. Er begehret mich abermal, sagend dass seine Tochter in ihre gewöhnliche Zustände oft ver falle. Er schreibt auch dessentwegen an Euer Exzellenz in der Meinung dass Hochdieselbte allhier anwesend sein. Heute gehet sein Schreiben nach Wien ab und bitte Euer Exzellenz unterthänigst sothane Reise von mir gnädigst abzuwenden. Erst den 10. dieses bekam ich den höchsten Befehl, eine Pest- und Kontumazordnung zu verfassen. Dabei aber waren Anmerkungen beigeleget, welche meinen ganzen Antrag über einen Haufen werfen; diese muss ich zuvor wiederlegen, und ich arbeite schon wirklich daran. Die Geschäften demnach des höchsten Dienstes halten mich zurück, folglich, wann ich auch wollte, so konnte ich mich nicht entfernen. Der Zustand der fürstlichen Tochter erfordert zur vollkommenen Genesung, wann doch solche möglich ist, wenigstens (!) vier oder 5 Monaten. Nun erwarte ich noch die Antwort vom Fürsten wegen des Euer Exzellenz wohl bekannten Doktor Wolf. Es wird wegen seiner wohl kein Hindernis sein, dass er dahin auf etwelche Monaten nach Jass abgehe. Der Fürst mit seinem zahlreichen Haus, der ganze Adel und das Publikum sind zu bedauern dass kein erfahrener Arzt in der

¹ Andreas Wolf stătu în Moldova din 1780 până la 1782, apoi în 1788, 1788, 1789, zece luni în 1794 și 1795 până la 1797, ciștigându-și o bună reputație pe lângă o avere însemnată.

ganzen Moldau anzutreffen ist, und, obschon Geld genug da ist, so wird sich wohl kein Arzt entschliessen, auf beständig da zu verbleiben. Ihre Sitten und Lebensart sind von den unsrigen gar zu unterschieden (!): im Jass ist auch Alles über die Mass teuer, so das zwei Eier einen Groschen bei meinem Dasein gekostet haben. Alle diese Umstände müsste (!) ich Euer Exzellenz anzeigen aus Besorge, Hochdieselbten dürften dem Fürsten in einer Sache willfahren, welcher die Angelegenheiten des höchsten Dienstes sich entgegenstellen, und die ich sonst nur allein aus Gehorsam thun könnte. Womit ich mich zu Euer Exzellenz Huld und Gnade ehrerbietigst empfehle. Euer Exzellenz unterthänigst gehorsamster Diener Dr. Chenot¹, m. p. Hermannstadt, den 22 April 1780.

VI².

Excellentissime domine, liber baro, gubernator regie, domine mihi singulariter colendissime! Intuitu querelarum venerabilis capituli balásfalvensis coram altissimo throno regio contra excellentissimum dominum episcopum fogarasiensem Gregorium Major in eo fusarum, quasi idem a capellano castrensi Ioanne Para 100 florenos exegisset aut percepisset, ideo quod eundem penes inclitam secundam legionem valachicam accomodaverit, quid commiserim antedicto capellano Excellentiae Vestrae sub A et quid ille mihi responderit, sub B erga honorificum intimatum Excellentiae Vestrae mense iunio ad me exaratum obsequiose advolvo et in locum debiti responsi repono, qui, ceteroquin gratiis me commendans, maneo Excellentiae Vestrae humillimus servus Ignatius comes de Batthyan³ m. p., episcopus Transylvaniae. All-Vincz, 27-a iunii 1761.

VII⁴.

Ihro Exzellenz! Hoch geborner Freiherr! Hochgebietendster Herr! Nur die bishero gewährte meine sehr unruhige Reise hat mich von der Euer Exzellenz schuldigen Pflicht so lange abgehalten. Mein nun gewählter Aufenthalt hier zu Pest in Ungarn und das herannahende neue Jahr vergönnet mir die Gelegenheit, Euer Exzellenz meinen gehorsamst ohngeheuchelten Glückswunsch ehrfurchtvoll abzulegen, deme ich die unterthänigste Bitte beirucke, mich auch in dieser Entfernung Hochderoselben Gnade zu würdigen, in der ich zu sterben wünsche

¹ Doctorul Andreas Chenot combătu de două ori ciuma în Ardeal cu succes; el era membru al Comisiunii sanitare acolo, apoi protomedic.

² P. 385, no. 339.

³ Battyáni, contele Ignățiu, episcop romano-catolic de Alba-Iulia. Mort în 1798.

⁴ P. 574, no. 519.

als Euer Excellenz unterthänigster Diener : Murusy m. p. Pest, den 28-ten Dezember 1782¹.

VIII².

Eccellenza ! Mi do l'onore di far parte a Vostra Eccellenza che, avendo ricevuto giorni sono dalla nostra augustissima Corte un fermano della Porta Ottomana diretto al principe di Moldavia a favore dell'i sudditi imperiali e reali che trafficano in quelle parti, l'ho spedito con persona idonea per farlo porre in esecuzione. Qui ingionta troverà Vostra Eccellenza la traduzione della sostanza del suddeto fermano per farne quell'uso che troverà oportuno e le serva pure d'avviso che una copia turca legalizzata restarà in mano del capo dei mercanti brasciovani stabilito in Yassi. Si degni Vostra Eccellenza impiegare la mia servitù in queste parti e fornirmi occasioni per testficarle il mio rispetto e la distinta considerazione con la quale sono di Vostra Eccellenza umilissimo divotissimo servitore Raicewich³ m. p. Bucareste, 23 giugno 1783.

IX⁴.

Excellence ! Je ne puis pas me laisser perdre la première opportunité de vous écrire, sachant combien vous êtes intéressé que mon voyage réussisse bien et avec le moins de fatigue possible. A présent j'ai le plaisir de dater cette lettre de Bucarest, où nous sommes arrivés, il y a deux jours passés, sans le moindre accident. C'est vrai que le chemin (quoique le meilleur) est affreux et j'attendois qu'à chaque pas la voiture auroit été brisée en morceaux à cause des grands rochers et pierres qu'il falloit passer. Une mauvaise pluie nous accompagnoit pendant le trajet des montagnes avec un froid excessif, en sorte que moi et ma fille avions attrappé la rheume, mais à présent nous sommes très bien. Notre escorte étoit fort attentive. Dans chaque ville où nous dormîmes, nous étions présentés avec un abondance de provisions de toute sorte, avec du pain, du vin et du fruit. Les spraveniks avec leurs femmes sont venus nous visiter et nous ont comblé de politesses. Enfin arrivés à Bucarest, monsieur Reicovitz, en conséquence de la recommandation que Votre Excellence m'avoit donné, nous procura un bon quartier, comme il n'y a point d'auberges. Nous avons été introduits à la Cour, moi au prince et Madame et ma

¹ Un frate rătăcit în Apus al lui Vodă Moruzi.

² P. 600, no. 551.

³ Raicevich, fost secretar al lui Alexandru Ipsilanti, iar în 1782 Agent austriac în Muntenia.

⁴ P. 685, no. 645.

filles à la princesse. Hier soir nous fûmes à un ba', donné à cause des noces d'un de la nob'esse. La salle étoit remplie de monde. Il y avoit bien des dames habillées à la grecque et à la valaque; leur parure étoit fort riche et bien ornée de diamants et d'autres pierres précieuses. Tout me paraît l'effet de la magie. Tout étoit pour moi un autre monde. Chaque chose étoit nouvelle, chaque chose m'a plu. Ma femme et ma fille dansèrent des menuets et après cela elles dansèrent des quadrilles assez vite. Je puis assurer Votre Excellence que je ne pouvois pas me retenir de rire en voyant ces messieurs avec leurs barbes étant obligés de suivre la danse selon la mesure que ma femme a donnée. A la fin les femmes grecques s'animèrent autant qu'elles pouvaient et s'efforcèrent de danser avec les Angloises. Tout étoit gai, tout en accord. Il y avoit un souper et après on a recommencé le bal, qui dura jusqu'à minuit. Je suis fâché que mon temps ne me permet pas de rester deux ou trois semaines ici (ou pour mieux dire) d'aller à Constantinople. Mais il faut que je pense de m'en aller. Je partirai d'ici le samedi ou dimanche prochain et je prendrai la route de la Tour Rouge. C'est pourquoi je vous serai bien obligé de m'envoyer quelque escorte jusqu'aux confins, pour me défendre contre les voleurs, qui sont dans le voisinage. Je n'ai rien de vous communiquer que de vous assurer combien nous sommes sensibles de votre amitié, que nous espérons de conserver pour toujours et de vous dire que nous sommes en bonne santé, quoique la chaleur soit excessive. Madame et ma fille vous présentent leurs respects et je reste de Votre Excellence votre très humble et très obligé serviteur, J. Petty ¹. Bucarest, le 2 —² 1784. Monsieur Wackcaressku m'a chargé de vous présenter ses compliments.

X³.

Excellentissime ac illustrissime domine, liber baro et gubernator regie, domine mihi gratiosissime! Non dubitans quin Excellentia Vestra excelsumque gubernium regium plenariam informationem ab illustrissimo domino Michaële de Brukenhall in negotio sedandorum tumultum valachicorum a denominato guberniali commisario perceperit, cui adlatus existens mearum quoque partium esse ex omagiali obligatione de nostro hactenus progressu referre censui, utpote: Mercurium appulentes, concinatum litteram intuitu sedandorum valachicorum motuum occasione nundinarum 11 novembris hic celebratarum in binis locis

¹ Petty Sir J., vărul lui William Petty, conte Shelburne, fu ridicat în 1784 la rangul de marchis de Landsdowne și conte de Wycomb, un însemnat om de stat engles și protector al învățaților și artiștilor.

² Luna lipsește.

³ P. 733, no. 696.

solenniter publicavimus ac serio inculcavimus ipsis a praedonibus persuasionem esse falsam et inanem et fictitiam, cui nulla danda est fides; cui nempe publicatae litterae plebs oboedire et malitiosis ausibus se continere spondit.

Eadem die currentales adhortatorias ad sacerdotes, archidiaconatum pojanensem et szelistyensem expeditae sunt, tali cum modalitate et instructione confectae, ut omnibus viribus conari debeant populum ad firmam et constantem tranquillitatem aducere et in eadem servare debeant. 12-a vero novembris aliae in conformitate praecensitarum confectae expeditae sunt ad archidiaconum hondolensem Ioannem Popovits eiusque omnes parochos et parochianos, ut et ad archidiaconum abrud-banyensem et omnes eiusque presbyteros et pagos. Die autem 13-a novembris secundae patentes in oppido Alba-Karolina occasione hebdomadali nundinarum sunt publicatae in praesentia utriusque nostrum, ut a praeda, incendiis, rapinis, furtis et omnibus denique malitiosis ausibus abstinere debant, ubi in persona solus quantum potui et pro meo posse inculcavi plebi pacem et tranquillitatem, quod idipsum omni occasione parochos et plebem perpetuo soleo monere et cohortari. Eadem die transmissae sunt similes hortatoriae litterae ad sacerdotes archidiaconatus szabensis, prout 14-a novembris ad archidiaconum hunyadiensem totumque eius circulum, non absimiliter 14-a ad haczegiensem parochum et reliquos in eodem districtu fungentes omnes parochos, pari modo ad dominium zalaknense binae sunt datae patentes litterae in conformitate priori. Eadem fidelia (*sic*) expeditus est penes meas patentes dominus Molnar, oculista, ad praedones causa excipiendae voluntatis eorum Devam versus. Hoc quoque a duobus incolis albo-caroliensibus, Rossul Mihay et Boltos Dumitru, inde exmissis et inviatis ad parochum loon possessionis Krekko referentibus prodit, ansam ad tumultum datam esse ex conscriptione incolarum pro statu militari per bellicum commissarium Albae-Carolinae existentem, existimans relationem praedictorum Vestrae Excellentiae excelsoque regio gubernio per praelaudatum dominum commissarium submissam iam esse. Hac occasione 15-a novembris ad archidiaconum trestiensem et dohren em omnesque ipsorum subordinatos sacerdotes singillatim quidem expeditae sunt admonitoriae litterae. Qua responsorias ab archidiacono hondolense, domino Ioanne Popovits, percepi litteras hicce acclusas¹, ubiorem repansuras notitiam, ex quibus facile collimari potest tumultus in dies sopiendos et minuendos fore. Hinc necessitate exigente iuxta dispositionem et cointelligentiam praelati domini commissarii industriam meam adhibiturus sum quoad emolendas tumultuationes, firmiter sperans,

¹ Ghedeon Nichifici, numit prin rescriptul imperial din 6 Novembre 1783 episcop al neunilor din Ardeal. Mort în 1788.

nisi aliud aliquid novi suscitatum fuerit, totaliter plebem reducendam ad pristinam etiam statum exoptatamque tranquillitatem. Quod dum humilime referrem et me gratiae Excellentiae Vestrae excelsique regii gubernii commendarem, profundissimo venerationis cultu persevero Excellentiae Vestrae excelsique regii gubernii humilimus servus: Gedeon Nickitich m. p., episcopus, Szabezii, 15-a novembris 1784.

XI¹

Excellentissime ac illustrissime domine, liber baro et gubernator regie, domine domine gratiosissime! Gratosas Excellentiae Vestrae 5-a labentis emanatas cum maxima animi voluptate 7-a eiusdem in Micheleng percipere habui honorem, in quarum conformitate, ut et excelsi regii gubernii exhibita invitatione, facta prius patentium literarum circa generalem amnestiam tumultuantibus clementer indultam in valachicum translatione, solus in persona in pluribus locis publicavi et notam reddidi ac ad alia loca aliquot exemplaria valachica cum sufficienti instructione expediti, quod uberius Excellentia Vestra ex relatione mea hodierna die ad excelsum regium gubernium submissa intelligere dignabitur. Ego vero prout hactenus ex incumbentia homagialis mei officii omnibus viribus conaturus sum tumultuantem et seductum populum ad desideratam et demandatam pacem adducere: spero tamen ex factis dispositionibus ad voti successurum eventum. In particulari Excellentiae Vestrae notificare mearum esse partium indicavi, ne per milites, ut mihi ex parte intelligere licuit, excedentes in suis ambulationibus nova ansa inquietudinis praebeatur, dignetur Vestra Excellentia cum suprema armorum praefectura tales dispositiones dare ne milites excessus patrare audeant, nec plus quod iustum et aequum est a plebe sollicitare aut desumere praesumant. Qui commendatus gratiae Excellentiae Vestrae distinctissimo venerationis cultu persevero Excellentiae humilimus servus Gedeon Nikitich m. p. Abrudbanya, 11 decembris 1784.

XII².

Monsieur! J'ai reçu successivement les lettres que vous m'avez fait l'honneur de m'écrire le 29 septembre et 21 octobre derniers. L'accueil distingué que Votre Excellence a bien voulu faire à monsieur l'abbé Spallanzani et l'attention obligeante de me transmettre d'abord le paquet du chanceliste Petrossi exigeoit toute

¹ P. 765, no. 721. Nu dăm scrisoarea de la p. 767, no. 724, tot de la Nichitici, fiind mai puțin importantă.

² P. 976, no. 928.

ma reconnaissance, dont je la prie d'agréer l'expression. Je viens après une négociation aussi longue que tédieuse d'arranger avec la Porte les affaires de vos patres, non pas de la manière la plus avantageuse, mais le moins mal qu'il m'a été possible. J'ai expédié déjà le ferman à la Cour, et, si son dispositif est approuvé, on le transmettra sans doute d'abord à Boucareste avec ordre de le faire enrégistrer et mettre en exécution. Mon memoire du 23 septembre, que je suppose avoir été communiqué à Votre Excellence, a servi de base à ce ferman; tous les 18 points y sont exprimés et formeroient un système aussi complet que favorable au régime de vos troupeaux¹, si la Porte n'i avait fait des changemens dans les objets assez importans; mais le plus essentiel, selon moi, de tous est ajusté, savoir la protection légale de l'Agence sur ces pauvres pâtres et un pied fixe pour l'avenir, tandis que jusqu'à présent ils étoient livrés à la merci des princes. Ce sont des remarques privées, que je communique à la seule amitié de Votre Excellence, ne sachant pas encore si la Cour agréera ou non le résultat de mon travail. Une autre question relative à la Transilvanie et dont Votre Excellence sera informée aussi en son temps est celle de la libre importation de vos eaux-de-vie dans les deux provinces; après avoir bien épluché la matière, il m'a paru que, pour prévenir toutes les appréhensions sur le commerce clandestin des eaux-de-vie de Pologne, l'on ne doit pas faire mention de la Galicie, mais de votre seule province, en commençant même par un essai d'eaux-de-vie de fruits, sur lequel on demanderoit la permission de la douane, du divan et du prince; et, si contre toute attente l'on essayoit un refus, il seroit encore possible d'y metre ordre par recours à la Porte. Mais, comme Votre Excellence recevra les directions détaillées à ce sujet, je ne puis que m'y rapporter entièrement, content de lui avoir indiqué mon opinion à ce sujet. J'ai l'honneur d'être, avec la considération la plus distinguée, Monsieur, de Votre Excellence le très humble et très obéissant serviteur, le baron d'Herbert Rathkeal². P. S. Je vous informe en même tems que la peste a commencé à revivre ici dans une classe de personnes avec lesquelles nous sommes obligés de communiquer journellement, c'est-à-dire parmi les employés de la Porte et par cette raison, quoiqu'elle ne paroisse s'étendre, e'le ne laisse que de nous inquiéter. Pera de Constantinople, le 9 décembre 1786.

¹ A se vedea lucrarea mea „Din transhumanța romină în veacul al XVIII-lea“, Rimnicul-Vilcii, 1926.

² Rathkeal, născut la Constantinopol, Irlandes de origine, iesuit, la 1780 înțernunțiu în Constantinopol. Avu rosturi la pacea de la Siștov.

XIII¹.

Bucarest, le 5 de l'an 1787. Votre Excellence! J'ai l'honneur de lui promettre que je viendrois un jour de lui rendre mes devoirs à Hermanstadt. Comme je viens de faire le trajet de Constantinople jusqu'ici avec mon fils en 7 jours, j'ai besoin d'une couple de jours de repos. Je compte partir le 7 d'ici pour Hermanstadt. Ayez la bonté d'abreger mes arrêtes et de me soustraire a l'ennui mortel que doit causer à chacun le séjour *eines Kontumaz-Hausses*; ni à Constantinople, ni par toute la route il est question de la peste; ce n'est qu'ici qu'on en parle beaucoup et où on ne voit rien. Tout le monde communie ensemble et ce n'est que dans un village à une lieue d'ici qu'on dit que ce mal existe. A mon passage ici pour Constantinople, j'ai séjourné ici 6 jours; je n'ai vu aucun enterrement; j'ai entendu parler beaucoup de la peste et deux médecins m'ont assuré que dans un mo's ils n'étoient morts que 15 personnes de différentes maladies, ce qui est fort peu pour une population de 50 mille habitants. J'ai l'honneur d'être avec tout le respect possible, Monsieur, de Votre Excellence le très humble et très obéissant serviteur Baron de Riza, General-Major².

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Uciderea vizirului Mohammed Tabani Buiuc, sprijinitorul lui Vasile Lupu

— O scrisoare inedită —

de Constantin C. Giurescu.

Prima incercare a lui Vasile Lupu de a scoate din scaun pe Matei Basarab, în 1636, nu reușise. Văzînd puternica oștire a Domnului muntean, la care se adăoga și ajutorul trimis de Gheorghe Rákoczy, Vasile Lupu nu îndrăznise să dea lupta și se întorsese în Moldova³.

Pîndia însă un al doilea prilej de a-și răpune adversarul muntean. El păru că se ivește în toamna anului 1639, cînd Vasile primi de la Turci, în schimbul unui bogat dar, porunca să ocupe

¹ P. 981, no. 933.

² General-maiorul baron de Riza.

³ Vezi: *Letopiseșe*², I, pp. 305-6; *Studii și Documente*, IV, p. CLXXXVIII-CXC; I. Sirbu, *Mateiu Vodă Băsărabăs auswärtige Beziehungen*, Leipzig, 1899, p. 116-120; N. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, IV, Gotha 1911, p. 6.

Țara-Românească, lăsind în Moldova pe propriul său fiu Ioan Matei, înconjurat, și de data aceasta, de credincioasa lui oaste, așteptă cu liniște dușmanul. În lupta care se dăde la satul Ojogeni, la 3 Decembrie 1639, Vasile Lupu, cu tot ajutorul tătăresc ce avea, fu din nou învins și silit să iea fuga¹. A doua încercare a Domnului moldovean dăduse greș, ca și cea dintâiu.

Consecințele acestei înfringeri fură pe de o parte întărirea Domniei lui Matei Basarab și sporirea prestigiului său în fața Turcilor, pe de alta, uciderea sprijinitorului lui Vasile Lupu la Poartă, Vizirul caimacam Mohammed Tabani Buiuc. Se știe că fiecare din cei doi Domni români aveau la Poartă cite un mare demnitar turcesc care îi susținea, primind în schimb numeroase și bogate daruri. Pe Vasile Lupu îl sprijinia Vizirul Caimacam², pe Matei Basarab, Silihdarul³ sau, după alte izvoare, Capudan-Pașa (comandantul marinei imperiale)⁴, care era și dușmanul personal al Vizirului.

Cele două încercări ale lui Vasile Lupu fuseseră incuviințate de Poartă, fiindcă Vizirul, cumpărat de Domnul moldovean, izbutise să convingă pe Împărat de vinovăția sau hainia lui Matei. Pentru aceasta nu se sfiise să întrebuițeze chiar arzuri mincinoase ca fiind din partea locuitorilor Țării-Românești, prin care aceștia cereau să se îndepărteze Matei și să li se dea ca Domn Ioan-Vodă, feciorul lui Vasile Lupu⁵.

După bătălia de la Ojogeni însă, Matei trimițând o plîngere prin Capudan-Pașa la Sultan, acesta descoperi intrigile Viziru-

¹ Vezi: *Letopisețe*², I, pp. 307-9; Hurmuzaki, IV, 2, pp. 508-9; *Studii și Documente*, IV, pp. CXCVIII-CC; I. Sirbu, *o. c.*, pp. 157-169; N. Iorga, *o. c.*, p. 6.

² *Letopisețe*², I, 306: *Era pre acele vremi Vizir anume Tabani Buiuc, carele ținea cu Vasilie-Vodă*; *Cronica lui Radu Popescu*, ed. Iorga (supt titlul: *Istoriile Domnilor Țării-Românești*), București 1902, p. 122-3: *Deci întru aceste vremi fiind un Vizir foarte prieten lui Vasilie-Vodă*.

³ *Letopisețe*², I, p. 307: *Eară totdeauna trimetea Silihhtarul pren taină la Matei-Vodă, îmbărbătindu-l să stea împotriva lui Vasilie-Vodă să-l bată*.

⁴ Hurmuzaki, IV, 2, pp. 506-7 și 508-9; vezi de asemenea scrisoarea de mai jos. Întru cât aceste izvoare sînt chiar din Constantinopol, așa dar de la fața locului, ele inspiră mai multă încredere decît știrea din letopiseț pe care Miron Costin o avea de la „un boier bătrîn de sfat ce era pre acele vremi” (*Letopisețe*², I, p. 309). Deci e mai probabil că sprijinitorul lui Matei a fost Capudan-Pașa decît Silihdarul.

⁵ V. scrisoarea de mai jos.

lui și, drept pedeapsă, îl omori. Uciderea Vizirului avu loc în noaptea de 15 Decembre 1639¹.

Împrejurările care au determinat-o, felul cum a decurs ea și data uciderii ni sînt înfățișate într'o scrisoare inedită a călugărului catolic Felician de Rennes adresată unui alt călugăr, Rafael din Nantes. Scrisoarea poartă data: Constantinopol, 30 Decembre 1639 și se găsește la Biblioteca Națională din Paris, Departamentul manuscriselor, supt cota: Nouvelles acquisitions françaises, No. 10.220, p. 381-6.

Față de celelalte izvoare privitoare la uciderea Vizirului, scrisoarea ce publicăm are în plus descrierea intrigilor făcute de vizir, cu prezentarea de arzuri false, spre a convinge pe Sultan de vinovăția lui Matei.

Ea face însă și o eroare, contopind amîndouă expediți le Moldovenilor într'una singură și punind în fruntea ei, nu pe Vasile Lupu, ci pe fiu-său Ioan².

Încolo, știrile celelalte merită toată încrederea. Autorul spune: „Je me suis fait assurer de la presente histoire, outre les sentiments communs, par le premier drogman du Sr. Ambassadeur de France tres particulierement, qui luy mesme en a esté temoing oculaire de la meilleure partye et s'est informé du reste par des rapports fidelles“.

Și, într'adevăr, restul datelor samănă cu cele cuprinse în raportul din 20 Decembre 1639, trimis de Aloisi Contarini dogelui Veneției și publicat în Hurmuzaki, IV, 2, pp. 508-9.

Iată acum scrisoarea:

Lettre du V. P. Felicien de Rennes au R. P. Raphael de Nantes, de Constantinople, ce 30 Decemb. 1639.

Pour les nouveautés d'icy, elles y sont asses particulieres et mesmes assès soubs l'estonnement de tout le monde, puisque le 15 sme du courant le Grand Turc fist estrangler son Caimahgan, lequel Caimahgan (aussi bien que tous les autres) gouver-

¹ Hurmuzaki, IV, 2, 509; Cronica lui Hassan Vegihi, la N. Iorga, *Manuscrite din bibliotecă străine relative la Istoria Romînilor*, în „Analele Academiei Romine, Mem. Secț. Ist.“, XXI, p. 35-6.

² E drept că și Ioan a venit odată până aproape de Siliștra, dar atunci nu cu armată, ci spre a interveni pe lingă Pașa de acolo ca acesta să-l instaleze Domn. Încercarea n'a izbutit însă, de oare ce Matei, la rîndul lui, „unsese osia la Pașa“ (Miron Costin, în *Letopisețe*², I, p. 306).

noit tout l'Empire à sa poste et ne recevoit censure que du Grand Turc seul. Il est le premier apres ledict Grand Turc, dans l'absence du Grand Visir. Or le subiect de sa mort fut pour avoir sollicité extraordinairement le Grand Seigneur et persuadé de creer pour Prince de la Valachye le fils du Prince de Baugdanye en deposant ce 1-er que le mesme Grand Turc y avoit mis depuis quelque temps. Or ces deux Princes icy, a scavoir de Valachye et Baugdanye, vivoient ennemys capitaux ; c'est pourquoy celuy de Baugdanye trouva l'invention d'expedier des exprés au Caimahgan afin que, aveuglé par la force des deniers, il luy moyennast l'exécution de son desseing, qui estoit de mettre son fils Prince de Valachye. Ce qui reüssit avec tant de fortune au dit Prince de Baugdanye que le Caimahgan se fist effectivement de son haleine et le partizan de ses poursuittes.

Pour ce suiect, le Caimahgan alla incontinent voir le Grand Turc et, l'entretenant sur tout cecy avec tant et de si apparentes raisons, a scavoir luy mettant en avant comme le Prince de Valachye estoit tres mal voulu du peuple et qu'il estoit impossible qu'il ne tombast quelque jour en echec de fortune quand ce n'estoit que par un souslevement populaire et mutinerie commune ; outre qu'el (*sic*) estoit un homme dont l'amitié n'estoit en rien fiable pour les Turcs. Et pour recréer des impositions meschantes de ce Caimahgan fut que luy mesme fist des informations icy a Constantinople contre le Prince de Valachye et, les faisant voir au Grand Turc, il les luy assura avenir de la part de la populace de la Principauté de Valachye, laquelle populace presentoit requeste (disoit-il) a Son Excellence Imperiale a ce qu'elle luy octroyast un autre Prince et que l'inclination commune estoit pour le fils du Prince de Baugdanye, gousté d'un chacun. Toutes ces raisons icy furent deduities par le Caimahgan au Grand Turc avec tant d'artifice et un mensonge si assuré que le Grand Turc se porta mesme par inclination a enteriner la requeste que luy faisoit son Caimahgan pour la subrogation de ce nouveau Prince.

Ces choses ainsi passées, le Caimahgan fist les expeditions et envoya des couriers au nouveau nommé pour la Principauté de Valachye à scavoir le fils du Prince de Baugdanye, et celuy cy, muni qu'il fut des escripts du Grand Turc envoyés par le Caimahgan qui le nommoit et faisoit Prince de Valachye, il s'achemina incontinent pour en aller prendre possession, mais il n'eut pas sitost mis le pied aux cantons limitrophes de la Valachye qu'il en fut repoussé terriblement par le Prince de là et mesme aux pertes d'asses de son monde (à cause que ce Prince de Valachye avoit receu un secours étranger). Se voyant donc ainsi rebuté et hors d'egalité de forces pour combattre, il rebroussa chemin rentrant dans sa premiere route pour son re-

tour au pays, où estant arrivé, il expedia des hommes expres pour donner advis au Caimahgan du malheur de son succes sur la prise de possession (*sic*) de la Principauté qu'il avoit obtenüe par son entremise et autorité. Ces nouvelles icy de rebellion estonnerent extremement le Caimahgan et le rendirent tout craintif et le rapport qu'il en feit au Grand Turc l'irrita si demesurement qu'il minutoit desia la guerre à ces rebelles et desseigna peu de temps apres l'envoy d'une armée dans ces cartiers là. Pendant toutes ces chaleurs de part et d'autre, le Prince de Valachye prit son temps et despescha des couriers au Grand Turc par le moyen du Capitaine Bacha (or celuy cy est le Général de la Marine et le favory de ce Grand Seigneur) pour asseurer le dit Grand Turc sans desguisement du cours de toutes les affaires et comme elles s'estoient passées.

Le Capitaine Bacha prist aussitost l'occasion d'entretenir le Grand Seigneur, luy faisant voir par vives raisons comme le Caimahgan avoit trahi la bonté et facilité de son humeur en lui proposant fausement et meschamment le changement d'un nouveau Prince de la Valachye et que le Grand Turc entendant, il luy respondit que, s'il luy disoit la verité il feroit estrangler son Caimahgan; si au contraire il estoit mensonger dans son rapport, il n'y alloit que de sa vie. A quoy le Capitaine Pacha respondit qu'il acceptoit de bon cœur l'une et l'autre proposition. A l'instant le Grand Turc commanda qu'on feit venir son Caimahgan, où, dans leur pourparler, il trouva que la relation du Capitaine Bacha estoit veritable et que le Caimahgan corrompu par l'argent avoit sollicité injustement et obtenu fausement la deposition de ce prince. Le Grand Turc fut si interdit entendant la verité de tout ce menage, qu'on dict qu'il mist la main a son gaueart par trois differentes fois pour couper lui mesme le col a ce sien Caimahgan.

Mais, enfin, il commenda qu'on le prist et le fist mener a mesme temps en prison aux 7 tours ou il fut estranglé sur les 9 heures du soir du mesme jour.

On a trouvé en argent effectif à la maison de ce mort icy jusques a douze cent mille escus sans parler de ses autres meubles de maison et cecy estoit le profit qu'il avoit faict en 6 ou 7 mois de temps en exercice de sa charge. Son beau frere, pris et mis en prison pour le mesme sujet, a esté dans la continüe des supplices depuis le Jeudy jusques au Mardy, jour auquel il fut pareillement estranglé. Le Jeudy en suivivant quatorze eurent le col coupé, et dix-sept furent jettés dans la mer et tous estoient des principaux officiers du Caimahgan mort. Les possessions de tous ces morts sont allés en ligne directe au Grand Turc comme à l'heritier primitif, car ce sont la les hazards de fief. On faict courir le bruit qu'il fera bientost passer son Capitaine Bacha à cause de sa fourtune grasse. Je

me suis fait assurer de la presente histoire, outre les sentiments communs, par le premier drogman du S-r Ambassadeur de France tres particulierement, qui luy mesme en a esté témoin oculaire de la meilleure partye et s'est informé du reste par des rapports fidelles.

Bibliothèque Nationale. Mss. Nouvelles acquisitions françaises, no. 10220, pp. 381-386.

Puşca Hatmanului Sandu Buhuş ?

În testamentul lui I. St. Gherghel, care-şi zicea «Ghergheli de Fogaraş-Costescu»,—maghiarisîndu-şi fără rost un vechiu nume boieresc—tipărit în «Imprimeria Botoşani» la 1867 ¹, cetim la p. 5, supt titlul „*obiectele precioase sunt*“ : „5) una puşcă struţiac, doue ţevii schimbătoare, una ghintuită şi a doua neghintuită : aceasta a fost favorită răposatului meu moşiu Iordachi Ioniţă Murguleţiu ce a fost vînător mare şi vestit de putere, frate a preiubitei mele maici ; 6) una *puşcă* ce să numeşte *spaniola*, ce o am suvenire de la răposatul Vornic Matheiu Buhuşiu, puşcă ce au fost a lui *Sandu Buhuşiu Hatman al Terrei pe la anul 1668 şi viteaz mare după mărturia istoriei*“². Indicaţiunea este interesantă şi puşca, dacă mai există, ar fi un preţios obiect de muzeu. Buhuş a fost însă cu cîţiva ani mai tîrziu Hatman, în 1668 nefiind decît Vel Pitar ³. Se poate că puşca avea acest an gravat. Gherghel era de sigur de bună credinţă, întru cît scria într'un *testament* ; o eventuală îndoială n'ar putea decl privi decît informaţia lui Matei Buhuş. Un bun cunoscător al istoriei armelor ar putea să ne lămurească asupra epocii în care puştile spaniole erau căutate. Cum însă vestite erau atunci lamele din Toledo şi San Ildefonso ⁴, se putea ca puştile spaniole să aibă un oţel superior. În armata francesă nu s'au introdus puştile decît la 6 Februar 1670, luînd locul muschetelor ⁵. Buhuş, care în 1683 a fost la asediul Vienei, putea să aibă o armă atunci modernă ⁵.

¹ Resultă că în Botoşani n'a fost atunci decît o singură tipografie.

² *Uricariul*, XII, p. 288.

³ Mayer, Emil.

⁴ Larousse.

⁵ *Letopiseşe*, II, p. 219.

O întrebare de mai mare actualitate este însă : unde poate să se afle pușca lui Bubuș ? Testamentul nu precisează cui o lasă. Legatar universal a fost copilul înfiat Sebastian Hamilcar, însă nepotului Hanibal Gherghel îi lăsa „*mobilele și toată gospodăria* ce am la casele din Bottoșiani, unde este locuința mea”¹. La urmașii acestora sînt deci a se face eventuale cercetări.

Hamilcar, căsătorit în Bucovina cu Elena, fiica lui C. Vasilco din Lucavăț, a dispărut fără urme, probabil plecînd în America, acum vr'o patruzeci-cinzeci de ani, părăsind soția și o fetiță, apoi căsătorită cu faimosul Necolaj Wassilko (Coco). El a avut o soră, Matilda, de asemenea înfiată, moartă de curînd la București, Str. gen. Berthelot (73 ?), fără testament, încît respectabila ei avere, actualmente supt sechestrul judiciar, o moștenește probabil ruda cea mai apropiată, nepoata ei de frate.

Iordachi, fiul lui Ioniță Murguleț, Păharnic, era văr primar cu Ileana²; soția lui Doxachi Hurmuzachi din Cernauca, tatăl istoricului. Nu știm ce va fi însemnînd cuvîntul „*strufiac*”. Să nu fie cumva o eroare de tipar : în loc de austriac, numărul literelor fiind același. Dar testamentul, foarte bine tipărit, cu litere mari, nu arată aite greșeli de tipar.

Sever Zotta.

O soră necunoscută a lui Miron Costin

În n-rele pe April-Iunie 1925 ale acestei reviste, dînd unele știri noi despre Costinești, am precizat și cîți frați și surori a avut cronicarul Miron³. Am omis atunci să menționăm și o soră *Velica*, căsătorită cu *Mihul Spatar Dedulescu* din Țara-Românească. Știrea o luăm din *condica de documente a moșiei Sihlea* din jud. Rîmnicul-Sărat, care ni-a căzut în mîină la un anticar din Iași și de care ne vom ocupa cu alt prilej. Pasagiul privitor la această soră necunoscută este următorul :

„Suret scos după cartea de hotărnicie a moșii Valtinul, care carte să află aice în meth[ocul] sfinșilor ot Focșani, unde iaste îngropat răp[ojs[atul] Gheorghii Dădulescu și cu muma sa Safta”.

¹ P. 16.

² Arh. Stat., Iași, Divan Donn., No. 187, fol. 10.

³ P. 76.

„Noi 12 boiari, care sintem orînduiți de dum. Leon biv Vel Med[elnicer], ispravnicul Jân[uj]t[ului], cu luminată poroncă a Mării Sale Domnul nostru Ioan Grigorii Ghica V[oe]v[o]d, ca să alegim și să hotărîm moștia Voltinul din sud Slam Rîmnicul, care moșii să trage de la răps. *jup[ă]niasa Velica, fata lui Costin Hat[man] . . .*¹⁾ *din Moldova, pre care o au ținut-o Mihul Spat[far] Dădulescu și din neamul lor rămîind celui de aproape stăpînitor Gheorghii Dădulescu, ficior lui Costin Pah[arnic] Dădulescu, cărula i s'au înfîmplat săvârșirea fiind necăsătorit*“. Urmează enumerarea rudelor cărora li-a lăsat Gheorghe Dădulescu moșia, între ele și feciorii unei *alte Velica*, pe care a ținut-o „Stotan Căpi[tan]...²⁾“.

Se pare că Velica Dedulescu n'a avut urmași și moșia a trecut la ruda cea mai apropiată a soțului ei. Interesant și important este *locul liber* lăsat după titlul de boierie al Hatmanului, pentru numele lui de familie, după obiceiul din Țara-Românească. Încă un argument în sprijinul părerii noastre că Hatmanul n'a avut decît un siugur nume, cel de boier: Costin. Poate că tatăl lui se chema Ioan și din cauza aceasta, în Polonia, a luat și acest nume³⁾.

Căsătoria Velicăi cu boierul din Țara-Românească învecinată vine și ea în ajutorul părerii noastre că *originea familiei Costin este a se căuta în județul Putna, în care Miron a fost staroste în 1688⁴⁾ și probabil mai înainte. Întrebare dacă satul Costieni⁵⁾, între Nămoloaș și Fundeni, nu-și datorește numele lui Costin Hatmanul, întru cît în regiunea aceasta erau proprietățile lui⁶⁾.*

Familia *Dedulescu* este bine cunoscută⁷⁾ și probabil că mai există în Vechiul Regat, întru cît în 1845, August 25, mai dăm de un *Gh. Dedulescu*, membru al Divanului civil, secția a II-a⁸⁾.

¹⁾ Loc liber.

²⁾ Loc liber.

³⁾ O. c., p. 75.

⁴⁾ Urechia, *Miron Costin*, I, p. 166.

⁵⁾ Harta Inst. geogr. mil. austriac.

⁶⁾ V. și această revistă, Oct. - Dec. 1925, p. 260 și urm.

⁷⁾ V. Creșterea col. Acad. Rom., 1907, p. 93; 1908, pp. 273, 280; 1910, p. 164; 1911, p. 136; 1913, pp. 93, 94; 1914, pp. 75, 76, etc.

⁸⁾ I. C. Filitti, *Archiva Gh. Gr. Cantacuzino*, p. 182.

Documentul nu este datat, însă, întru cât hotarnica pornește din ordinul lui Grigore Ghica, el trebuie să fie anterior mazilirii lui în ultima Domnie, în Dec. 1674 ¹.

Miron Costin a avut deci cinci frați: *Alexandru, Potomir, Iâncu, Vasilachi și Velișco* și patru surori: *Sîrbca, Todosica, Elena și Velica*.

Îmbucurătoare este constatarea că cel mai mare cronicar al Moldovei și cel d'întăiu afirmător al latinității neamului nostru avea o rudă de sînge în Țara-Românească. Cercetări în direcția arătată se indică.

Sever Zotta.

Un Cantacuzino din secolul al XVII-lea necunoscut Genealogiei Cantacuzinilor

În enciclopedia rusească a lui Efron, „Enciclopediceschi slovar“, Petersburg, 1895, celim la numele „*Cantacuzinii*“, î. a.: „Toma Matievici (fiul lui Matei), Grec de naștere, a făcut un rînd de călătorie în Rusia, în calitate de sol turcesc, la Mihail Teodorovici, în anul 1621, trimis de către Sultanul Osman cu propunerea unei alianțe în contra regelui Poloniei; în anul 1627, trimis de Murad al IV-lea cu aceeași propunere și cu rugămintea de a asîmpăra pe Cazacii de la Don, cari turburau pe Turci; în anul 1630 cu propuneri similare. În 1636 Cantacuzino a plecat din Constantinopol în Rusia în calitate de sol, dar în realitate cu scopuri comerciale. Călători împreună cu interpretul nostru Bucolov peste Don, și acolo a fost oprit de Cazaci, cari l-au condamnat la *moarte* pentru acțiunile lui hostile. În Iunie 1637 l-au invitat în cercul (krugul) lor și acolo l-au *ucis*“.

Acest Cantacuzino, necunoscut genealogiei, este poate acel „*nobilis Lyverus Cantacuzenus*“, care, în 1629, mijloci corespondența lui Bethlen Gábor, principele Ardealului, cu *Muscalii* ².

Sever Zotta.

¹ Iorga, *Ist. Rom.*, ed. II, 1910, tabla.

² Iorga, *Despre Cantacuzini*, pp. XLV-XLVI.

DOCUMENTE

Acte și documente muscelene.

† Cum să ș[ă] știe că [ne]-au luat pop Stan ot Dragoslave[le] și Cri[s]ti[a] ot Cîmpul[ung] și Stanciu ot Suslănești¹, au luat 6 meagiși pre răvașe domnești, să-i judece pentru niște moșie și pentru bucat[e], ce au rămas ale socru-său Micului. Deci ne-[a]m strîns toți la un loc: eu, unchiașul Coman, unchiul acelor fete, și Iane de în Dragoslavele și Stanciu ot Cîmpulung și Badea ot Suslănești. Deci noi acești patru megiași așa amu adevărat noi cu sufletele noastre cum să împarță toată [moșia] în 3 părți, iar ai popii 2 megiași n'au vrut să stea la dreptate[a] ce-a iașit de pre judecată; iar noi acești 4 megiași așa am judecat, să împarță totu în 3 părți și moșia și bucate[le] și toate să ș[ă] împarță [la] aceste 3 fete, iar, de va fi vre un păcat, să fie după capul nostru. Iar milostivă Domnia, de va scoate popa Stan niscai zapis, să nu [le] crează, că sânt toate reale.

pis mța—, văleat 7164.

Coman, Iane, Stanciu, Badea.

(peceți.)

* * *

† Adec[ă] eu Lazăr Poșul făcut-am acest al meu zapis, să fie de bună credință la mina lui Coman sin Stoian Conei cum să să știe că i-am vindut un loc la Mateiaș, care să hotăraște cu hotarul Stoenștilor.

Și acest loc l-am răscumpărat de la Radul Popii și au fost zălog de unchiaș Iane și l-am răscumpărat eu Lazăr Poșul și l-am vindut lui Coman, care scrie mai sus. Și de bună voia mea l-am vindut și cu știrea tuturor rudelor. Și l-am vindut să-i fie lui de moșie și feciorilor lui și nepoșilor lui, ciși Dumnezeu îi va dărui. Și la această tocmeală fost-au mulți oameni buni, care să vor iscăli mai jos, ca să să crează.

Și pentru mai adevărată credință mi-am pus iscălitura, ca să să crează.

Și eu Stoica.

Avg. 4, lt. 7179.

¹ Acești trei au fost cumnați, ținând în căsătorie pe Ruja, Maria și Velica, fetele lui Nicu lui Ianăș, unul din cei douăzeci și patru de moși ai satului Dragoslavele, care, pe lângă un moș vitreg, mai aveă în stăpînire și muntele Tînlala sau Făgețelu.

Pop[a] Eremie, cu Lazăr Poşul. Monah Lavrentie.

† Eu To... sin popii Stanciu d[în] Rucăr.

† Iane schilearu d[în] Rucăr.

† Micu Schilearului d[în] Dragoslavele.

De vreme ce viaţa aceasta iaste trecătoare şi îngerilor neştiută, că numai la Dumnezeu toate sint ştiute, drept aceeaia şi eu, popa Vasilie, văzind sfir[şi]tul mieu, am făcut această diată a mea, pîn ce mai înain[te] mi-au fost mintea întreagă şi limba deslegată; am rînduit pe unde ce am fost eu dator şi pe unde mi-au fost mie datori. Am rînduit toate cum am gîndit că va fi cu dreptate şi cu frica lui Dumnezău. Intii la Stan Obedeza am fost dator tl. 15 vechi şi, neputînd da banii, am pus moşia din Fundata zălog p[er] 6 ani, să o stăpînească cu bună pace, iar, dă la 6 ani nainte, să aib a merge eu, popa Vasilie, să-mi dea banii pe cit ar face moşia. Aşijderea şi cu v[er]u-meu Radu pentru hiarăle morii, s'au împărţit drept în două.

Şi am la Stoica Căciu[ă] tl. 4 p[er]... şi la Iarul Bezea, un bou, şi am la popa Rău[ă] un rîmătoriu car[e] l-au vindut la nişte Birseani drept tl. 3 şi o rîmătoare, care s'au mincat la... Aceasta am lăsat eu cu sufletul mieu, la sfirşitul vieţii mele.

Mai 21 dni, lt. 7246.

Aşijderea am lăsat eu cu sufletul mieu, pentru partea muntelui ce am avut depreună cu v[er]ul Radu i v[er]ul Ion, pentru că așa ne-am voit de a noastră bună voe, ca să-mi dea v[er]ul Ion venitul muntelui ce mi s'ar veni din an în an, pentru că de la el au fost toată greşala şi pentru greşala lui au vindut muntele anume Făgeţelu; şi ne-am așezat amîndoi ca să facă cum va putea, să-mi răscompere muntele, iar, pînă se va răscompăra, să-mi dea venitul muntelui, cum s'au zis mai sus.

Pis... Ion cu zisa lui.

* * *

Carte dă diată care face Coman Grecu¹.

¹ Originalul fără dată. Probabil ca această diată să fie scrisă între anii 1755 şi 1758. Acest Coman Grecul a locuit cîtva timp în Dragoslavele şi era strîngător de bir. În Oct. 1758 sătenii îl găsesc la Bucureşti şi-l apucă să dea toată rămăşiţa de banii birului. Se păstrează şi astăzi scrisoarea satului semnată de pîrcălabul Stanciu, preotul Stan şi alţi săteni, prin care recunosc că au primit de la dînsul toată rămăşiţa din banii birului.

Anume să să știe: întâi slugii, lui, Ion, are să-i de 30 lei și 10 costande, și să ducă caru în Țarigrad, și iar din Țarigrad să aducă caru în București, și, aducînd caru în București, să aibă a da veste la muma lui Coman, la Stana Săvăii, în București, că e carul fiului ei. Și, luînd caru Stana, mama lui Coman, să aibă a da lui Ion, slugii, 30 de lei și 10 costante, simbria lui. Și caru are 11 cai, ai lui Coman.

Încă la jupinu Panaite Bure iaste dator 15 lei și la Todori Grecu Caracadă încă-i dator 5 lei. Iar ci[mne] a veni să è carul cu unsprezece cai din mina lui Ion, slugii lui Coman, să aibă a plăti acești bani care sint scriși în diiata lui Coman.

Și, mergînd la Țarigrad, Ioane, să aibi a vinde 3 cai, un cal pagu și altul negru și altu galben, și banii ce-o lua den cai, să aibă a-i da în mina mumei lui Coman. Încă să se știe ce are să è Coman:

Are să è de la Vlad Șerbătei Mățăoan, 20 lei.

Are să è și de la Vlad Pirțu, din Dragoslave, zece lei.

Are să è de la Radu lui Bădicu, 7 lei.

Are să è de la Pătrașcu Seupu, 2 lei.

La Radu, fratele lui Ilie, 3 lei.

La Pirvu, sluga Pătrașcului, 1 leu.

La Badea Sgavriciu, 2 lei.

La Bratu Rușiță, 1 leu.

La Oncică Holitu, 7 orți.

Și încă mai are să è de la Pătru Borogan 4 lei.

De la Neagu Purece, 5 lei.

La Pătrașcu a lui Vl[ă]icu, 1 leu.

La Coman Gaură, 5 lei.

La Dumitru, sluga lui Coman, are un lanț; și să aibă a-l da la Stana, muma lui Coman. Și diiata aceasta s'au făcut în Soroca, înaintea dohodeneului (sic), părintelui Ichim din Soroca, și înaintea Savei Văleanului, și înaintea lui Marin Bărbuliceanu, și 'nnainte lui Neculae Mățăoanului.

Și mărturisesc ei toți aceștia care sint iscăliți în diată, cu sufletele lor.

Însă mai lasă Coman cu sufletul lui să-i dea muma lui, Stana, de pomană, un sărindar și un cal de pomană Vladului Șerboteiu.

Să s[ă] știe precum au avut judecată cu Ion Dumitru înaintea

dumisaie pîrcălabului de [la] Găllați pentru 20 tl., și i-a dat inna-
 intea dumisaie pîrcălabului.

Sud Muscel.

Ștefan Rumînescul cere de la
 popa Anton d[în] Bălilești o del-
 niță de moșie din Golești, zi-
 cînd că au rămas de la o vară
 primară a lui, anume Safta, fata
 lui Mihalcea din Rumînești, care
 neavînd mai de aproape rude, o
 cere el ca să o stăpînească.

Popa Anton nu tîgăduște cum
 că nu i-a rămas de la numita
 Safta, vara lui Ștefan, însă i-au
 arătat diata Saftii, care să ve-
 de că lasă popii lui Antonie a-
 cea delniță, ca să-i facă numitu
 parastas cu toată cheltuiala i un
 sîrindar. Și, făcîndu-l, stăpînește.

Avînd bănuială Ștefan Rumînescul cum că diata ar fi făcută
 cu vicleșug, au scos carte de afurisenie asupra numitului popii
 Antonie, care o au primit cartea de blestem, și au eșit din bă-
 nuiala aceea numitul Ștefan. Drept aceea, hotărîm: popa An-
 tonie să-și stăpînească cea delniță cu bună pace, de către Ște-
 fan Rumînescul, și am dat și această carte, că așa am găsit [cu]
 dreptul.

* * *

1762, Avg. 31.

† De față inna-intea noastră, veni la judecată Tudora din Băli-
 lești, cu popa Melcul ot tam, cerînd Tudora să ia intru stăpî-
 nirea ei 2 delnițe de moșie din Golești, ce le-au pus Hera, bîr-
 batu-său, zălog la Stanciu Mărețul, drept tl. 22, zicînd că i se
 mai cade [ei] a le ținea decît popa Melcul.

Am întreat pe popa Melcul ce are să răspunză. El ne arată
 mai întîiu un zapis ot lea: 7232, intru care arată că acest Hera,
 avînd această moșie, adică aceste 2 delnițe, le-au pus zălog la
 Stanciu Mărețul drept tl. 22, cu soroc până în două săptămîni,
 că, de va da banii la zi, să fie moșia slobodă, iar, trecînd peste
 soroc, să fie stătătoare. La care soroc, neavînd el purtare de
 grijă ca să dea banii, au trecut 6 ani la mijloc, după care 6
 ani, murînd Stanciu Mărețul, și rămîind fiu-său, popa Nițul, care
 acest popa Nițu, feciorul Stancului, avînd trebuință de bani și
 vrînd ca să vindă și el moșia, au mers întăiu la numitul Hera,
 zicînd că să-i dea banii și să-și ia moșia intru stăpînirea lui,
 ca unuia ce i să cade. El zicînd că n'are trebuință de ea, au
 mers amîndoi împreună la numitul preot, fiind atunci diacon, și

i-au zis ca să cumpere aceste 2 delnițe de moșie; după care zise ale lor, primind preotul, au dat iar lt. 22. Și așa i-au dat alt zapis de vânzare și de stăpînirea acestor 2 delnițe de moșie cu lt. 7269, întru care este iscălit și acest Hera, bărbatul Tudorii, cu mulți oameni și preoți martori; dîndu-i și zapisul cel dintîiu de zălogie. Și așa au stăpînit numitul preot aceste delnițe cu pace până acum.

Am întrebat pe Tudora de ce nu și-au căutat bărbatu-său, fiind în viață, de știa că nu este iscălit în zapisul cel de vânzare; ea ne arată că n'au putut. Deci, de vreme ce 16 ani sînt de cînd au lipsit moșia de supt stăpînirea Herăi, fiind tot la un loc vecinu, însă 6 ani zălogită și 10 ani de cînd au vindut-o, găsim cu cale și hotărîm: popa Melcul să stăpînească aceste 2 delnițe din Golești după cumpărătoarea lui, cu bună pace de către Tudora. Aceasta scriem.

Avg. 15, 1781.

Pană... is[pravnic].

BCU Cluj / Central * University Library Cluj

Ție, Tudora din Golești, aici ni să jălui preot popa Melcul d[în] Bălilești că, pentru judecata ce ai avut cu numitul preot aici înaintea noastră, pentru 2 delnițe de moșie din Golești, în silă și peste judecată, te-ai pus de ai cules prunele ce sînt pă acele 2 delnițe. Ai cosit și finul ce au fost. Că era să trimetem să te aducă cu treapăd, să măninci și bătae, ca o nesupusă judecății. Dar de această dată trecurăm cu vederea; fără numai iată că-ți scriem să cauți să-i dai prunele și finul înapoi, și de moșie să nu te mai atingi, ferindu-te a nu mai face pricină. Că, de va mai veni cu jalbă, să știi că, aducîndu-te cu treapăd, vei minca și bătae, măcar că, alaltăeri, viind tu cu jalbă vicleană la noi, zicînd că ai pricină cu popa Melcul pentru o moșie, nevrînd să te arăți că te-ai judecat, ți-am făcut răvaș către Sfinția Sa părintele protopopu ca să cerceteze pricina ce vei avea; dar acum, înștiințîndu-ne, iată că-ți scriem să urmezi precum scrie mai sus. I aceasta.

Sept., 6, lt. 1781.

Pană is[pravnic].

* * *

Pire[ă]labe] Costandine de la Băli[est]i, fiindcă preotu popa Matei de aici au fost avut o grădină cu pomi aci în sat, cumpărată de la Ion Țicoiu și de la tovarășii lui, cu zapis, după cum să văzu și de noi, acum, viind innaintea noastră, după cercetarea ce li s'au făcut, față fiind amindouă părțile, după dreptate s'au hotărît ea să-i întoarcă banii cumpărătoarii innapoi, și acea grădină cu pomi să rămie iar supt stăpînirea numitului Ion Țicoiu i a celorlalți părtași. Dar, fiindcă preot popa Matei au ingrădit acea siliște cu pomi, iată îți scriem, împreună cu 2-3 megiași boiari, oameni de ispravă, și un preot sau duhovnic, să mergeți în fața locului și să prețuiți acel gard, după cum să va vedea că iaste acum. Și, de prețuire, cum veți prețui, în scris, supt iscălitură-vă, să ne arătați, ferindu-vă de hatir, a nu face nici la o parte și nici la alta, ci asupra dreptății. Urmind, în scris să ne adeveriți, după cum mai sus vă arătăm.

* * *

1783, Martie 15.

Cu această scrisoare adeverez eu la mina părintelui popii Barbul ot Băli[est]i, pentru o de[el]niță de moșie din Golești ce o am vîndut răposatului popii lui Matei: au fost locmeala tl. 10, și mi-au [dat] răposatul popa Matei tl. 7, iar tl. 3 i-am lăsat pentru pomenire.

Iar den mina părintelui popii lui Antone n'am luat niciun ban, dar, la hotărîrea moșiei, am făcut zapisul numit, pe numele lui, nefiind popa Barbu de față. Și această scrisoare am dat-o în loc de zapis, și m'am iscălit cu mina mea.

lt. 1785.

Ștefan Rumînescu.

Și am scris eu popa Costandin.. cu zisa lor.

Eu popa Mihai, mar[tor] d[in] Rum[in]ești].

Eu Arsene Rumînescu mar[tor].

Eu Ștefan Rumînescu, mar[tor].

* * *

Adec[ă] eu, Floarea, soție Stoicăi Răului, dinpreună cu fi-mieu Ion, daat-am adeverița mea la mina ginerelei Stoicăi Răului precum să să știe că, chemindu-ne pre noi, sătenii și prioți, ea să indreptăm și să împărțim din vite ce au rămas vite bune și drepte, de la răposatul Stoica Rău, și așa am ales, cu di-

reptate, după sfînta pravilă, și i-am dat noi gineri-mieu, pentru lipsa oilor dă zestre, o vacă cu vițal și un cîrlan dă un an. Iar doi boi să rămie, și să avem pace unii cu alții de acum înainte. Că au fost mulți oameni dă cinste, cînd s'au făcut această păciuire. Iar, de s'ar seula din noi la vr'o judecată, să nu se fie în samă, că așa ne-am învoit noi de bună voia noastră. Și pentru credință ne-am iscălit mai jos.

It. 7304.

Eu Ion Balintu, mar[tor].

Eu Oancea Zăbavă, mar[tor].

Eu Duminecă, mar[tor].

Eu pircălabul Nițu Cițoiu.

Eu popa Coman.

Eu Dobra, soția Neculii Purțul.

Eu Floarea cu fi-mieu Ion adevërim.

* * *

Adică noi care mai jos ne vom iscăli, și anume: Neculae și eu Ion și eu Coman, dat-am credincios zapisu nostru la mîna unchiului nostru Iaru Arsu precum să știe că am cumpărat casa dumnealui dinpreună cu grădina casii drept talere 120, și, dintr'acești bani, am dat il. 30, și am rămas să mai dăm 90 la Sfîntu Gheorghe. Și, spre adevărață credință, ne-am pus numele și degetele mai jos, ca să crează.

1801, Fevr. 25.

Eu Nicolae Lixăndroiou.

Eu Ion Lixăndroiou.

Eu Coman Lixăndroiou.

Și am scris eu, popa Savu duh[ovnicu], cu zisa lor.

* * *

Adeverința mea la mîna Radului Marinii precum să știe că pentru partea lui¹, a patra parte din muntele Măra¹, ce au fost supt stăpînirea mea, azi socotindu-mă cu dumnealui de datoria banilor ce o are la mine și pentru venitu părții lui, ne-am învoit unul de spre altu, plătindu-să el de datorie și eu de venitu mun-

¹ Acest munte este în satul Rucăr.

telui, făcînd invoire între noi și rămîindu-i de acum innainte partea slobodă. Pentru credință i-am dat această adeverință.

1806, Apr. 30.

Și orice zapis să va găsi până în socoteala aceasta, să nu să mai fie în samă.

* * *

Adică, noi, care mai jos ne vom iscăli, incredințăm cu acest zapis al nostru la mîna dumnealui finului Stan Puică precum să s[ă] știe că, fiindu-i noi datori finului nostru Stan, taleri patru sute, și apucîndu-ne ca să dăm banii, și noi neavînd banii ca să-i dăm, i-am vîndut moșia, partea noastră toată din Fundata, zălog în scurtare, cite talere 23, adică douăzeci și trei pe an, și, la implinirea sorocu'ui, să fie moșia slobodă. Pentru aceasta am dat zapisul nostru la mîna finului Stan, și ni-am pus numile și degetul în loc de peșete, ca să crează. Și spre incredințare ne-am iscălit mai jos.

1890, Ghenarie 4.

Eu Neculae Balint, vînzător.

Eu Ion Balint, vînzător.

Eu Dobra lui Coman, vînzătoare.

Eu Ion sin papa Stan, mar[tor].

Eu Neculae al Popii.

Eu Matei Ponea, mar[tor].

Eu Cîrstea sin Coman Purțu, adeverez.

Eu Ion Lixăndro'u.

Eu Oancea Zăbavă.

Eu Ion sin Negoescu.

Și la implinirea anilor să fie p'ătită de bani, și moșia să fie slobodă¹.

Și am scris eu, Nițu Catrinoiu, cu zisa lor.

* * *

Cu ajutorul lui Dumnezeu și cu al Maichii Preciștii, să insemnăm foaia de zestre a ficei noastre Joița.

1820.

2 boi mari.

2 boi mai mici.

¹ Moșia din Fundata a fost scoasă de supt zălogire tocmai în anul 1831, când familia Balintu primește înapoi zălogiri.

- 2 vaci cu lapte.
 1 iapă cu cîrlan lingă ea și cu minz în burtă.
 2 porci.
 1 stup.
 1 dulamă de grană cu samgiap.
 1 rochie de șamalageă.
 1 tîlivichie cu samgeap.
 6 ii.
 6 peschire.
 1 cămașe de ginere.
 1 cămașe de socru.
 O masă pă masă.
 O scoarță.
 O procoviță.
 2 părechi pâlitari.
 1 pătură dă învelit.
 4 perne de casă.
 2 de tîrg.
 30 salba. BCU Cluj / Central University Library Cluj
- Eu popa Din platnec.
 Nicolae, mar[tor]¹.

* * *

Dau acest înscris al meu la mîna fi-meu lui Ion, ca, în vreme, să fie nesupărat dă ceilalți frați pentru livezi'e și grădinile care mai jos pre larg le voiu arăta pă anume, ca să-i fie înscris ce i-l dau eu, întocmai ca o adiată, dă părțile ce i le dau.

Să aibă a le stăpîni nesupărat de ceilalți frați: O liveze de fin în Valea Pom'lor, din vale și pînă în deal, și una în Fru[n]-teșu lui Păcală, infundată, și una în mestecenii de la Scopul, ce să hotărăște pă din sus cu călugărul Vas'le și pă [dă] la vale cu Bugheanu, iar pă dă la deal cu popa Badea. Și două pogoane în Petrișoru; în capu dă jos, și grădini cu pruni, una ce este cu[m]părată cu zăpis de la mătușa Ana. Și grădina de la nuc de peste vale. Și din locuri de porumb a treia parte și, ori pă unde am eu moșie, toată a treia parte.

¹ Nu se arată din ce sat. Probabil însă că e din Bărzești, de oare ce în 1823 se întîlnește în alte acte acest popa Din.

Și, spre a fi acest înscris crezut ce i-l dau, m'au înscălit mai jos cu mina mea; și s'au înscălit și alți oameni streini, pă anume, care au fost față.

1823, Ghenarie 20.

Eu popa Nițu, ot satu Drăghici, am dat acest înscris, și i-am înscălit cu mina mea.

Eu Stan Duțulescu, ot satu Bârzești, mar[tor].

Eu Dumitru Șerbănescu ot satu Bârzești, mar[tor].

Eu Costantin Olaru, ot satu Bârzeștilor, martor.

Și cu zisa și învățatura mai sus numitului părintelui popa Nițu ot satu Drăghiciului, am scris eu popa Din ot satu Bârzeștilor, și adeverez.

• • •

Prea-înnălțate Doamne,

Jăluim Măriei Tale pentru un Stanciu pircălabu ot Soslănești că, trăgîndu-să și numitu din neamu nostru, însă cu depărtare, al patru'lea neam, ce zice că se trage dintr'un Manea și noi și Ion Enășescu, s'au sculat acești moși și și-au împărțit moșiile, pă unde s'au aflat, și, fiind moșia in două hotară, adică in hotarul Soslănești și in hotarul Dragoslavele, au luat Ion in hotaru Dragoslavele, luînd și in hotarul Soslăneștilor mai puțină, fiindcă Manea losese in hotarul Soslăneștilor mai multă, făcîndu-și și casă in satu Soslănești, unde și până astăzi tot acolo să află, iar, in hotarul Dragoslavilor, unde ne aflăm noi, să nu se atingă, ciuș de puțin.

Acum, de vre-o cîțivaș ani, au dat unii din moșnenii dragoslăveni jalbă, in zilele răposatului intru fericire Domnului Ipsilante, ca să se aleagă cei mai vechi moșneni dragoslăveni, și, orînduîndu-să și boernaș alegător după cererea moșnenilor, s'au făcut foi de moș, la mina fieștecăruia moșnean din vechime. L-am alăturat și pă numitu la acest moș in Dragoslavele, însă cu acest arătat mijloc ca și el să ne dea in hotarul Soslăneștilor pogoane cincizeci, și așa să aibă și el împărțășirea in hotarul Dragoslavilor; și așa l-au și primit bărbații noștri. Iar numitu nu ni-au dat măcar o palmă dă loc din partea lui din Soslănești zicînd că o au vindut coconului Nicolae din Cimpulung, pieitoare.

Apoi, întimplându-să de ne-au murit bărbații noștri, și, noi

rămîind văduve și cu copii mici, nu ne-am putut căuta, și au mîncat banii moșilor din munți i din Fundata și după tot hotaru, de sînt ani douăzeci: acum ne-am pomenit că conu Rucăreanu își trage parte din venit pã partea numitului Stanciu, zi[cînd] că o au cumpărat iarăși pieftoare, unde întrebînd noi, cu ce cuvînt se amestecă mai sus numitu boeriu, ne-au arătat zapis de vînzare.

Ne rugăm Măriei Tale să te milostivești asupra noastră a ni să da luminată poruncă către dumnealor boerii ispravniciei a ne da pogoane cincizeci cu venitu lor, de ani 20, de cînd l-am primit și noi pã moșile noastre, [la] care nu avusese numitu împărțire pînă la alegerea moșilor, sau să ne slobozească moșia din munți și din Fundata, iarăși cu venitul lor, după cum au fost mai înainte de la moș-strămoșii noștri. Deosebit, mai avînd noi o moșie ce-i zice Cîrștoaia, cumpărată numai de moșu nostru Ion, deosebit de frații lui și de părinți, o stăpînește și pe aceeașta tot numitu Stanciu de ani 15, iar pînă aci am stăpînit-o noi.

Ne rugăm Măriei Tale ca să ni sloboază dreptul nostru, că va fi cu păcat, Luminat [Doamne], ca să ni se mănince moșile, părintești și noi să ne dăm drumul copiilor în lume, după chiar moșile noastre. Și ce va fi mila Măriei Tale asupra noastră.

Roabele Măriei Tale,

Stana lui Nicolae Negoescu și iar Stana lui Ion brat ego, cu copiii noștri, ot satul Dragoslavele, sud Muscel.

Io Grigore Dimitrie Ghica Vvd. i gpd. zemle ungrovlahiscoe, D[umnea]v[oastră], ispravnicilor ai județului, veți vedea jalba aceasta, pentru care poruncim să cercetați și, la dreptatea ce vor avea jăluitoarele, să-și afle cuviincioasă îndestulare și să îndreptați. Iar, nemulțumindu-să vre-o parte de acolo cu cercetarea, să-i sorociți la Divanul Domniei Mele.

1827, Mai 13.

(Pecetea țării cu roșu, 1822).

* * *

Cinstitei suptocîr[muiri] a plaiului Loviștii,

plecată jalbă.

Jăluim cinstitei supt ocîr[muiri] pentru aleșii i sătenii satului Brătieni, că noi, avînd parte de moșie cu pîriții, dar aleasă

dă dînşii, pă cel mai dă frunte cămin dă casă ce l-am avut în numitu sat, în silă, făr de a ne da de ştire, au pus şcoala şi pătulu pă dînsu. Ci, fiindcă acest loc ne este trebuincios, pă seama chiverniselii noastre, cerem cinstitei supt-ocîr[muiri] să li să poruncească a o mută pă locul satului, căci noi ne-am răspuns datoriile unde ni s'au cerut. Apoi, să fim în două părţi jăfuiţi, va fi cu păcat. De aceasta ne rugăm, şi cum va bine chibzui cinst. supt-ocîr[muire].

Ai cinstitei supt-ocîr[muiri] plecaţi,

Mihai Log. Drăghicean, dinpreună cu cetaşii săi ot Drăghici sud Muscel.

{Vo:} Supt-cîrmuirea Loviştii,

aleşilor satului Brătieni (Argeş).

Văzind coprinderea aceştia, vi să scrie ca negreşit să vă împăcaţi pentru acel loc ce în silă şi fără drept aţi călcat bina-
lele, în vreme căci era datoria satului vostru a o pune pe pămîntu vostru, iar nu pe pămînt strein. De-aceea cu orice chip să-l odihniţi, a nu se mai arăta cu reclamaţie, că, la din potrivă, veţi fi siliţi prin bumbaşir a o mută pe moşia satului.

Ioan Bal...

1839, Dech. 21.

* * *

Supt-ocîr[muiri] plaiului Loviştii,

plecată jalbă.

Plecaţi, facem cunoscut cinst. supt-ocîr[muiri] că astăzi sint douăsprezece zile de cînd am trecut din judeţul Muscel într'acel plaiu, la satul Brătieni, şi, după cum ne-ai poruncit ca să sedem, că această săptămînă eşti hotărit a veni dumneata aici, ca să cercetezi şi pricina noastră cu moşnenii Brătieni, acum vedem că săptămîna au trecut şi de la supt-ocîr[muire] nu avem nicio îndreptare, făr decît vedem că casele ni s'au prăpădit în jud. Muscel şi noi, patru oameni cu patru cai, în plaiul Loviştii, neavînd niciun căpătii. Că, de a ne duce acum acasă, făr de nicio ispravă, cu greu lucru va fi. Ci, iată, trimiserăm şi porunca cînstitei ocîrmuiri şi rugăm ca să ni se facă o punere la cale, după cum va bine chibzui cinstita supt-ocîrmuire, că va fi cu păcat să umblăm dintr'un judeţ într'altul, cheltuindu-ne

și satul să ne mănince moșia cu agăreturile obștii și magazia de rezervă.

Al cinst. sup-ocir[muiri] plecați,

Mihai Drăghiceanu cu cetașii lui, ot Drăghici, sud Muscel.

Către Mihai Drăghiceanu cu cetașii lui.

S'au primit porunca trimisă cu diiacon Nicolae din 13 Ghenar și cu această reclamație și, măcar dă și v'am făgăduit că într'această săptămână viu spre cercetarea pricinii în fața locului, dar, pentru că chiar pomenitu diiacon mi-au arătat prin grai că și dum[nea]lui Vistier Ștefan lipsește la Pripoară, și Costandin Arsenescu asemenea lipsește, cum dar pociu săvârși cercetarea în lipsă, cînd nu am mai mers?... Așa dar, pă temeiul că lipsește aceste două fețe, care urmează a să afla negreșit la cercetare, și pentru că.. cinst. Vist'ier să află la supt-cîrmuire de o săptămână, în istoria despăgubirii., nu mă lasă a mă mișca, până nu va afla sfîrșitu, cu toate că tot veniam orișicum, dar, dacă lipsește cei trebuincioși, cum pociu trepăda în zadar? Așa, pentru mai bună înțelegere, vă răspundem ca să vestiți pomenitele fețe a veni acolo și, cînd vor fi adunați, să mă vestească cu răvaș, și săteni de acolo, și îndată mă voiu afla următor, fără a mai pierde vreme acolo în zadar, numai singur, că nu-ți pociu face nicio ispravă¹.

1841, Iunie 7.

Supt ocîrmuitor...

Preot Ioan Răufescu (Dragoslavele).

O judecată olteană.

† Noi 6 boiari care am fost luați din porunca dumnealui Antonachie Caliiarh Vel Ban al Scaunului Craiovei de moșteani din Gorunești, din Lălești, Bălcești și Prejoi ca să-i hotărăm și să le alegem ale lor părți de moșie de moștenire și de cumpărătoare dintr'aceaste hotare ce scriimu mai sus de cătră dumnealor boiarii Oteteleşani și de cătră boiarii Zătreatani. Deci, după porunca dumnealui Vel Ban viînd dumnealui 2 Portari Papa Băbeanu, ne-am adunat cu toții aicea la Bălcești, în fața locu-

¹ Originalele acestor 18 acte, scrise cu litere chirilice, sînt cele dela No. 1, 2, 3, 4, 10, 11, 12, 13, și 15 din colecțiunea proprie; cele dela No. 5, 6, 7, 8 și 9, din colect. preotul Victor Niculescu-Băliiești, profesor în Cîmpulung, iar cele dela No. 14, 16, 17, și 18 din colecțiunea preotului Nic. Nițescu-Boteni.

lui, unde fi[in]d toate părțile împotrivnici față, întâi am tras moșia pe trei locuri, după acei cu stă[n]j[e]ni drept, și le-am cerut toate cărțile de moștenire și de cumpărătoare, vechi și noao, cine ce au avut la mâna lor și, cetindu-se toate cu bună înțelegere, din scrisori și din vechi stăpâniri, cercetând foarte cu amăruntul, unde n'au fost scrisori, am îndreptat pă omeni bătrâni împrejureani de credință și după îndreptarea și descoperirea am ales părțile fieștecărui moștean ce li s'au venit de moștenire și de cumpărătoare, scoțând părțile celor ce s'au fost vândut boiarilor de mai sus numiți, după cum în foaia cea mare de împărțala moșiei iscălită de noi arată la cine căji stănj[e]ni le s'au venit; alesu-s'au și partea Barbului feciorul lui Costandin ce să trage din Neacșu și verii lui și cu toată ciata lui din Gorunești și din Lătești la răsărit stăj. 124, la mijloc stăj. 129, la apus stăj. 124; li s'au mai dat din ce au trecut la trăsura moșiei precum s'au dat și la alte părți stăj. 9 pol ca să să știe, și din Crivina Părăianului a șaptea partea. Deci să aibă a stăpâni și a ținea aceaști părți de moșie ce scriu mai sus cu bună pace de cătră toți moșteani din Gorănești i din Lătești, că iaste a lor moșie vechie dela moși și dela părinți lor. Aciasta. lun. 29, 7251.

Vasilie Golumbeanu Vel Pah. Radu Briceanu. Fo[te] preot. Gol. (sic?). Dumitrașco Roșianu. Stan Corșoreanu vâtaf za plai.

(La moșneni)

* * *

O jalbă ieșeană.

Prè-Înnălțate Doamne,

Jăluiesc Înnălțimii Tale pentru supărare ce trag de spre un Panaite feciorul Neculăeși și de spre un Chiriilac, neguțtor de aice. Că de către Panaite trag supărare căci stăpânește o bucată de loc din loc[ui] unor dugheni a meli de aice din Eș, cu împresurare, și de cătră Chiriilac trag supărare pentru o huidițe ce merge la dughenile mele, că nu numai că au strămtat-o cu pivnița și cu binalile ce au făcut, dar încă și cu lutul și altile ce puni pe uliță au astupat-o cu totul, și încă zice că vra să o închidă cu totul. Și eu am dovezi, atât din scrisori, cum și din oameni bătră[ni], care știu că huidița aceia este de somă de

ani lăsată pentru trebuința dughenilor. Pentru care mă rog Mării Tale ca prin cercetare ce să va face la fața locului scrișorilor și altor dovezi să-mi pot afla dreptate, atât pentru înpresurare locului, cum și pentru închiderea huidiții.

Robul Mării Tale
Panaite Idieriul de aice.

Dum. Vel Logft. să să rânduiască Vornic[ul] de poartă ca să cerceteze. 97, Iuli 30.

...Logft.

Dum. Gheorghii Tăutul Vornic de poartă. Cetind jaloba aciasta, vei înțalege arătare ce face jăluitorul Panaite Idieriul. Deci, te rânduesc să mergi la fața locului și să faci cercetare din scrișori dovezi ce vor fi la jăluitor și la megieși, atât pentru înpresurare unui loc a dughenii lui ce arată că i să faci de cătră un Panaite a Neculăesii, cuprinzând o bucată de loc supt stăpănire sa, cât și pentru acè hudiță ce merge la dughenile lui, i-ar fi strămutat-o un Chiriia negușător cu binăle ce ar fi făcînd acolò, și, de vei cunoaște că numitul jăluitor fără dreptate pătimeste înpresurare și supărare cu închidere acei hudițe, atunce, după cum vei cunoaște a fi cu drept, vei face îndreptare și invoire între amândoi părțile, dănd și mărturie de cercetare și alegere ce ai făcut, iar, fiind pricină de neodihnă, atunce, cu hartă de stare locului și cu mărturie în scris, să vii să ni arăți. 97, Avgst 3.

(Iscălitură.)

Dum. Vor. Barbule, fiindcă Vorc. Gheorghie Tăutul nu iaste aicea, să mergi dum. să faci cercetarea aciasta.

99, Fev. 28.

Publ. de N. I. (În colecția mea.)

DĂRI DE SAMĂ

Grégoire Lozinsky, *Le prince Antioche Cantemir, poète français* (în „Revue des études slaves“), V, 3-4 (Paris 1925).

Antioh Cantemir, «qu'on considère, à juste titre, comme le fondateur de la poésie russe moderne», a scris, fiind ca amba-

sador rusesc la Paris în 1738—44, și versuri franceze, în limba din care luase modelul lui Boileau și originalul cărții despre «Pluralitatea lumilor» a lui Fontenelle. D. Lozinschi observă că în acest oraș a tradus ei pe Horațiu, pe Iustin și a redactat prefața la „Istoria Imperiului otoman” a tatălui său. Se laudă și rapoartele lui. Despre această ședere se vorbea, de altfel, de același, și în *Le monde slave* pe Februar 1925. „La Russie ne remplacera pas si aisément un ambassadeur du mérite du prince de Cantimir”, seria la 1-iu August 1744 (*Lettres familières*, 1767, p. 48, citat de d. Lozinschi, p. 239, nota 4) Montesquieu, care, cum am spus și altă dată, luase de la Dimitrie Cantemir ideea „creșterii și scăderii” societăților politice. De ce s’ar spune că „son amiti é avec Montesquieu n’est peut être qu’une légende qui repose sur l’interprétation erronée (?) d’une lettre de ce dernier?”. Ca prieten al lui Antioh se citează și Mauvertuis, care-l vizitează zilnic la boală, Fontenelle, Réaumur, Mairan, pe cari-l recomanda la Petersburg, unde voiă să trimeată și un profesor frances. A lămurit pe Voltaire asupra unor puncte din viața lui Carol al XII-lea. Pentru d-na de Aiguillon își traduce Satirele în limba francesă.

Poesiile franceze sînt dedicate doamnei acesteia și Împărătesei Elisabeta (p. 241). Se adaugă o epigramă de patru versuri asupra criticei (p. 242).

O bibliografie privitoare la Antioh și familia lui pe pagina 243.

• • •

Pericle Papahagi, *Numiri etnice la Aromîni* („Analele Academiei Romîne”, 1925).

Numele de Bulgar e absolut nou; niciun text vechiu nu-l pomeneste: concluziile trase de d. Papahagi cad prin aceasta (p. 1). „Rumîn de Rumînie” titlul dat de Macedonenii nouă e de sigur tot așa de nou (v. *ibid.*); numirea veche e *Vlahul din Vlăhie* (*ibid.*). Albanesul e pentru ei *Arbinès* și Grecul tot *Grec*, Sîrbul tot *Sîrb* (*ibid.*). E sigură afirmația autorului: «Dacă nu-i găsim pe Aromîni și azi mai numeroși printre Greci, Albanesi și Sîrbi, cauza nu poate fi alta decît desnaționalizarea lor în sînul acestor popoare, fapt ce se poate urmări și constata și din numirile de localități cu caracter curat românesc, atît la Greci și Albanesi, cit și la Sîrbi» (p. 2). Aromînii zic Bulgarului *Vărgăr* și *Vurgăr*,

și de aici se trage concluzia că „Imperiul romino-bulgar“ n'a fost format de ei, ci de Românii balcanici, cari n'au decît un defect: că n'au fost, cum nici nu sînt. Interesantă observația lui Jireček că numele dat de Slavi Grecilor (*Grc, Grecin*) e de origine romanică (v. p. 3). Tot așa aceia a autorului că Arominii păstrează pe *ë* în loc de *f* numai la cuvintele de împrumut (d. e. *ceată*) (c. 4), în afară de cîteva nume proprii sau comune în care a înîrîrit, crede d. Papanagi, un ș următor (*ibid.*). Slavii au fost numiți, observă d-sa, la început Șchiai sau Șcliai (Șchei în daco-romîna) (p. 5.) Despre legăturile cărăvănarilor cu regiunile dunărene, p. 7. Pentru derivarea lui Arbinès, p. 8 și urm. (Albanesii își zic Arbăr, Arbărăș; p. 9). Idei sugestive și despre originea locuitorilor din satul Arbănași (Arvanitochori, Arnăut-chioiu) în Bulgaria, p. 11 și urm.: ei poartă nume românești (Muciu, Nicolită, Ioniță). Despre Sărăcăclani, păstori cari vorbesc grecește, dar se zic Vlăhi, p. 14 și urm. Și cîntecele populare presintă această echivalență, pp. 15-6. E evident că numele vine de la sarică (p. 17 și urm.). Pentru porecele Amuiani (de la amù) și Doteani (de la alb. dot), pp. 17-8. Și Firșeroții (de la Ținutul cu acest nume) răsîng această denominație ca o poreclă (*ibid.*). Sarica neagră-i face a fi numiți și Cărăcăclani, p. 18 și urm. Justă și observația că legăturile Romînilor cu Turcii sînt anterioare epocii otomane (p. 24). Se semnaleză nume de localități slave în care rădăcina e romanică (p. 25). *Frînc* e de sigur în legătură cu dominația carolingiană în Panonia (pp. 30-1). Țiganul e *Vift* (din grecește) (pp. 31-2). Unii Țigani se zic Fusari (după meseria lor de fabricanți de fuse), pp. 51-3. Evreul e *Uvreu* (p. 33). Arominii la studii în Padova. p. 36.

N. I.

CRONICĂ

În frumosul *Almanah al graficeii romîne* (Craiova, 1923), d. C. D. Fortunescu scrie despre tipografia în Craiova, iar d. G. Urzică despre „Începutul primelor tipografii românești până la 1873“ (fără știri noi). D. N. Iorga dă știri despre un nou exemplar al *Triodului* slavon din 1578 și despre o Evanghelie slavo-romîna necunoscută, din același timp.

În *Anuarul Seminariului „Sf. Nicolae“ din Rîmnicul-Vâlcea pe anul școlar 1924-1925* (Rîmnicul-Vâlcea, 1926), pâr. P. Parthenie dă biografia foștilor profesori, începînd cu Radu Tempea de la 1837. Se publică acte din acest an privitoare la întemeierea Seminariului și la numirea lui Tempea (el spune: „sînt și de aici, născut și botezat în sf. episcopie a Rîmnicului“).

*

În *Carnet de cîmp, cuprinzînd aprecieri și note zilnice în slujba adevărului istoric asupra luptelor de la Cerna, 14 August — 23 Noiembrie 1916* (București 1926), generalul Teodor Tăutu dă știri din cele mai prețioase cu privire la acest admirabil episod de sacrificiu militar. Frumoase cuvintele de recunoaștere ale corespondenților ziarului *Norddeutsche Allgemeine Zeitung* din 17/30 Decembre. Idioate zvonuri alarmiste răspîndite de ofițeri cărora li s-a dă numele, p. 19. Se vede de la început groaza de baionetă a inamicului, p. 22. Îndemnarea trupei prin ofițeri, p. 27. Asalt al Mehedințenilor, p. 28. Face bucurie oricărui Român constatarea unui ofițer german că «fără nicio îndoială comandantul detașamentului inamic era un om extraordinar de capabil și energic, căci, de și știa că partida era pierdută, a făcut totul ca să ni cauzeze toate pierderile posibile» (p. 96).

Lucrarea, precisă și sobră, e bogată în hărți.

*

D. colonel A. Culici dă știri despre Cetatea Hotin (București 1926), cu note istorice bine informate și cîteva vederi alese.

*

În *Revista Moldovei*, V, 3, note despre medicii botoșăneni, Samurcaș, Caruz, Meș, Schmidt, Max, Mondlicht (care trăia și prin 1880 și era socrul d-rului Jurim). O poruncă a Mitropolitului Veniamin pomenind «cafele de meșteri» pentru o lucrare la schitul Gaftonului (1838), p. 16.

*

Că Nicolae Milescu nu e Grec o dovedește și mențiunea de după 1730 a Cămărașului Pătru Milescu, care, „când au venit Șerban-Vodă de la Beci“, a fost trimis capuchehaie la Constantinopol, murind la întors (*Studii și documente*, V, p. 319, no. 93).

*

Pentru *Romaniile* din Apus v. conducerea oraşului Coimbra, până şi în veacul al XV-lea, de „juiz vereadores, procurador, regedores e homeens boons“ („juzi, verificatori, procuratorul, cîrmuitorii şi oamenii buni“) în J. P. Oliveira Martins, *Os filhos de d. João I*, ed. a 5-a, Lisabona, 1926, p. 410 şi urm. Aiurea «cavalleyro, fidalgos, sendeyros, *concelho* e homens boo[n]» (p. 413) ori şi aceiaşi plus «p>boos» («poporul») (p. 414, no. VIII; p. 416, no. XI; p. 418). Alt act n'are pe „oamenii buni“ (p. 415, no. X). Găsim şi „cauleiros, escudeiros e homêes boõs“ (p. 421, no. XVI).

*

Lucruri cu totul nouă în broşura d-lui N. Cartoian, *Mihail Kogălniceanu la Paris în 1846* (din «Flamura»). Zdrobit de exilul la Rîşca şi la moşia Hiliţa, bolnav de „ciolane“ şi alte beţeşuguri, marele Moldovean îşi vinde biblioteca (şi manuscrisurile cronicelor) şi merge la Paris. Aici intră, nu numai în cercul tineretului, dar şi în societăţi şi cercuri franceze, fiind ales membru al Societăţii Orientale din Franţa. Lucrează împreună cu Bălcescu la un dicţionar biografic al «celor mai însemnaţi Romîni din toate ţerile şi din toate vremurile» (avea de la Iaşi o traducere a Geografiei lui Cesare Balbi). Pregătia sau începea a scrie aceste cărţi: «Starea politică, administrativă, morală şi literară a Moldovalahiei», «Călătoria pe Dunărea de-jos», «Mănăstirile din Carpaţi», «Starea constituţională în Orientul Europei», «Relaţii ale Principatelor Dunărene cu Poarta şi însemnătatea lor politică», «Asupra progreselor spiritului şi tendinţelor literaturii româneşti», «Asupra Ţiganilor», «Proprietatea şi starea ţeranilor», «Constituţia actuală a Moldovalahiei», «Poveştile populare».

*

În scrierea d-lui Tache Papahagi, *Creaţiunea poetică populară* (Bucureşti 1926) se citează aceste cuvinte adevărate ale lui C. Nigra despre cîntecul popular: «Cîntecul popular nu e improvisat. Nu e opera unui singur individ. Nu se naşte de odată perfect. E elaborat pe încetul şi de mulţi, tot de o dată sau pe rînd. Dintre elementele lui constitutive numai o parte se poate zice totdeauna veche. Cînd ţeranii noştri fac un cîntec, încep prin a fixa melodia, şi aceasta e luată de obicei dintr'un cîntec anterior. Frase întregi şi versuri întregi, şi adesea începutul compoziţiei, se ieau din cîntece mai vechi.»

Din literatura populară (Tache Papahagi, *Cercetări în Munții Apuseni*, București 1925) alegem aceste bucăți deosebit de frumoase :

Floare albă galbănă,
Dorul tău mă leagănă.
Nu grăbi la măritat
Ca floarea la scuturat :
Floarea mai înfloare-odată,
Dar tu n'ai să mai fi fată ;
Floarea are-a mai 'nflori,
Dar tu fată nu'i mai fi.

*

Adu, Doamne, vara iute
Să mă gur (= duc) și eu la munte,
S'aud fagii vijiind
Și mîndra 'n frunză zicînd :
Ea să zică, eu să cînt,
Să ni treacă de urît.

Din creațiunea poetică populară de același, aceste versuri de Irina Stan, Maramurășeancă din Săpînța :

Zis-am vîntului aseară :
— Mergi, vîntuț, din țară 'n țară,
Du-te spune vîntului,
Că mi-i dor de fața lui.

*

Să mă pot, mîndrule, fa'
Floare albă 'n calea tă,
Să văd cum ți-i inima :
Mai gîndești de mine-ori ba ?

*

D. Radu Dragnea dă o nouă ediție, cuprinzînd și evenimentele politice, din cartea sa *Mihail Kogălniceanu* (București 1926). Autorul întrebîntează și cele mai nouă și mai mici contribuții privitoare la subiectul său, ca studiile d-lui N. Cartoian în «Convorbiri» pe 1913 și în «Anuariul Gimnasiului din Giurgiu», 1919, sau articolul despre Alexandre de Stourdza, în *Viața Românească* pe 1924 (rolul acestuia în literatura vremii nu era de descoperit) ori în *Mihail Kogălniceanu la Paris*. Cu răbdare d. Dragnea se informează asupra Germanilor cari au influențat pe tînărul Kogălniceanu: Willibald Alexis, Hufeland,

Jonas, Ranke. De sigur că de la acesta a luat marele Moldovean baza concepțiilor sale : d. Dragnea are toată dreptatea cînd o repetă subliniînd-o. De ce să se mai culeagă mucul de țigară științific care e „structura social-economică” ? C. Giurescu a contestat caracterul de cronicar al lui Ienachi Kogălniceanu, p. 30. Se atrage atenția asupra călătoriei lui F. J. A. Schneidawind la noi (*Reisebilder aus Serbien, der Moldau und Walachei*, Nürnberg 1832). Lucrarea e animată de un spirit filosofic ale cărui concluzii pot provoca discuții. E încă prea mult «social-economism» și «sociologism» în cugetarea acestui tînăr cu o solidă judecată și mult talent.

*

În Amintirile Americanei care a devenit princesa Felix de Salm-Salm (*Zehn Jahre aus meinem Leben, 1862 bis 1872*), II (Stuttgart 1875) se vorbește de o vizită la Weinburg, la prințul Carol Anton de Hohenzollern-Sigmaringen : primire cu „o mare și adevărată prietenire” în această «excelentă și amabilă familie». Prințul e un om foarte frumos cu o figură extraordinar de binevoitoare ; princesa „în toată privința de o samă cu el”. E de față, în acea zi de 10 Septembre 1868, și Carol, Domnul României. „Prințul de Hohenzollern”, se spune mai departe, «e foarte bogat, și, cu toate că nu e rudă cu regele Prusiei, are mare influență, de care însă nu face niciun us, ca unul ce nu se amestecă nici în politica internă, nici în cea externă”. „Se zice că [fiul său] s'a căit adesea de acest pas și ar fi preferat a trăi ca simplu ofițer în Berlin. De cîte ori face vre-o călătorie, umblă zvonul, care probabil e răspîndit de oameni cari o doresc. Oricum, el tot la București e acuma și, după cît știu, nu se grăbește a-și părăsi situația.” Intre Weinburg și Rohrschach, unde stau Salmii, se fac dese vizite ; princesa Iosefina trimete flori și struguri. Prințul stăruie pentru reluarea în armată a lui Felix de Salm-Salm (pp. 38-40).

La 8 Novembre 1869 autoarea și soțul merg la Neuwied să felicite pe princesa Elisabeta pentru logodna cu Domnul României. La 17, princesa de Salm-Salm dejunează în Koblenz la regina Prusiei : de față prințul și princesa de Hohenzollern, prințul și prințesa de Wied, contele și contesa de Flandra, Carol I-îu și soția sa (nunta se făcuse la 15) cu suita românească. După amiază masă de etichetă strictă la Neuwied. „Domnul Ro-

măniei adusese în suita sa pe toți miniștri săi și o mulțime de domni și doamne, care mi-au amintit viu pe Mexicani, cel puțin după aspect. Pe mulți dintre acești nobili români n'aș fi vrut să-i întîlnesc pe un drum de țară singuratec." Concert, foc de artificii, până la două noaptea. La gară, a doua zi scriitoarea își iea rămas bun de părechea princiară, oferind princesei un buchet. La masă la Neuwied fusese și contele de Flandra, care aude greu (pp. 102-3).

La p. 154 despre prințul Leopold: e «ein sehr einfacher, anspruchsloser Mann» (p. 154).

In *O problemă de romanitate sud-ilirică* („Graiu și Suflet“, 1923), d. Tache Papahagi cată a dovedi că și în Iliria sudică s'a alcătuit neamul românesc. Pentru aceasta studiază romanitatea veche de acolo. Observă cu dreptate că portul, musica, danșul sînt altele decît la Romîni din Nord. Hora aromănească, întovărășită de cîntecul jucătorilor, are un ritm larg și lin. Particularitățile de port sînt mai puțin esențiale. Originea celui din Dacia nu poate fi declarată slavă, după terminologie. Dar n'aș crede că în nomenclatura geografică macedoneană trăiește numele lui Iuliu Cesar (cf. p. 20). Interesant numele de Fagu-Scriptu (p. 24). Imperatoarea = Imperatorem e foarte greu de admis (cf. pp. 24-5). Albanesul zice „Vla“ Romînului în sens de frate (p. 29). Bună și observația că dislocarea spre Sud presupune existența unei romanități meridionale (pp. 29-30).

*

In *Din epoca de formațiune a limbii romîne* (din „Graiu și Suflet“, 1924) d. Tache Papahagi se ocupă de originile graiului nostru. Asămănarea cu Albanesii la întunecarea cunoscutelor vocale e un fenomen datorit părții de origine care e comună (v. p. 3). Probabil că *de la început* pe acest teritoriu așa s'a pronunțat sunetul *o*. Foarte dreaptă comparația între starea de cultură a Slavilor invadatori și a elementului romanic așezat, pp. 10-11. Raporturile de derivare istorică dintre Maramurășeni și Aromîni nu pot fi acceptate (v. p. 28 și urm.). Oșani din Meglenia n'are a face cu Țara Oașului, al cărui nume trebuie să vie din Havas unguresc (v. p. 34).

*

În *Arhivele Olteniei*, V, 24, note despre Cronica lui Sebastian Münster de d. C. I. Karadja (ar fi de comparat cu prefacerea franceză din *La Cosmographie universelle de tout le monde par François de Belle-Forest, Comingeois*, Paris 1575). D. G. Mil. Demetrescu urmează observațiile sale asupra vechii Craiove. Foarte interesantă călătoria la Ierusalim, în 1835, a lui Hagi Nicolau (Nicolovici, din Tetova), publicată de N. Plopșor (se celește greu din cauza păstrării unei ortografii absurde și fără interes). Și note contemporane (și despre „Costecujia” din 1848. „Tîrsană” e Arsenal. Mențiune despre otrăvirea lui Alexandru Suțu în 1821). Frumoasă inițială ornată a documentului brîncovenesc de la pagina 117. Vânzare pe o „feregea foarte frumoasă și un cojoc furcesc și o vacă cu lapte”, p. 122.

Repertoriu preistoric de d. Iuliu Moisil. Abatele Breuil recunoaște deseme în peșterile de la noi, pp. 132-3.

*

În *Graniu și Suflet* pe 1952, d. Tache Papahagi se ocupă de viața Moșilor (*Cercetări în munții apuseni*). Sînt multe de relevat în acest important studiu de folclor și etnografie. Asifel: *Lespezenii*, oamenii de la Lespezi, de pe sfînci, *muntarifefe*, femeile care pasc oile la munte. Nu cred că numele Goșilor s'ar păstra în strigătul de spaimă: „Vine Goața” (p. 22; cf. p. 39). Autorul nu crede în Moșii-Alani, p. 36. De semnalat și paralelismul între Moșanii sau Moceanii din Macedonia (de unde: Mocioni) și Moși, p. 37. Moș în aromănește înseamnă: stăi (p. 39). Numele de Moș și Țop sînt simple porecle (cf. pp. 46-7): de ce să căutăm prea departe? Jidanii = Jidovii ca uriași, p. 54. Un cîntec al Iancului, pp. 57-8. Păstoare = păstoriță, p. 60. Se dă și musică populară. Unele știri tradiționale despre Horia, pp. 62-3.

•

În a doua ediție a *Poveștii neamului românesc* de I. Popescu-Băjenariu, se dă o vedere a mănăstirii Argeșului după focul din 1867: marele turn cu două rînduri de firide e ca acel din Cîmpulung, deci din secolul al XIV-lea; se deosebesc și acolo nasiturii de smalt. Foarte interesante desemnurile, a căror origine nu se arată, represinlînd scene din războiul de la 1877-8 (p. 225 și urm.).

•

D. E. G. Racoviță publică n-1 1-iu al „Lucrărilor Institutului de speologie din Cluj“, cu o privire despre originea și orînduirea Institutului său.

Se anunță moartea, la Rostov-pe-Don, a vestitului, și prin furturi care l-au dus în țara noastră la închisoare, dar și prin valoarea operelor sale de știință și răbdare, Alexandru Iașimirschi.

Mama lui era Romîncă. Nu odată studiile lui au atins trecutul nostru. Astfel în cercetările lui despre manuscriptele slave din România, despre literatura slavonă la noi și biografia lui Grigore Țamblac. După urîta-i împlinire de la noi a fost profesor pe rînd (de la 1906) la Petrograd, la Varșovia, la Rostov, unde se crease o nouă Universitate.

Din studiile d-lui Miloș Weingart (*Byzantské kroniki o literaturě cirkevne slovaské*, Bratislava, 1922-3) se vede că o traducere a lui Simion Logofătul în limba slavonă se scria la 1637 în Suceava după un original din Bulgaria medievală.

În memoriile Polonului Pasek (*Les Mémoires de Jean-Chryostome Pasek, gentilhomme polonais (1636-1688), traduits et commentés par Paul Cazin*, Paris [192...], vorbindu-se de războiul cu Turcii în 1672, se descrie lupta de la Nistru (p. 283) cea de la Hotin, cu „luarea lagărelor muntean și moldovean“ (p. 284). Înainte de luptă, Polonii erau gata de supunere. Cereau Turcilor măcar religia ca pentru Moldoveni și Munteni și li se răspundea: „Nu se poate; ceilalți s'au supus de bună voie; voi sînteți cuceriiți cu armele“ („Nous leur demandions de nous laisser comme les Valaques et les Moldaves et de ne pas nous gêner notre religion. «Impossible!», avaient-ils répondu, les autres se sont soumis de bon vouloir, vous êtes conquis par les armes“ (*ibid.*). Sau aceiași Turci ziceau că Polonii «nu vor căpăta niciodată libertatea ce o lasă Moldovenilor («vous n'obtiendrez jamais la liberté que nous laissons aux Valaques. Vous êtes des turbulents. Nous vous désarmerons et vous emploierons aux travaux») (p. 285).

La Liov se publică Memoriile mareșalului Stanislav Lubomirski, editate de Vladislav Konopczynski. Nu odată e vorba de Turcia și de țările noastre în aceste memorii privind a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

*

D. Alois Wanczura publică tot la Liov un studiu asupra „Învățământului în Rusia Veche“ (*Szkolnictwo w Starej Rusi*).

*

În memoriile lui Carlo de Franceschi, pe care le publică *Archeografo triestino* (seria a 3-a, XII, 1925-6), se povestește cum, la 1830, trecînd Maria Luisa cu fiul de douăzeci de ani, căpitan de vînători, un Brescian a strigat: «Viva il rè di Roma, la speranza d'Italia». În 1832 acolo, la Graz, profesorii trebuiau să inspecteze barba și mustățile studenților cari, ca să nu apară liberali, trebuiau să se radă (p. 56). Ferdinand de Neapole la Pisino în 1847: fără demnitate, ca un măcelar mare și tare, urît și negru, fără etichetă; la biserică, el și regina stau în genunchi, făcînd el cruci mari, «bătîndu-și pieptul ca un lazzarone» (p. 71). Cîntă cu preoții la procesiuni (*ibid.*). Face însuși macaroane (p. 70). În 1818 guvernatorul din Trieste, contele de Salm, e tratat de «asin», din mulțime (p. 75). Se ațîță Cicii romîni contra Albonei naționaliste (p. 77). La alegerile de deputați iese la Volosca Giuseppe Vlach, „Castriano“, consilier cîndva la tribunalul din Milan (p. 82). Austriezii găteau 2.000 de Cici contra Italie-nilor; alți 2.000 de «Castriani» ar fi venit pe la Monte Maggiore (p. 81). Pentru Vlach, ales de Volosca, Castelnuovo și Bellai, p. 88. Evenimentele din Viena, uciderea lui Latour sînt expuse pe larg, în scrisoarea a VIII-a (p. 93 și urm.). Camera e în permanență și alege un „Comitet de mîntuire publică“ (pp. 95-6). Hainele mortului fiind rupte, bucăți se trimet până la Paris și Turin (p. 56). Arsenalul e atacat, și multă lume cade (*ibid.*). Se vorbea de un eșafod ca al Teroarei franceze (p. 97). Luarea Vienei de so dați, p. 99 și urm.

Se descrie și Kremsier și petrecerea acolo. Apoi disolvarea *manu militari* a Adunării. Deputații trebuie să plece în douăzeci și patru de oare. Cutare Italian cu numele german se zugrăvește în veșmînt de *ciccio*, *Michius* (p. 163). Petrecerea la Fiume face pe autor a vorbi de luptele naționale din acel oraș. În articolul aceluiași de la 1848, ca răspuns la «Journal des österreichischen

Lloyd», 171, de Franceschi aduce înainte și obiecția : «Ma, voi dite, oltrechè Italiani ci sono in Istria Slavi e Romanici ossia Valacchi» (p. 253). Autorul articolului german, Ludovic Heufler, aducea înainte și o hartă etnografică a Istriei în care apăreau Romîni. I se răspunde că pe Slavi și Valahi Italianii ? : „iubesc și tratează ca pe frați“. Cerînd, în Decembre, partidul italian ca, „afară de singurul district Castelnuovo“, limba oficioasă a Istriei să fi : declarată italiană, ministrul Stadion răspunde că „din suma totală de 234.000 de locuitori, abia 60.000 sînt de nație italiană, pe cînd, din ceilalți, de neam slav și valah, peste 150.000 nici nu vorbesc, nici măcar nu pricep italienește“ (p. 261).

*

În *Mélanges d'histoire du moyen-âge offerts à M. Ferdinand Lot*, o întinsă bibliografie a operei variate a serbătoritului. Abatele Arquillière se ocupă de «formarea *teocrației* pontificale» (considerații juste, dar nu și nouă ; analiza ideii augustiniene de *pax* se leagă întru cîtva de subiect). D. Joseph Bédier explică „douăzeci de pasagii grele din *Chanson de Roland*“. D. Charles Bémont se ocupă de „bula *Laudabiliter*“ (cu privire la donația către regele Angliei a Irlandei ; e un falsificat). D. Marc Bloch aduce două documente din secolul al XIII-lea pentru a lămuri „prefacerile șerbiei“. În acel secol al XIII-lea un rege putea vorbi de „opprobrium servitutis“, care aducea interzicerea de căsătorie cu persoane libere. Un Papă din același secol declară că nu sînt șerbi clericii născuți din părinți cu pămînt de „mină moartă“ sau supuși la o *taille* arbitrară. D. Alain de Boirand studiază o cumpărătură a lui Filip-cel-Frumos. D. Clovis Brunel arată că numele de localitate Saint-Chély reprezintă „Sanctus Iler“. D. J. Calmette lămurește „sentimentul național în marca Spaniei în secolul al IX-lea“ (e vorba numai de sentimente locale în legătură cu schimbări de demnitari). D. Pierre Champion prezintă „*Livre de trois eages*“ al lui Pierre Choinet (secolul al XV-lea ; planșe). D. Émile Châtelain cercetează „versurile latine ritmice asupra lui Laetfrid și Abbon“. D. Paul Deschamps înfățișează table de altar de marmură din sec. X-XI (la p. 141 nota 2 socotirea anilor lui Carol-cel-Simplu de la moartea „regelui Odo“ ; multe planșe). D. L. Barrau-Dehigo semnalează «două tradiții musulmane asupra expediției lui Carol-cel-Mare în Spania» (cea

din 777-8 ; atac la Saragosa, după cererea unui rebel arab. Arabii recurg și la izvoare latine). D. R. Fawtier se oprește asupra lui „Igomar istoric breton” (studiu întins, e vorba de un cleric din secolul al XI-lea). De d. François L. Ganshof note despre Cronica lui Lambert d’Ardres (*Historia comitum ghisnensium* ; sec. XII ori XIII ?). Foarte important subiectul d-lui Louis Halphen : „Grigore de Tours ca istoric al lui Clovis” (izvoare : „o jumătate de duzină de scurte note analistice, câteva bucățele de Vieți de Sfinți și două ori trei scrisori ale Sfinților Remigius și Avitus”, plus „legende și anecdote culese în cursul călătoriilor sale” ; p. 236. Caracterul unei Vieți de sfânt. Influența Vieții lui Constantin, a Biblei. Mai mult decât odată am exprimat eu însumi aceste idei. Scopul scrierii sale îi impunea de altfel această notă). D. Charles H Haskies vorbește de magister Gualterius Esculanus (la Neapole, pe la 1230 ; autor de gramatică). Urmează : N. Iorga, *Quelques observations sur les rapports entre le monde oriental et les croisés*. D. A. Jeanroy înfățișează un «sirventes» politic din 1230 (îndemn pentru un rege engles de a trece strămoșii ; sec. al XIII-lea). D. E. Jordan se întreabă dacă Henric al VI-lea a oferit Papei omagiul pentru Imperiu (cum afirmă Papa Inocențiu al II-lea). Pentru a da negativa, se arată mândria germană, și în genere laică, din acest timp ; ar fi vorba numai de «ritul nou» de a i se trimete Împăratului *palla*, globul. De d. L.-H. Labande despre Biserica din Marsilia supt Carolingieni. De d. Robert Latouche «Nice și Chimiez în sec. V—XI» (nu Siacriu patriciu din Provența și un Sfânt din sec. al VIII-lea, pp. 341-3; cf. cu Syagrius din sec. al V-lea). D. Ph. Lauer descrie o Psaltire carolingiană (influență irlandeză ; planșe). Mons. E. Lesne analizează statutele lui Adalhard abate de Corbie-Corvey (sec. al IX-lea). D-na A. Elizabeth Levetto a ales „consiliile baronale” în Anglia. Terminul de «catedrală a Parisului» e tratat de d. Léon Levillain. D-na Lot-Borodine se ocupă de spiritul dublu din *Lancelotul în prosă*. D-na Dorothy Louise Mackay tratează despre „De conscientia” al lui Robert de Sorbon și examenul în acel timp. De d. C. Marinescu «Note asupra Catalanilor și Imperiului bizantin supt Jaime II (1291-1327)» (rei planșe). D. Paul E. Martin scrie despre mănăstirea Disentis (Elveția). D. Jean Marx deosebește între Guillaume de Poitiers și Guillaume de Jumièges, cronicarii cuceririi Angliei de Normanzi.

D. René Merlet dă o contribuție cu privire la familia lui Berengariu duce de Bretania. Am analizat aiurea articolul d-lui Gabriel Millet. Abatele Netzler are în vedere situația ȋrcoșilor de țară din secolul al V-lea până în al VII-lea (parohie nu există decât în orașul central, unde e și baptisteriul; școli se creiază alături). D. Albert Pauphilet vorbește de romanul în prosă al lui Perceval. D. R. Perrin de „pămînturile zise *aucingae* (*ausange*). D. H. Pireune de „fiscul regal din Tournai“. D. F. M. Powike de magistrul Simion de Faversham (supt Eduard I-ii). D. M. Prinnet de armele Franciei în *Clipearius Teutonicorum* (sec. al XIII-lea). D. Maurice Prou de privilegiul lui Carol Pleșuvul pentru biserica Ste Colombe din Sens (e un fals). D-na Olga Dobiache Rojdestvensky de originile scrisorii „gotice“ (schimbarea *calanului* cu *pana*), D. Mario Roques explică o expresie din *Aucassin et Nicolette*. D. Ch. Samaran vorbește de «supraviețuirea *Diane* în Gasconia secolului al XII-lea» (cultul fagilor). În fine d. Vendrye analizează tradiția la Irlandesi despre Faramond, regele Franciei (apare întâiu numai la 727; isvoarele irlandese fac din el un rege al „Traciei“ = Franția).

*

D. Mario Roques s'a hotărît să dea în librărie întâiul volum din ediția sa, bogat comentată, a *Paliei* de la Orăștie (*Les premières traductions roumaines de l'Ancien Testament, Palia d'Orăștie (1581-1582), I, Préface et livre de la Genèse, publiés avec le texte hongrois de Heltai et une introduction*, Paris 1925). Cartea a fost isprăvită din 1908, începîndu-se lucrul la volumul al II-lea. Înștiințarea preliminară arată că în text se introduceau schimbări la tipar. Înținsa prefață e de o informație perfectă și nu odată observațiile d-lui Roques sugerează noi îndoieli. Astfel (p. VIII) d-sa nu crede într'un singur traducător al Scripturii în veacul al XV-lea. Se explică de ce a zăbovit traducerea Vechiului Testament, *ibid.* Semnalarea la Eperjes a unui exemplar dat de un Sas al Evangheliei de la 1561 (p. X). Rolul lui Coresi e exact definit (p. XI).

Unul din exemplarele *Paliei* e dăruit Bibliotecii din Pesta de Molnar (p. XX). Se știe că d. Roques a fixat că originalul e textul maghiar al lui Heltai; argumentarea e înouă pe p. XXXII și urm. Adausurile lui Heltai la forma latină sînt și în cea romă-

nească (p. XL); și tiparul e rînduit tot așa (p. XLV), ca să nu mai vorbim de dovada din greșelile de interpretare. V. și *comornicul* de la p. 159 în ambele locuri. *Dar nu totdeauna însemnările marginale sînt identice și numele proprii, bine redade, nu corespund adesea* (Ezron e Hetzron la Heltai, Enoch, Hanoc, etc., la p. 193). Cuvîntul „prima“ de la p. 213 nu e fără înțeles. O revisie după alte texte n'a putut lipsi, și traducătorii nu se laudă deci vorbind de mai multe texte. Sînt însă și repetiții în traducere (p. LI); așa crede că s'au cuprins în text note marginale datorite unui cetitor. Și în Molitvenic e vorba de o traducere dintr'un original maghiar îndreptat după Biblia luterană (p. LIV). Cu atenție, d. Roques se ocupă de mss-urile care completează *Palia* tipărită (p. LV și urm.). Unul din ele i se pare că trebuie să fie eliminat (pp. LXII-III). Tiparul (chirilic) e splendid. Pentru un dar ca acesta nu se poate mulțumi destul.

În „Mémoires de la société royale des Sciences de Bohême, classe des lettres“ pe 1924 (Praga 1925) un studiu al d-lui J. Kvačala pespre „Wikleft și Hus ca filosofi“ (Hus a avut un wiklefișt ca învățător și a copiat patru tratate ale cugetătorului englez, de la care iea și formule gata făcute).

D. J. Macurek înșiră piesele privitoare la patria sa din arhivele și bibliotecile ardelene. D-sa dă și aceea povestire a lui Blasiu de Zalka din care am luat partea despre conflictul lui Ștefan-cel-Mare cu Franciscanii pe care, după o copie a sa, am reprodus-o, acum doi ani, în această revistă. Bibliografie ungurească pentru Husiții maghiari la noi, p. 40, nota 89.

Iată cum se rostește această cronică despre Husiții în Moldova: „Tunc etiam duo litterati de eadem Camancz, videlicet Thomas et Valentinus, cum quibusdam hominibus insanis et mulierculis, consilio inuito, nocte recedentes, ad regnum Moldve intraverunt, ubi iidem duo clerici haeresim predictam seminantes, utriusque Testamenti scripta in hungaricum idioma transtulerunt“ (pp. 39-40). Despre Valentin în Turcia și legăturile lui cu Sultanul, care-i oprește activitatea, p. 41.

D. A. Petrov publică *Tractatus de re rustica Hungarorum* al lui Matei Bél (secolul al XVIII-lea). E vorba și de caii românești (p. 23), de bordeiele „valahe“ (p. 40), de haina alor noștri (p. 43), de ciobani (p. 52).

În *Studii asupra chipului cum se făptuia războiul de către Ștefan-cel-Mare* („Memoriile Academiei Române“, VI¹), d. general Radu Rosetti dă știri pe aift de exacte, pe cît de competente asupra cetăților moldovenești din secolul al XV-lea (din Melchisedec, *Cronica Romanului*, I, p. 170, se relevă un Dragoș Portarul de supt Bogdan Orbul care „strică un tun de mare preț“), asupra poliorcetei (cu figuri dintr'un manuscris al Arhivelor din Sibiu; p. 20, nota 5, și cu numeroase planșe presinlînd cetățile din acel timp). Urmează un capitol despre „Strategia lui Ștefan-cel-Mare“, cu considerații ingenioase asupra folosului luptei pe care a dus-o el (pp. 25 și urm.). Se presinlă pe rînd războaiele lui Ștefan. Hărți bine făcute termină lucrarea.

O expunere clară a rostului partidelor ceho-slovice în broșura d-lui Iosef Chmelar, *Les partis politiques en Tchecoslovaquie*, Praga 1926).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În *Bulletin international de l'Académie polonaise des sciences et des lettres*, Ianuar-Iunie 1926, d. Piotr Bankowski studiază pe basa basoreliefurilor de pe soclul monumentului lui Teodosiu-cel-Mare chestia caracterului barbarilor îmbrăcați cu blană în afară (*rhen*, termen celtic): ar fi Goții de la noi. D. Th. Grabowski găsește la Francesi: Saint Martin, Leroux, Balanche, Fourier, Lamennais, izvorul misticismului lui Slowacki. Raporturile lui Metternich cu Talleyrand în 1808-9 sînt tratate de d. Emil Kipa: Talleyrand se vindea pe bani pentru „a servi cauza universală“. D. Iuliu Krzyzanowski vorbește și de *Alexandria*, de *Războiul Troii*, de *Vieșile filosofilor în Polonia*. În 1573 un C. Bazylic, de sigur Grec (Basilikos), traduce *Attila* al lui Nicolaus Olahus. Și celelalte traduceri sînt din secolul al XVI-lea. D. C. Michalski cercetează „criticismul și scepticismul“ din secolul al XIV-lea. D. Casimir Moszynski scrie despre vechea patrie a Slavilor. D. Rozwadowski studiază raportul între *Veneti* și *Venzi*.